

DZIENNIK URZĘDOWY WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO

Łódź, dnia 6 października 2022 r.

Poz. 5415

Podpisany przez:
Katarzyna Maria Andraszcyk
Data: 2022-10-06 14:19:40

UCHWAŁA NR XLVIII/280/2022 RADY POWIATU RAWSKIEGO W RAWIE MAZOWIECKIEJ

z dnia 29 lipca 2022 r.

w sprawie przyjęcia Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Rawskiego na lata 2022-2025

Na podstawie art. 4 ust. 1 pkt 7 i art. 12 pkt 11 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2022 r. poz. 528 ze zm. Dz. U. z 2022 r. poz. 583) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840) po uzyskaniu opinii Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Rada Powiatu Rawskiego uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Rawskiego na lata 2022 - 2025 w brzmieniu stanowiącym załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Powiatu Rawskiego.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Łódzkiego.

Przewodnicząca Rady
Powiatu Rawskiego

Maria Charązka

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Rawskiego na lata 2022 - 2025

1. CEL OPRACOWANIA POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA POWIATU RAWSKIEGO NA LATA 2022 - 2025

Głównym założeniem sporządzanego dokumentu jest zamierzone modelowanie indywidualnego – lokalnego dziedzictwa kulturowego i eksponowanie jego zasobów, co przyczyni się do propagowania dorobku kultury materialnej i niematerialnej, zacieśniania więzi lokalnych, podtrzymywania obyczajów i podniesienia atrakcyjności rekreacyjnej Powiatu Rawskiego.

Zgodnie z zapisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t.j. Dz.U. 2022 poz. 840.) Burmistrzowie i Wójtowie prowadzą Gminne Ewidencje Zabytków, które zgodnie z wytycznymi Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w Warszawie zostają przyjęte Zarządzeniami Burmistrzów i Wójtów Miast i Gmin.

Starosta sporządzania na okres 4 lat Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Rawskiego.

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Rawskiego na lata 2022 - 2025 zakłada, że celem nadrzędnym jest przeprowadzenie działań rewitalizacyjnych, rewaloryzacyjnych, renowacyjnych i remontowych zabytkowych obszarów i obiektów na terenie gminy, będących genezą chluby i postumentem zrównoważonego rozwoju obszaru opartego o walory krajobrazu przyrodniczo - kulturowego.

Tak sprecyzowany cel główny potrzebuje silnego analitycznego współdziałania i zaangażowania jednostek i instytucji odpowiedzialnych za ochronę zabytków, propagowanie kultury, edukację oraz poprawę stanu zabytków.

Pozwoli to na:

- wznowienie zintegrowanych, kompleksowych działań zmierzających do zahamowania degradacji dziedzictwa kulturowego,
- ujednolicenie systemowych działań renowacyjnych i rewaloryzacyjnych,
- poprawę walorów i wartości obszarów i obiektów zabytkowych oraz ich wykorzystanie dla rozwoju turystyki i propagowanie dziedzictwa i krajobrazu kulturowego,
- kształtowanie poczucia odpowiedzialności za zasoby dziedzictwa regionalnego i lokalnego,

- wzmocnienie więzi społeczności lokalnych – „Małej Ojczyzny”,
- właściwe zdyskontowanie środków finansowych z wykorzystaniem funduszy pomocowych Unii Europejskiej.

Poza tym, podjęcie systemowych działań dotyczących wszystkich wymienionych elementów składających się na dziedzictwo kulturowe przyczyni się do powstania wyniku synergii, co pozytywnie wpłynie na rezultat docelowy.

Ochrona zabytków oznacza działania organów administracji publicznej mające na celu m.in. zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających zachowanie zabytków, właściwe zagospodarowanie, zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek ich wartości. Zadaniem władz samorządowych jest również uwzględnianie zadań ochronnych we wszystkich dokumentach planistycznych oraz przy kształtowaniu środowiska.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 roku (t.j. Dz.U. 2022 poz. 840); wyróżnia ochronę obiektów i obszarów zabytkowych, sprawowaną przez administrację publiczną i opiekę nad zabytkami, sędowaną na właścicieli lub posiadaczy zabytków. Zatem z mocy prawa udział w działaniach ochronnych, pracach ratowniczych i zapobiegawczych został powierzony organom władzy państwowej wszystkich jednostek, od Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego po Wójta, właścicieli oraz posiadaczy zabytków. Odpowiedzialność jednostek poszczególnych szczebli administracyjnych dodatkowo regulują Ustawy dotyczące jednostek samorządowych.

Zakładanym rezultatem wdrażania Powiatowego Programu Opieki dla Powiatu Rawskiego na lata 2022 – 2025 będzie polepszanie stanu obszarów i obiektów ujętych w gminnych ewidencjach zabytków przyjętych zarządzeniem Burmistrzów i Wójtów Gmin Powiatu Rawskiego, podniesienie ich roli m. in. poprzez promocję najcenniejszych obszarów powiatu oraz kształtowanie produktów regionalnych i wzmocnienie tradycji etnograficznych, co wpłynie na aktywizację mieszkańców w działaniach na rzecz zachowania regionalnego dziedzictwa kulturowego.

Narzędziem zmierzającym do osiągnięcia założonych efektów jest ustalenie możliwości pozyskiwania środków finansowych na działania związane z zachowaniem materialnego i niematerialnego dziedzictwa Powiatu Rawskiego.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA POWIATU RAWSKIEGO

Zgodnie z artykułem art. 21. Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t.j. Dz.U. 2022 poz. 840); Gminne Ewidencje Zabytków Miast i Gmin Powiatu Rawskiego przyjęte Zarządzeniami Burmistrzów i Wójtów są podstawą do sporządzania Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Rawskiego na lata 2022-2025.

Artykuł 87 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami obliguje Starostę do obowiązku sporządzania na okres 4 lat Powiatowego program opieki nad zabytkami.

Ustawa określa, że Powiatowy Program ma na celu, w szczególności:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Rawskiego na lata 2022 – 2025 (w myśl art. 87 ust. 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 roku (t.j. Dz.U. 2022 poz. 840) opiniuje Wojewódzki Konserwator Zabytków. Następnie dokument

przyjmuje Rada Powiatu. Upowszechnienie dokumentu następuje poprzez ogłaszanie w Wojewódzkim Dzienniku Urzędowym, zgodnie z art. 87 ust. 1 w/w ustawy.

Po 2 latach Starosta zgodnie z w/w ustawą (art. 87 ust. 5) sporządzi sprawozdanie z realizacji Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Rawskiego na lata 2022 – 2025 za okres dwóch lat jego obowiązywania i przedstawi wnioski Radzie Powiatu i przekaze dokument Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków.

3. ASPEKTY PRAWNE I PROGRAMOWE

Uwarunkowania prawne

Narzędziami służącymi sprawowaniu opieki nad obiektami i obszarami zabytkowymi, są akty prawne ogólnościatowe, Unii Europejskiej i krajowe.

Dokumentami ogólnościatowymi są konwencje opracowane pod egidą ONZ (UNESCO). Konwencja UNESCO w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, która została ustanowiona w 1972 r. w Paryżu, umożliwiła wyróżnienie obszarów i obiektów mających „najwyższą powszechną wartość” poprzez Wpisanie na „Listę Dziedzictwa Światowego UNESCO”.

Unia Europejska reguluje kwestie związane z ochroną dziedzictwa kulturowego w Traktacie z Maastricht z 2 lutego 1992 r., Rozporządzeniu Rady EWG z dnia 9 grudnia 1992 w sprawie wywozu dóbr kultury, Dyrektywie Rady EWG z dnia 15 marca 1993 w sprawie zwrotów przedmiotów kultury wyprowadzonych niezgodnie z prawem z obszaru państwa członkowskiego oraz w Programie Kultura 2000.

Zapisy odnoszące się do ochrony zabytków w Polsce zamieszczono w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku, w której zgodnie z artykułem 5 ochrona zabytków należy do konstytucyjnych obowiązków państwa.

Głównym aktem prawnym, regulującym zagadnienia związane z dziedzictwem kulturowym jest ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t.j. Dz.U. 2022 poz. 840.), która uwzględnia podział na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami.

Zgodnie z art. 4 ochrona zabytków jest sprawowana przez organy administracji publicznej, które są odpowiedzialne za kontrolowanie zabytków oraz prawne i finansowe działania prowadzące do zachowania ich w dobrym stanie.

Art. 5 w/w ustawy określa, że opiekę nad zabytkiem sprasowują właściciele lub posiadacze zabytków, którzy zostali zobligowani do dbałości o obiekty i obszary zabytkowe poprzez ich właściwe wykorzystywanie, remontowanie i udostępnianie.

W świetle art. 6 ochronie i opiece podlegają:

- zabytki nieruchome będące m. in. krajobrazami kulturowymi, układami urbanistycznymi i ruralistycznymi obiektami i obszarami zabytkowymi,
- zabytki ruchome będące, np. dziełami sztuki i pamiątkami historycznymi,
- zabytki archeologiczne.

Ustawa w art. 7 określiła cztery prawne formy ochrony zabytków, którymi są:

1) wpis do rejestru zabytków,

1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;

2) uznanie za pomnik historii;

3) utworzenie parku kulturowego;

4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Do kompetencji Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej należy obejmowanie ochroną prawną w drodze rozporządzenia najcenniejszych obszarów i obiektów zabytkowych poprzez uznanie ich za pomnik historii.

Zadania administracji rządowej w zakresie zachowania dziedzictwa polegają na obejmowaniu ochroną zabytków poprzez wpis do rejestru zabytków na mocy decyzji WKZ, prowadzeniu wojewódzkiej ewidencji zabytków, uzgodnieniu i opiniowaniu dokumentów planistycznych i inwestycyjnych oraz sprawowaniu kontroli nad nimi.

Do obowiązków samorządów lokalnych należy prowadzenie gminnych ewidencji zabytków i opracowanie gminnych i powiatowych programów opieki nad zabytkami. Samorządy tworzą też ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Samorządy mają również możliwość podejmowania ochrony zabytków poprzez ewentualne tworzenie parków kulturowych na mocy uchwały Rad Miast i Gmin. Park kulturowy przekraczający granice gminy zgodnie z art.16 ust. 5 może być utworzony i zarządzany na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na terenie, których ten park ma być tworzony.

Uwarunkowania programowe

- Krajowe

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami

Krajowy Program Ochrony Zabytków na lata 2019 – 2022 (M.P. z 2019 r. poz.808 ze zm.) określa warunki dla zapewnienia wspomnianej ochrony poprzez:

1. Cel szczegółowy: „Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego” - wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym; - wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym.
2. Cel szczegółowy: „Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami” - merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami;
- podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego.
3. Cel szczegółowy: „Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa” - upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa i jego wartości;
- tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

Cele Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Rawskiego w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego są spójne z celami na szczeblu krajowym i są również kompatybilne z dotychczasowymi założeniami.

Dotychczasowy krajowy program opieki nad zabytkami wyznaczał cele i kierunki działań polegających na wzmocnieniu ochrony i opieki nad materialną częścią dziedzictwa kulturowego.

W swoich priorytetowych celach ma poprawę stanu zabytków, a przede wszystkim uporządkowanie działań w sferze ochrony zabytków poprzez stosowanie podstawowych zasad konserwatorskich:

1. „po pierwsze nie szkodzić”;

2. maksymalnie szanować oryginalną substancję zabytkową i wszystkie jej wartości (materialne i niematerialne);
3. minimalizować niezbędną ingerencję (powstrzymywać się od działań niekoniecznych);
4. usuwać to i tylko to, co na oryginał działa niszcząco;
5. zachować czytelność i odróżnialność ingerencji;
6. dochowywać odwracalności metod i materiałów;
7. wykonywać wszelkie prace zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższy poziomie.

Powyższe zasady dotyczą postępowania konserwatorów, pracowników urzędów, restauratorów dzieł sztuki, architektów, urbanistów, budowlanych, archeologów, właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych.

W tezach do krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zostały wyznaczone następujące cele:

W zakresie uwarunkowań ochrony i opieki nad zabytkami

- pełna ocena stanu krajowego zasobu zabytków nieruchomych; określenie kategorii i stopnia zagrożeń;
- pełna ocena stanu krajowego zasobu zabytków ruchomych; określenie kategorii i stopnia zagrożeń;
- pełna ocena stanu krajowego zasobu dziedzictwa archeologicznego; określenie kategorii i stopnia zagrożeń oraz wyznaczenie stref o szczególnym zagrożeniu dla zabytków archeologicznych;
- objęcie skuteczną i zorganizowaną ochroną przynajmniej najcenniejszych zabytków techniki;
- pełna ocena stanu krajowego zasobu pomników historii i obiektów wpisanych na listę światowego dziedzictwa; określenie kategorii i stopnia zagrożeń;
- ocena stanu służb i możliwości wypełniania całokształtu zadań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami;
- ocena stanu i stopnia objęcia opieką zabytków w poszczególnych kategoriach; doskonalenie, rozwijanie oraz podnoszenie efektywności i skuteczności instytucjonalnej oraz społecznej ochrony i opieki nad zabytkami;

- udoskonalenie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych w zakresie ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym i zabytkami.

W zakresie działań o charakterze systemowym:

- powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną, ochrony przyrody, urbanistyczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa;
- realizacja powszechnych tendencji europejskich i światowych do rozszerzania pola ochrony na całe dziedzictwo kulturowe, obejmujące dobra kultury i natury; stworzenie warunków pełnoprawnego partnerstwa Polski w strukturach jednostek unijnych, wyspecjalizowanych w ochronie dziedzictwa i krajobrazu kulturowego;
- przygotowanie strategii ochrony dziedzictwa kulturowego, wytyczającej główne założenia koncepcji ochrony w Polsce; wprowadzenie jej do polityk sektorowych we wszystkich dziedzinach i na wszystkich poziomach zarządzania i gospodarowania; wypracowanie metod zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym w szczególności obiektami z listy światowego dziedzictwa UNESCO i pomnikami historii oraz parkami kulturowymi; wypracowanie systemu stałego podnoszenia jakości prac prowadzonych w dziedzinie ochrony i opieki nad zabytkami.

W zakresie systemu finansowania:

- stworzenie stabilnego i przejrzystego systemu finansowania, zasilanego środkami pochodzącymi nie tylko z budżetu, ale także z odpisów podatkowych, podatków płaconych przez użytkowników obiektów zabytkowych, w tym z usług turystycznych, z kar za niszczenie i nieprawidłowe użytkowanie zabytków i z innych źródeł.

W zakresie dokumentowania, monitorowania i standaryzacji metod działania:

- stworzenie systemu stale aktualizowanych, elektronicznych baz informacji o zasobach i stanie zabytków w Polsce i ich dokumentacji; stworzenie warunków do realizacji ustawowego obowiązku dokumentowania wszystkich prac przy wszystkich grupach i typach obiektów zabytkowych;
- gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania, postępach i wynikach prac konserwatorskich i restauratorskich, zagrożeniach, prawidłowości zarządzania i bezpieczeństwie użytkowania obiektów zabytkowych oraz o innych formach ochrony dziedzictwa;

- wytworzenie mechanizmów wiążących naukę z praktyką; wypracowanie i wprowadzenie szczegółowych zasad ochrony dziedzictwa w planach zagospodarowania przestrzennego; wypracowanie standardów zagospodarowania i estetyki zabytkowych przestrzeni publicznych.

W zakresie kształcenia i edukacji:

- utrzymanie i doskonalenie dotychczas wypracowanego systemu kształcenia w dziedzinie konserwacji i ochrony; zorganizowanie systemu podnoszenia kwalifikacji w każdej grupie zawodowej pracującej na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego; weryfikacja wszystkich dotychczas na drodze pozaakademickiej nabytych uprawnień poprzez stworzenie systemu akredytacji i uznawalności wykształcenia;

- kształcenie społeczeństwa w duchu poszanowania dla autentyzmu oraz wartości materialnych i niematerialnych wspólnego, wielokulturowego dziedzictwa; budowanie klimatu społecznego zrozumienia i akceptacji dla idei ochrony i dawności zabytków odczytywanych jako źródło tożsamości, wiedzy i dumy z przeszłości, tradycji, wiedzy o sposobie życia i pracy przodków;

- upowszechnianie wśród właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych znajomości zasad konserwatorskich, zasad etyki i profilaktyki konserwatorskiej; tworzenie mechanizmów ekonomicznych sprzyjających prawidłowemu traktowaniu obiektów zabytkowych.

W zakresie współpracy międzynarodowej:

- wzmocnienie obecności Polski w światowym i europejskim środowisku działającym na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i promocja polskich osiągnięć w tej dziedzinie;

- oparcie działań na pojęciu wspólnego dziedzictwa kultury ludzkości, w szczególności „Europy – wspólnego dziedzictwa kultury”, w którym wyzwaniem stanowią „obszary dwu - lub wielokulturowe”; troska o ochronę polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą.

Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Strzeżenie dziedzictwa narodowego stanowi jedno z podstawowych zadań Rzeczypospolitej Polskiej, zdefiniowanych w art. 5 Konstytucji, obok ochrony niepodległości i nienaruszalności terytorialnej, zapewnienia wolności i praw człowieka i obywatela, bezpieczeństwa obywateli oraz ochrony środowiska (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.) Zgodnie z przepisami Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej ochrona zabytków jest obowiązkiem państwa i każdego obywatela:

- art. 5: „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

- art. 6 ust. 1: „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

- art. 86: „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest podstawowym aktem prawnym, szczegółowo regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Ustawa określa zabytek jako nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytki podzielono na 3 grupy. Pierwszą stanowią zabytki nieruchome, do których zaliczają się krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniki, a zwłaszcza kopalnie, huty, elektrownie i inne zakłady przemysłowe, cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji. Druga grupa obejmuje zabytki ruchome: dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcje, numizmaty, militaria, sztandary, pieczęcie, odznaki, medale i order, wytwory techniki, materiały biblioteczne, instrumenty muzyczne, wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne. Trzecią grupą są zabytki archeologiczne: pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany, relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać także nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Organami ochrony zabytków są:

- Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków,

- wojewoda, w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków. Wojewoda, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może powierzyć w drodze porozumienia wykonywanie części kompetencji wojewódzkiego konserwatora zabytków gminom i powiatom, z wyjątkiem prowadzenia rejestru zabytków i wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Ochrona zabytków polega na podejmowaniu przez administrację publiczną działań mających na celu zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie, zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków, udaremnienie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków, przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicą, kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków, uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Formami ochrony zabytków są: wpis do rejestru zabytków; uznanie za pomnik historii; utworzenie parku kulturowego; ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

Zgodnie z Ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy jest ewidencja zabytków. Ustawa zobowiązuje gminy oraz wojewódzkiego konserwatora zabytków do tworzenia ewidencji zabytków. Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla powiatu Rawskiego na lata 2022-2025 tworzony jest na podstawie gminnych ewidencji zabytków z terenu Powiatu Rawskiego, jak też dokumentów planistycznych oraz innych lokalnych dokumentów strategicznych Powiatu Rawskiego.

Relacje Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Rawskiego na lata 2022-2025 z dokumentami wykonanymi na poziomie krajowym, województwa łódzkiego i powiatu rawskiego.

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Rawskiego na lata 2022-2025 jest zgodny z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami (są to różnego rodzaju strategie, studia i programy, które dotyczą problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego). Program zbieżny jest z dokumentami utworzonymi na poziomie krajowym, województwa łódzkiego i powiatu łowickiego. Cele te wymienione są w dokumentach przedstawionych w tabeli poniżej:

Wykaz dokumentów wykonanych na poziomie krajowym, wojewódzkim i powiatowym oraz uwarunkowania programowe

Na poziomie krajowym	Główne przesłanie
„Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030”	Strategia stanowi kontynuację i aktualizację przyjętej uchwałą nr 61 Rady Ministrów z dnia 26 marca 2013 r. Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. W rozdziale Cele, kierunki interwencji i narzędzia realizacji wymieniono cele szczegółowe, a jednym z nich jest Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dóbr kultury. Jednym z kluczowych zadań państwa w tym obszarze jest zatem dalsze inwestowanie w zachowanie obiektów zabytkowych oraz usprawnianie systemu ochrony zabytków. W tym celu realizowany będzie projekt strategiczny pn. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami (KPOZOZ). Równie ważnym wyzwaniem jest poprawa estetyki przestrzeni publicznej. Innym celem jest Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury (2.3)
„Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019 - 2022”	Program jest głównym dokumentem strategicznym określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów. Jest to kontynuacja pierwszego Programu, który obowiązywał w latach 2014-2017.

	Program określa cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz wskazuje środki służące do ich realizacji. Celem głównym KPOZOZ 2019–2022 jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami i budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa, wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami oraz budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.
Krajowa Polityka Miejska do roku 2023	Strategicznym celem polityki miejskiej jest wzmocnienie zdolności miast i obszarów zurbanizowanych do zrównoważonego rozwoju i tworzenia miejsc pracy oraz poprawa jakości życia mieszkańców. Jeden z pięciu celów szczegółowych dotyczy odbudowy zdolności do rozwoju poprzez rewitalizację zdegradowanych społecznie, ekonomicznie i fizycznie obszarów miejskich. Dokument ten podkreśla, że podmiotem inicjującym procesy naprawy miast powinny być ich władze, a działania dla odnowy każdego z nich powinny mieć indywidualnie określoną formułę, charakter i zakres przyczyniający się do zmiany strukturalnej miasta. Muszą one także optymalnie wykorzystywać lokalne potencjały, inicjatywę społeczną i partnerów gospodarczych.
Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004–2013 oraz Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020	Strategia powstała jako dokument tworzący ramy dla nowoczesnego gospodarowania dziedzictwem kulturowym Polski, przy jego maksymalnym zachowaniu, jak również wykorzystaniu w podstawowym celu, jakim jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturowego regionów Polski. W ramach realizacji spójnych działań w poszczególnych regionach Polski, zostały

	wyodrębnione główne zadania i priorytety w dziedzinie kultury. Celem programu jest intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym kompleksowa poprawa stanu zabytków oraz rozwój kolekcji muzealnych.
Narodowy Plan Rewitalizacji 2022 - Założenia	Myślą przewodnią Narodowego Planu Rewitalizacji jest zapewnienie mu możliwie powszechnego charakteru tak, aby jak najszersze grono obywateli i podmiotów mogło się utożsamić z ideą naprawy środowiska miejskiego i włączać się lub podejmować z własnej inicjatywy działania w tym zakresie. Z tej perspektywy plan odnosi się zarówno do zagadnienia przywracania świetności dzielnicom śródmiejskim, uzdrawiania relacji społecznych i rozwiązywania problemów infrastrukturalno-technicznych w zaniedbanych dzielnicach „miasta XIX wiecznego” i blokowiskach, ponownego zagospodarowania terenów przemysłowych, powojkowych, pokolejowych i poportowych, jak i innych sytuacji, w których władze samorządowe lub mieszkańcy dochodzą do wniosku, że miasto powinno być na danym obszarze „uzdrowione”.
Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 roku)	Dokument ten został przyjęty przez Radę Ministrów uchwałą Nr 8 z dnia 14 lutego 2017 roku. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej przez Radę Ministrów dnia 25 września 2012 roku. Omawiany dokument jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa. W jednolitym systemie programowym przedstawia cele do realizacji w horyzoncie lat 2020 i 2030, określa warunki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągnięcia oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów strategii. Głównym celem Strategii jest tworzenie

	warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym.
Na poziomie wojewódzkim Województwa Łódzkiego	Główne przesłanie
Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego	Określa cele i kierunki rozwoju przestrzennego regionu w perspektywie długookresowej, uwzględnia ustalenia strategii rozwoju województwa stanowiąc jednocześnie podstawę dla wyboru działań priorytetowych w kolejnych okresach programowania oraz uwzględnia rekomendacje i wnioski zawarte w audycie krajobrazowym. Plan, jako element systemu planowania przestrzennego, pełni istotną rolę koordynacyjną między planowaniem na szczeblu krajowym a planowaniem metropolitalnym i miejscowym, nie będąc jednocześnie aktem prawa miejscowego i nie naruszając uprawnień gmin i związków metropolitalnych w zakresie gospodarowania przestrzenią. Głównymi wyzwaniami rozwoju przestrzennego województwa jest m.in. przeciwdziałanie procesom depopulacji ośrodków miejskich oraz peryferyzacji obszarów wiejskich, wzmocnienie transportowej dostępności regionu, zwiększenie jakości i integracja publicznego transportu zbiorowego. Dodatkowo, będąc kompendium wiedzy o regionie, spełnia rolę informacyjno-poznawczą dla wspólnot samorządowych wszystkich poziomów i potencjalnych inwestorów. Odnosi się m.in. do systemu obszarów chronionych, w tym obszarów ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego, uzdrowisk, dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Strategia rozwoju województwa łódzkiego 2030	Strategia rozwoju województwa jest najważniejszym dokumentem samorządu województwa określającym wizję i cele polityki regionalnej w wymiarze gospodarczym, społecznym i przestrzennym oraz działania niezbędne do ich osiągnięcia. Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030 jest odpowiedzią władz województwa na zmieniające się uwarunkowania i wyzwania, przedstawia spójny plan powiązanych i przemyślanych działań w perspektywie najbliższej dekady, stanowiący punkt wyjścia do szerokiej współpracy, której efektem będzie podniesienie jakości życia mieszkańców województwa łódzkiego.
Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie łódzkim na lata 2020-2023 – WPOnZ	Celem strategicznym programu jest „zachowanie dla przyszłych pokoleń dziedzictwa kulturowego regionu jako istotnej części spuścizny dziejowej”. Program jest czwartą edycją wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w województwie i stanowi kontynuację ustaleń i zasad w zakresie kształtowania krajobrazu kulturowego i ochrony dziedzictwa kulturowego regionu przyjętych we wcześniejszych latach. Program obejmuje obszar województwa łódzkiego w granicach administracyjnych.
Wojewódzki plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowej	Dokument określa na poziomie województwa organizację i sposób ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, poprzez planowanie i przygotowanie realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich, mających na celu uratowanie zabytków przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem. Ujmuje w szczególności rozmieszczenie i stan zasobu podlegającego ochronie, zagrożenia, zamiar działania, sposób realizacji, niezbędne siły i środki oraz czas i

	koszty wykonania. Dokument wymaga corocznej aktualizacji, a jego części podlegają ochronie na podstawie przepisów dotyczących ochrony informacji niejawnych.
Program Rozwoju Turystyki w Województwie Łódzkim na lata 2007-2020	Jako cel nadrzędny dla działań podejmowanych w ramach realizacji Programu przyjęto wykreowanie atrakcyjnego turystycznie wizerunku regionu, poprzez realizację kompleksowego zespołu działań organizacyjnych, inwestycyjnych i promocyjnych.
Program Rozwoju Kultury w Województwie Łódzkim na lata 2014-2020	5 czerwca 2014 r. Zarząd Województwa Łódzkiego podjął uchwałę w sprawie przyjęcia ww. dokumentu. Jego celem jest wytyczenie kierunków polityki kulturalnej w województwie łódzkim oraz przedstawienie rekomendowanych działań dla rozwoju kultury w regionie na lata 2014-2020. Rozwój kultury przyczyni się do podniesienia atrakcyjności województwa łódzkiego. Mieszkańcy województwa łódzkiego będą brać aktywny udział w życiu kulturalnym – uczestniczyć w kulturze i ją współtworzyć. Będą czuli się dumni z lokalnych i regionalnych tradycji oraz odpowiedzialni za otoczenie, w którym żyją. Będą przygotowani do odbioru komunikatów kultury oraz będą posiadać wiedzę o regionie. Wzrost poczucia tożsamości mieszkańców, ich zaangażowanie w życie społeczne (kulturalne), wpłynie na budowę pozytywnego obrazu kultury w województwie na zewnątrz – w kraju i za granicą.

Przy sporządzaniu Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Rawskiego na lata 2022-2025 wzięto pod uwagę uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Powiatu Rawskiego wynikające z dokumentów na poziomie krajowym, wojewódzkim i powiatowym. Dużą uwagę

w niniejszym opracowaniu zwrócono na zapisy zawarte w Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami w Województwie Łódzkim na lata 2020-2023, uwzględniając jego rekomendacje.

Zgodność niniejszego Programu ze strategicznymi dokumentami regionu jest warunkiem koniecznym jego skutecznej realizacji. Należy podkreślić, że Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Rawskiego na lata 2022 - 2025 jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi w krajowych, wojewódzkich dokumentach programowych.

4. RYS HISTORYCZNY

Powiat rawski znajduje się we wschodniej części województwa łódzkiego, pomiędzy aglomeracją łódzką i warszawską. Jego powierzchnia wynosi 646 km², w skład której wchodzi: Gmina miejsko – wiejska Biała Rawska, Gmina Cielądz, Gmina Rawa Mazowiecka, Miasto Rawa Mazowiecka, Gmina Regnów i Gmina Sadkowie.

Rawa Mazowiecka pełni rolę stolicy powiatu, w związku z czym odbywają się tutaj ważne funkcje związane z obsługą administracyjną mieszkańców miasta oraz powiatu. Znajdują się siedziby władz samorządowych, instytucji kluczowanych związanych z rozwojem społeczno-gospodarczym.

Historia powiatu rawskiego, głosi, że pierwsze wzmianki o osadzie Rawa pojawiły się już w czasach rozbicia dzielnicowego, a jej nazwa po raz pierwszy została udokumentowana przez księżną sandomierską Grzymisławę w Skaryszewie 12 maja 1228 r.

Osada pierwotnie stanowiła część Kasztelanii Bielskiej (w Białej Rawskiej), a gród kasztelański w Rawie powstał ok. 1313 r, w okresie tym Rawa była także częścią Księstwa Mazowieckiego. Po śmierci Bolesława II nastąpił podział Mazowsza na dzielnice: płocką, czersko-warszawską i rawską. Dzielnicą rawską (Księstwo Rawskie) składała się z ziemi rawskiej, sochaczewskiej i gostyńskiej. Siemowit II ustanowił Rawę swoją stolicą, co świadczy o jej wyjątkowości ponad miastami Sochaczew i Biała, które były dużo starsze. To właśnie jej zawdzięcza się szybki rozwój handlu, m.in. dzięki drodze toruńsko-lwowskiej. Wiek XIV to czas rozkwitu gospodarczego miasta, a także założenie klasztoru Augustynów oraz Fundacji Świętego Ducha (kościół i szpital). W 1462 r. ziemia rawska weszła w skład korony, a Rawa jako odrębne księstwo zaczęła pełnić rolę stolicy województwa do 1793 r. Miało to znaczący wpływ na rozwój miasta, regularne sejmiki,

z czym wiąże się częste przebywanie grup urzędników szlacheckiego pochodzenia spowodowało utworzenie ośrodka życia kulturalnego, a obecność kościoła i klasztoru – centrum życia religijnego.

Wojny szwedzkie, a następnie siedmiogrodzkie, dodatkowo występujące zarazy spowodowały upadek miasta. Progres odbudowy miasta był niewielki, dodatkowo przyczynił się temu pożar miasta, a później zamieszki wojenne. Czynnikiem kluczowym dla powstrzymania całkowitego upadku miasta bądź przekształcenia go na wieś było stałe pełnienie funkcji administracyjnej. Pomimo upadku gospodarczego, ciągle było ośrodkiem handlu oraz produkcji rzemieślniczej.

Po rozbiorach Rawa została pod rządami pruskimi jako miasto powiatowe departamentu warszawskiego Prus Południowych. W 1807-1815 stanowiła część Księstwa Warszawskiego, a następnie Polskiego. I wojna światowa nie była łaskawa dla miasta, po długim okresie istnienia w strefie frontowej, zostało niemalże całkowicie zniszczone. Okres między wojenny nie był czasem odzyskania dawnego znaczenia gospodarczego, a także nie poprawił warunków demograficznych. Po zakończeniu II wojny nastąpiły procesy odbudowy i rozbudowy Rawy Mazowieckiej i pełnienie funkcji stolicy powiatowej do 1975 r. – reformy administracyjnej.

Ważnym ośrodkiem powiatu rawskiego jest Biała Rawska. Jest to jeden ze starszych ośrodków osadniczych na ziemi mazowieckiej. Osada była otoczona wałem lub murem. Pierwsza pisana wzmianka o osadzie pochodzi z 1295 r. Biała prawa miejskie uzyskała w II poł. XV w. Okres pomiędzy XIV a XVI w. to czas pomyślnego rozwoju, dzięki odbywającym się jarmarkom oraz targom. W wieku XVII nastąpił upadek miasta. Po III rozbiorze miasto należało do zaboru pruskiego, a w 1870 r. na 55 lat utraciło prawa miejskie. Lata wojen spowodowały ogromne straty dla miasta.

Opisując historię powiatu rawskiego należy również zawrzeć dzieje pozostałych gmin, które się na niego składają. Po III rozbiorze, za czasów pruskich zaczęły powstawać pierwsze gminy, najprawdopodobniej wtedy również powstała gmina Cielądz, a także Ryłsk i Sierzchowy. Po Kongresie Wiedeńskim w 1815 r., wsie i gminy obecnej gminy Cielądz weszły w skład zaboru rosyjskiego, gdzie tworzone nowe granice gmin (przy każdym większym dworze) i powiatów. W 1918 r., utworzono nowe jednostki gminne w Gortatowicach i Regnowie. Lata wojen spowodowały kolejne zmiany w granic administracyjnych. W wyniku reorganizacji w 1954 r., powstała gm. Żdżary, Sadykierz, Gortatowice, Cielądz, Regnów, gdzie

pełniły one swoją rolę do 1973 r. Po tym czasie, w wyniku kolejnych reorganizacji gminę Gortatowice i Regnów włączono do gminy Cielądz. W roku 1995 nastąpił z kolei podział na gminę Regnów i Cielądz. Rok 1999 – reformacja administracyjna i powołanie powiatu rawskiego, gdzie do chwili obecnej gmina zarówno Cielądz i Regnów tworzą jego pewną część.

Gmina Sadkowice, z siedzibą w Sadkowicach do powiatu rawskiego dołącza 9 grudnia 1972 r. Sadkowice są wsią kościelną, prawdopodobnie od nazwiska Sadek, gdzie panował ród Sadkowskich. W XVII w. piastowali oni drobne urzędy ziemi rawskiej, pełniąc rolę elektorów królów. Kolejne lata pokazują, że wieś ta była własnością kilku rodów, m.in.: Żałuskich, Krasińskich, Leszczyńskich, Zawiszów, Położenie geograficzne wsi, spowodowało liczne przejścia obcych wojsk, co było skutkiem ubożenia okolicy. W skład gminy wchodziły również stare wsie jak Lubania – gdzie w 1928 r. pełniła rolę gminy, Kaleń, Bujaty, Olszowa Wola i Lewin.

W dniu 9 listopada 1998 r. odbyła się pierwsza sesja Rady Powiatu Rawskiego. Początkowe działania skupiały się przede wszystkim na kwestiach odbudowy struktur powiatowych i organizacji urzędu. Pomimo starań, nie powrócił on do granic sprzed 1975 r., jednakże przywiązanie do historii ziemi rawskiej, wiązało się z podejmowanymi decyzjami, tak aby podtrzymywać poczucia więzi społecznych jej mieszkańców. W nawiązaniu do wielowiekowej tradycji, do czasów księstwa mazowieckiego i województwa rawskiego powstały insygnia powiatowe – herb, flaga i chorągiew.

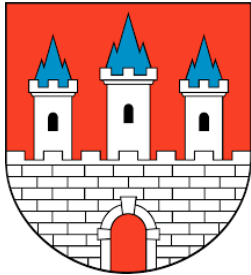
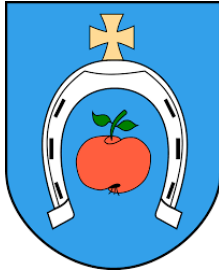
Herb powiatu rawskiego to wizerunek czarnego orła, z głową zwróconą w prawo, z rozwiniętymi skrzydłami i złotą literą „R” na piersi, złotymi szponami, dziobem i językiem na czerwonym tle. Znajduje się on na jednej stronie chorągwi, na białym tle, druga zaś strona to umieszczony herb miasta Rawa Mazowiecka oraz cztery czarne orły w rogach, na bordowym tle. Flaga powiatu można zauważyć, że nawiązuje do flagi narodowej, jednakże kolor bieli i czerwieni oddzielony jest czarnym pasem w złotym obramowaniu.

Insignia Powiatu Rawskiego

Herb	Flaga	Chorągiew
		

Herby gmin Powiatu Rawskiego

Gmina	Wizerunek herbu
Biała Rawska	
Cielądz	-
Rawa Mazowiecka	
m. Rawa Mazowiecka	

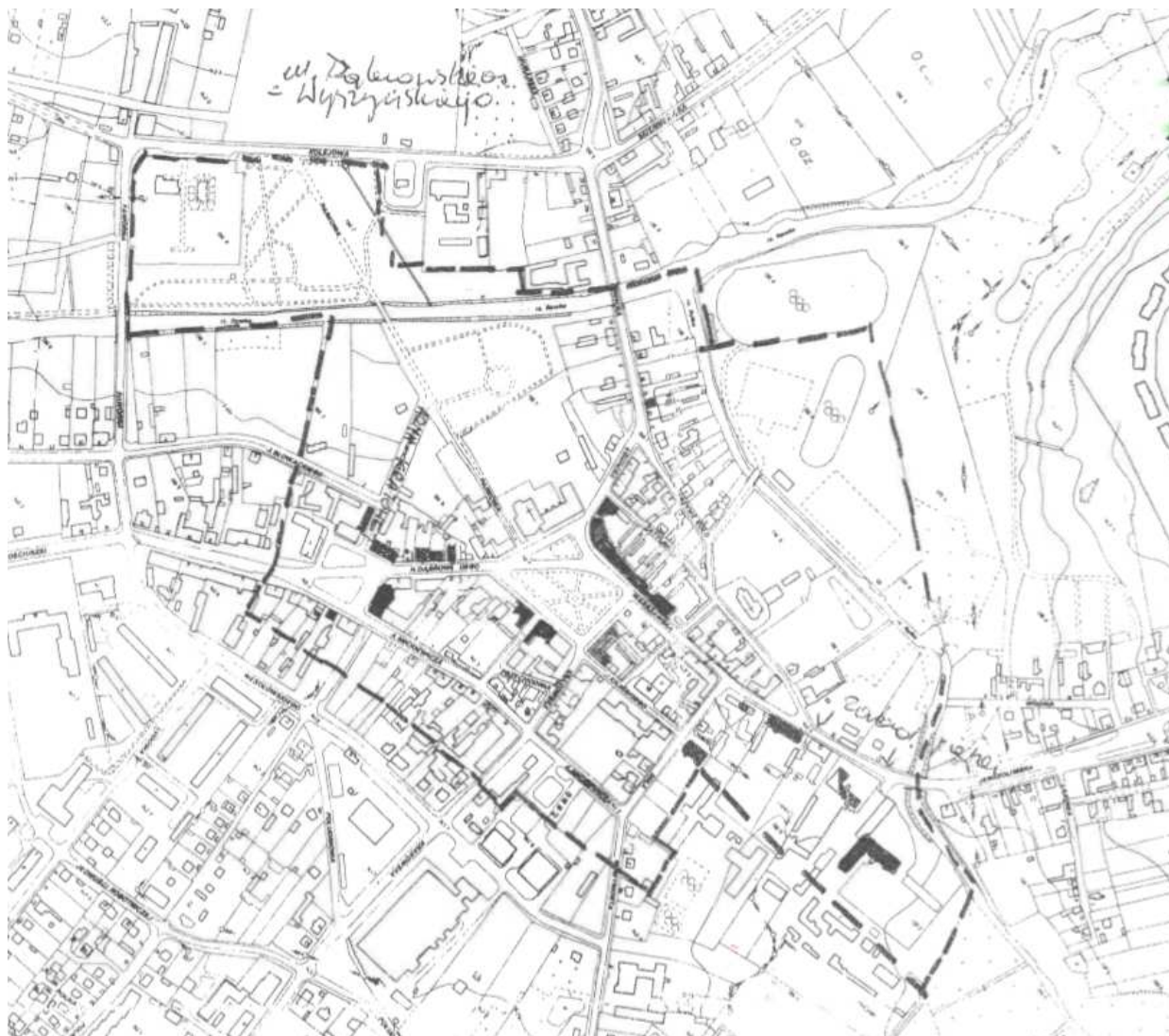
	
Regnów	-
Sadkowice	

5. DIAGNOZA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY POWIATU RAWSKIEGO OBIEKTY I OBSZARY REPREZENTATYWNE

Układ urbanistyczny - historyczne centrum miasta Rawa Mazowiecka

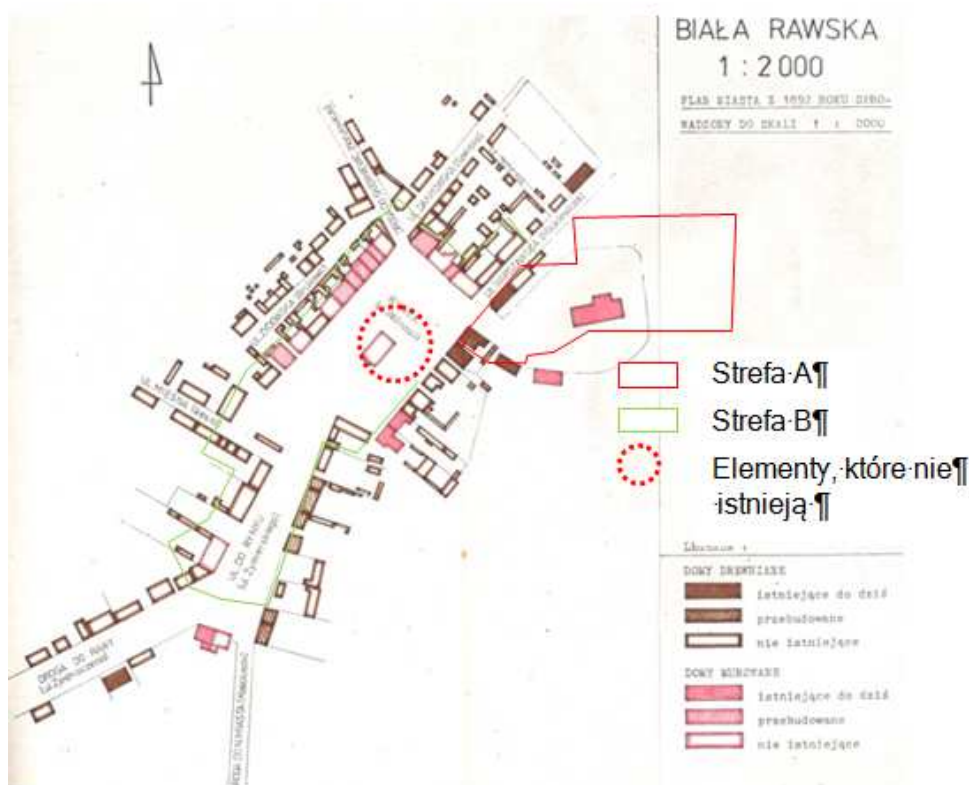
Osada znana z XIV wiecznych dokumentów istniała prawdopodobnie na terenie Anielskiej Góry, położonej na północny – zachód od obecnych siedzib, jednak miasto przedlokacyjne, znane jako Stare Miasto lub Stara Rawa, rozwinęło się w oddaleniu od niej. Lokacja miasta miała miejsce między 1355 a 1374 rokiem. Nowa Rawa lokowana była na surowym korzeniu, podobnie jak zamek książęcy na wschodnim brzegu rzeki Rawki, i nawiązywała do istniejących szlaków handlowych. Miasto lokacyjne otoczone było murami obronnymi z czterema bramami. Centrum Nowej Rawy stanowił prostokątny rynek z drewnianym ratuszem. Od XVI wieku obwarowania miejskie powoli zaczęły tracić znaczenie i z czasem uległy całkowitemu zniszczeniu. W tym czasie przy trakcie biegnącym do Piotrkowa Trybunalskiego powstało przedmieście zwane Nowym Światem, z trójkątnym placem przedbramnym - Końskim Targiem. Do dnia dzisiejszego w układzie przestrzennym miasta wyraźnie zaznaczają się zarówno elementy przedlokacyjne - gród

z podgrodziem, Stare Miasto, zamek książąt Mazowieckich, jak i lokacyjne - Nowe Miasto, a także elementy późniejsze, związane z jego XIX wieczną regulacją zaistniałą na skutek utworzenia fabryki sukna i osady fabrycznej z działkami wytyczonymi wzdłuż traktu piotrkowskiego. Niestety nie zachował się żaden z domów sukienników. Planowym procesom rozbudowy Rawa podlegała w latach 1918 – 1939, kiedy to powstały projekty rozbudowy kolei wąskotorowej z Warszawy do Tomaszowa Mazowieckiego, które zakończyły się modernizacją linii Rogów – Rawa – Biała, oraz w okresie po drugiej wojnie światowej, kiedy odbudowano miasto ze zniszczeń wojennych i wprowadzono dużo nowych elementów do układu urbanistycznego. Nie spowodowało to jednak zatarcia pierwotnych form rozplanowania miasta.

Strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej miasta i gminy Biała Rawska

Granica strefy ścisłej ochrony konserwatorskiej miasta Biała Rawska obejmuje zespół kościoła i pałacu. Założenia te stanowią reprezentatywne obszary zabytkowe miasta, zawierające obiekty podlegające ochronie konserwatorskiej, takie jak: pałac z otaczającym parkiem, kościół, plebanie i organistówkę. Zespół kościoła stanowi charakterystyczny fragment całego układu urbanistycznego miasta a znajdująca się tu dzwonnica przykościelna pełni rolę dominanty przestrzennej. Obiekty w zespole sakralnym znajdują się w dobrym stanie technicznym, podlegając bieżącym remontom i opiece swych gospodarzy.

Położone na północ od zespołu kościelnego założenie pałacowo – parkowe nie jest związane urbanistycznie z miastem. Pałac pochodzący z XIX wieku zaprojektowany w stylu zamku warownego zasłonięty drzewami, nie stanowi obecnie elementu orientującego, ani czytelnego w układzie i sylwecie starego miasta. Mocno zaniedbany pałac doczekał się rozpoczęcia prac remontowych wszczętych przez nowych prywatnych właścicieli. Jednak przywracanie świetności pałacu przebiega w wolnym tempie z uwagi na olbrzymie środki finansowe konieczne do przeprowadzenia kompleksowych działań konserwatorskich. Należy podkreślić, że złożonych prac rewaloryzacyjnych wymaga również obszar parku zeszpecony w wyniku PGR-owskich działań poprzez wprowadzenie wtórnych podziałów i zlokalizowanie ujęcia wody w linii wglądu widokowego na pałac. Dużą stratę dla zespołu spowodowało

również niewłaściwe - dysharmonizujące sąsiedztwo zlokalizowania typowej zabudowy mieszkaniowej pochodzącej z lat 60 –tych.

Założenie kościoła objęte strefą A

Granice strefy częściowej ochrony konserwatorskiej przebiegają wokół Placu Wolności. Obejmując teren, którego struktura wznosi się lekko w stronę wschodniego narożnika położonego 6 m wyżej kościoła. Układ przestrzenny reprezentuje unikatowy w Polsce, jedyny w swym rodzaju przykład rozplanowania miasta z epoki przejściowej od średniowiecza do renesansu, podyktowany specyficznymi uwarunkowaniami własnościowymi. Charakterystyczny przejaw renesansowej kompozycji stanowi osiowe ustawienie rynku miejskiego w stosunku do dawnego placu targowego. Pozostały tu zabytkowe domy mieszkalne drewniane i murowane z XIX i pierwszej połowy XX wieku oraz dawna synagoga, obecnie pełniąca funkcję budynku straży pożarnej. Północna pierzeja placu trzy lata temu została zniszczona w wyniku pożaru i na razie nie podjęto jeszcze decyzji, czy spalone obiekty zostaną odbudowane, czy też nastąpi ich rozbiórka. Chcąc doprowadzić do

podjęcia prac zmierzających do uporządkowania pierzei wojewódzki konserwator zabytków posiadając moc sprawczą w formie prawnej ochrony zabytków (w postaci strefy ochrony konserwatorskiej) uczestniczył w formowaniu zapisów w zmianie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, mających na celu kształtowanie zasad zagospodarowania tej części placu. Wytyczne konserwatorskie oparte na studium historycznym miasta Biała Rawska nawiązywały do historycznych podziałów terenu małomiasteczkowej struktury architektonicznej. Określono wysokości gabarytów budynków i ukształtowano linie zabudowy pozwalające na wyeksponowanie zabytkowego zespołu kościoła oraz pozostawienie wglądów widokowych na historyczną strukturę rynku. Zapewne w przypadku braku wpisu do rejestru tej części miasta nie byłoby możliwości doprowadzenia do żadnych kompromisów ograniczających wprowadzania nowych dominant w obrębie układu urbanistycznego.

Rogowska Kolej Dojazdowa – linia kolejki wąskotorowej na odcinku Rogów – Rawa Mazowiecka – Biała Rawska

Początków Rogowskiej kolei należy szukać podczas pierwszej wojny światowej, kiedy to w 1915 r. aby usprawnić zaopatrzenie swoich wojsk Niemcy rozpoczęli budowę kolei polowej od stacji kolei normalnotorowej w Rogowie w kierunku wschodnim, ku linii frontu. Do 22 marca

1915 r. powstała linia o długości 48 km do Białej Rawskiej przebiegająca przez Rawę Mazowiecką. Zaplecze kolei znajdowało się na stacji stycznej z koleją normalnotorową w Rogowie, gdzie znalazła się duża, drewniana parowozownia. Latem 1915 r., w wyniku ofensywy niemieckiej, linia frontu przesunęła się na wschód poza Warszawę. W efekcie kolej straciła na swoim znaczeniu militarnym, i wykorzystywano ją do transportu płodów rolnych i drewna. Wkrótce linia ta stała się koleją użytku publicznego; i w 1917 r. z Rogowa do Białej Rawskiej wprowadzono planowy ruch pociągów osobowych. Po II wojnie światowej na Kolei Rogowskiej dominował przewóz ładunków przychodzących z sieci normalnotorowej, które na stacji stycznej w Rogowie przeładowywano następnie do wagonów wąskotorowych. Aby wyeliminować kosztowny i kłopotliwy przeładunek, w 1968 r. rozpoczęto przygotowania do wprowadzenia do ruchu wagonów transporterów, tj. specjalnych niskich platform dostosowanych do przewozu całych wagonów normalnotorowych. Na przełomie 2000 i 2001 r. znacznie ograniczono ruch pociągów osobowych i ostatecznie ruch pasażerski zamknięto 9 czerwca 2001 r. Pociągi towarowe kursowały do końca września 2001 roku. W grudniu 2001 r. powiat rawski wraz z Fundacją Polskich Kolei Wąskotorowych wystąpił do PKP z wnioskiem o przejęcie zamkniętej kolei. Od 2002 r., po oficjalnym przekazaniu, Fundacja objęła koleją swoją opieką i gromadzi na stacji w Rogowie zabytkowy tabor kolejowy sprowadzany z różnych likwidowanych kolei w Polsce. Już dziś, obok Muzeum Kolejnictwa w Sochaczewie, jest to najliczniejsza kolekcja w Polsce. Na bazie istniejącej linii zorganizowano trasę turystyczną prowadzącą przez urokliwe krajobrazowo tereny Mazowsza i przebiega przez wiele atrakcyjnych pod względem turystycznym miejscowości, wśród nich warto wymienić: Rogów (m.in. Arboretum i Alpinarium), Głuchów (m.in. późnobarokowy kościół z 1786 r.), Boguszyce (drewniany kościół z 1558 r.), Rawę Mazowiecką oraz Białą Rawską.

Zamek książąt Mazowieckich w Rawie Mazowieckiej

Pierwotny zamek wzniesiony w roku 1313, został wybudowany przez książąt mazowieckich Siemowita III I dokończony przez jego syna Siemowita IV

Podczas wojen szwedzkich został poważnie zniszczony, a następnie odbudowany w roku 1789. Budowla położona jest na sztucznym usypisku w widłach rzeczek Rawki i Rylskiej. Od miasta oddziela się sztucznym kanałem.

Oglądać można zachowane resztki czternastowiecznych murów, basztę narożną, ślady trzech baszt mieszczących się na narożnikach murów oraz ślady po bramie, od strony miasta.

Mury obwodowe zachowały się jedynie w nikłych fragmentach, nieznacznie wystających ponad poziom gruntu. Od strony północnego skrzydła widać zawalone sklepienia, które zapewne są pozostałościami po dawnych budynków mieszkalnych.

Zameczek w Białej Rawskiej z I połowy XIX wieku zbudowany w stylu romantycznym, skomponowany w duchu romantycznej willi włoskiej z motywami neogotyku i neorenesansu. Obiekt jest własnością prywatną, w części piwnic pałacu znajduje się restauracja, reszta obiektu jest w fazie remontu. Park przypałacowy z malowniczym zabytkowym modrzewiem łączy się z parkiem miejskim oraz starodrzewem na terenie przykościelnym.

Zespół pałacowy w miejscowości Wola Chojnata gm. Biała Rawska -murowany neorenesansowy, pochodzący z XIX wieku. Otwarto tu ośrodek szkoleniowy z salami konferencyjnymi, pokojami mieszkalnymi i restauracją.

Okazały empirowy dwór w Babsku gm. Biała Rawska pochodzący z XIX wieku z elewacją zdobną w maski, palmety, esownice otoczony parkiem krajobrazowym. Dwór wraz ze spichlerzem i zabytkową wozownią należą do ponad 500 hektarowego gospodarstwa rolnego i znajdują się w rękach prywatnych.

Klasycystyczny dwór w Podsędkowicach gm. Biała Rawska pochodzący z końca XIX wieku z silnie występującym przed lico fasady ryzalitem wejściowym. Usytuowany centralnie w stosunku do układu przestrzennego.

Klasycystyczny dwór w miejscowości Białogórne gm. Biała Rawska - pochodzący z I ćw. XX wieku otoczony barokowym parkiem.

Zespół dworski w Gołyniu gm. Biała Rawska pochodzący II poł. XIX wieku o wysokich walorach krajobrazowych.

Dwór z parkiem w miejscowości w Rzeczków gm. Biała Rawska -dwór oraz park zabytkowy pochodzący z XIX wieku

Zespół pałacowo – parkowy w Kaleniu gm. Sadkowiec: pałac klasycystyczny wybudowany ok. 1859r., odrestaurowany w 1990 r., dobrze zachowany, budynek murowany z portykiem kolumnowym od wschodu, półkolistymi wykuszami od południa i zachodu oraz okrągłą wieżą przy narożniku północno – zachodnim. Wokół pałacu zabytkowy park krajobrazowy ze stawami i aleją wjazdową. Własność prywatna

Zespół dworski w Ossowicach (gmina Cielądz)

Dwór powstał na przełomie XIX i XX wieku, wykonany w stylu neoklasycystyczny. Pierwotnie dwór należał do rodu Kamieńskich herbu Pilawa. Budynek powstał na rzucie prostokąta, jest jednokondygnacyjny, pokryty dachem czterospadowym wykonanym z ceramicznej dachówki. Obiekt charakteryzuje się portykiem składającym się z czterech kolumn podtrzymujących taras oraz frontem. Obszar dookoła dworu otacza park krajobrazowy. W parku występują nasadzenia m.in. brzozy, buka, dębu oraz grabu.

Ratusz w Rawie Mazowieckiej

Budynek powstał w 1822 roku, projektantem był Bonifacy Witkowski. Jest to ratusz o klasycystycznym charakterze, murowany i piętrowy. Budynek powstał na planie litery „L”. Ściany zostały rozcłonkowane pilastrami i gzymsami. Parterowe okna ubogacone są płycinami arkadowymi. W fasadzie mieści się dwukolumnowy portyk wgłębny sięgający obu kondygnacji. Całość osłonięta jest dwuspadowym dachem.

Zespół klasztorny pojezuicki z kolegium i kościołem p.w. Niepokalanego

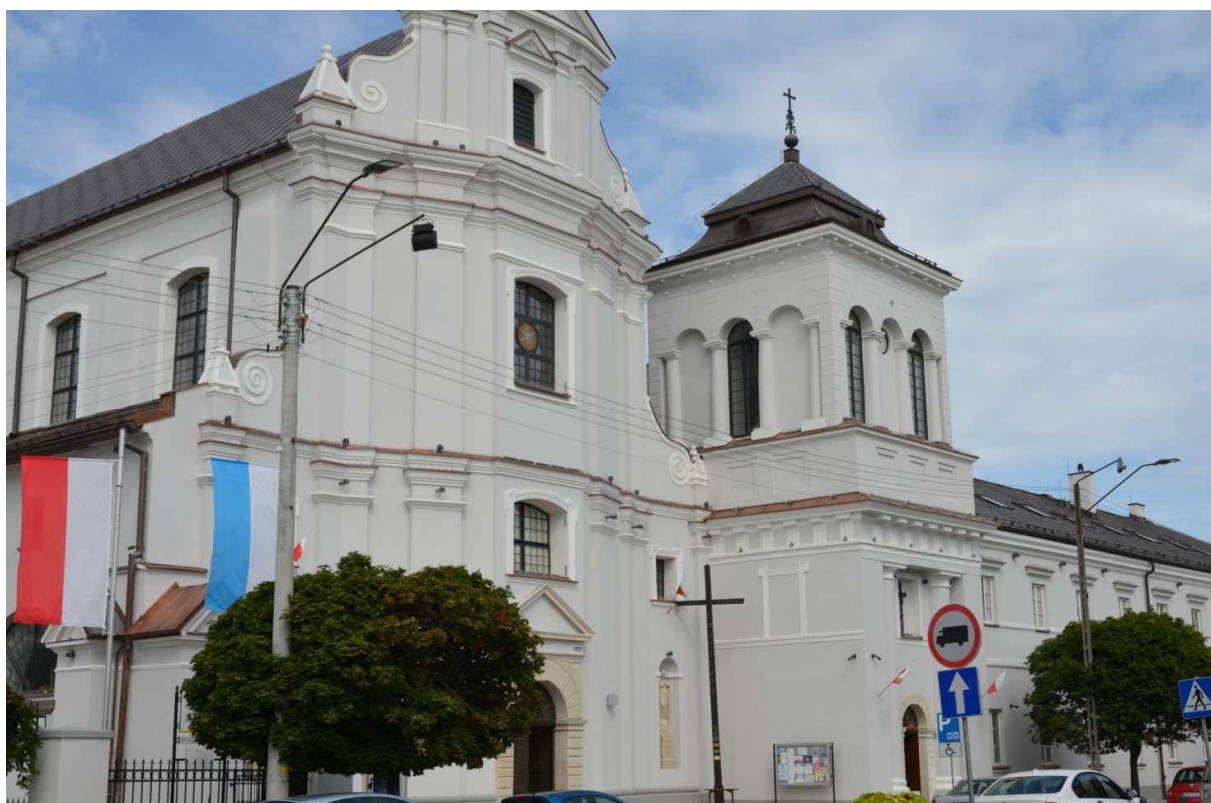
Poczęcia NMP w Rawie Mazowieckiej

Kolegium wraz z kościołem zostało wybudowane w pierwszej połowie XVII wieku. Około połowy XVIII wieku dokonano częściowej przebudowy, a w XIX wieku rozebrano część budynków.

Kościół p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP jest przykładem budowli wczesnobarokowej z fasadą w stylu późnego baroku. Trójnawowy, w całości murowany o bazylikowym charakterze. Wąskie nawy boczne, nad którymi widnieją empory, otwierają się w stronę nawy głównej arkadami filarowymi. Prezbiterium, równie szerokie jak nawa główna zamyka się wielobocznie i od strony północnej sąsiaduje z prostokątną zakrystią, która z kolei łączy się z klasztorem, dzięki korytarzowi biegnącemu przy nawie północnej.

Sklepienia kolebkowe z lunetami na gurtach można zobaczyć w ołtarzowej części kościoła, nawie głównej oraz zakrystii, zaś w nawach bocznych widnieją sklepienia o charakterze krzyżowym. Fasada jest dwukondygnacyjowa i posiada lekko wybrzuszoną część środkową. Ponadto została rozcłonkowana gzymsami i pilastrami oraz zwieńczona szczytem ujętym w wolutowe spływy i obeliski.

Zadaszenie świątyni jest dwuspadowe, jedynie nad nawami bocznymi i zakrystią – pulpitowe.

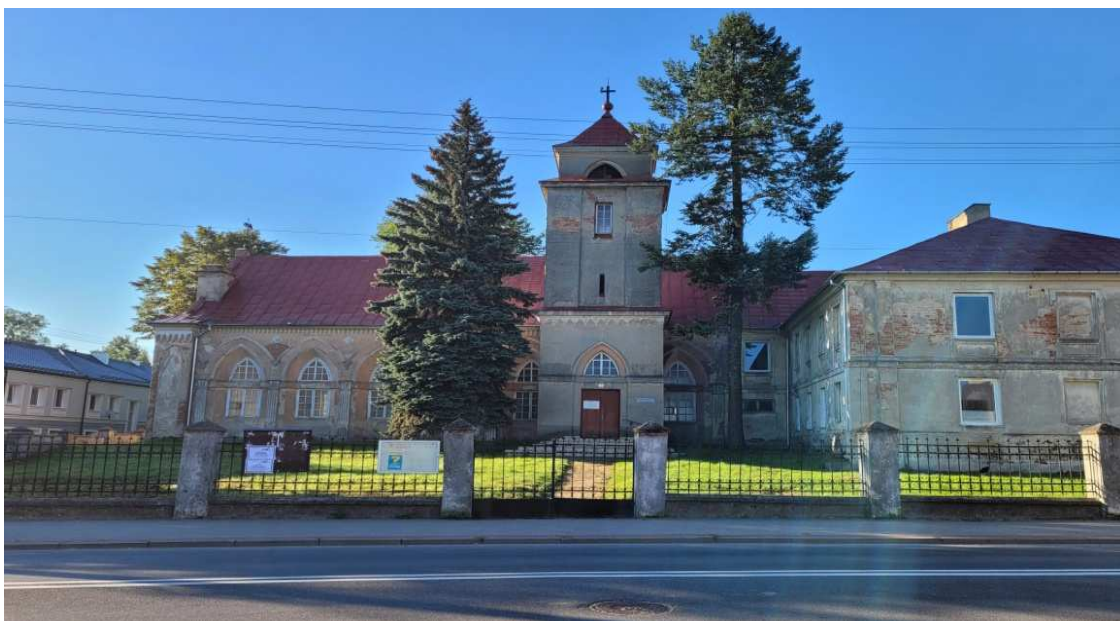
We wnętrzu można podziwiać wykonany z drewna chór muzyczny, który wspiera się na dwóch słupach z rzeźbami atlantów oraz umieszczoną tuż za nim drewnianą kruchtę, bogato zdobioną. W świątyni mieści się ołtarz główny z rzeźbami świętych oraz sześć ołtarzy bocznych z obrazami i rzeźbą Chrystusa Ukrzyżowanego.

Prostopadle do kościoła przylega poklasztorny budynek. W całości murowany, piętrowy, wykonany na planie prostokąta z ryzalitem od strony zachodniej, który jest pozostałością nieistniejącego już skrzydła. Pomieszczenia wewnątrz mieszczą się wzdłuż korytarza. Sklepienia o charakterze kolebkowym z lunetami. Frontowa elewacja posiada gzymsy kordonowe, zaś ogrodowa podparta została szkarpami. Całość pokrywa dwuspadowy dach.

Przy północno-wschodnim narożniku kościoła umiejscowiona została dwukondygnacyjowa, murowana dzwonnica.

Kościół ewangelicki (dawniej Św. Ducha) w Rawie Mazowieckiej

Powstał w 1374r. A jego fundatorem był mieszczanin Rawski Mikołaj Paczotka. Pierwotnie pełnił funkcje kaplicy szpitalnej. W XVII w. nastąpiło rozbudowanie kaplicy, która w 1669r. konsekrował Biskup kujawski Tomasz Ujejski. W 1827 r. nastąpiło przekazanie kościoła dla licznej grupy ludzi o wyznaniu luterzańskim. W 1829 r. Kościół został odbudowany, wzniesiono obok niego drewnianą plebanie. Podczas wydarzeń 1 wojny światowej oba obiekty uległy zniszczeniu, remont ich nastąpił w 1930r. w trakcie, którego wybudowano nową wieżę kościelną. W 1945 na skutek bombardowania powstały nowe zniszczenia, które były odbudowywane do 1962 roku. Obecnie w Kościele odbywają się nabożeństwa w pierwszą i czwartą niedzielę każdego miesiąca, wstęp do obiektu jest możliwy jedynie po ustaleniu z duszpasterzem parafii (Parafia ewangelicko-augsburska) oraz przed i po nabożeństwach.

Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Rawie Mazowieckiej

Pierwszy kościół był drewniany i ufundowany przez Siemowita III w 1353 r. I przekazany zakonowi Augustianów. W XVIII w. uległ spaleni i został odbudowany w murowano – drewnianej formie z ceglanym prezbiterium. Od 1790 do 1793 roku wzniesiono murowany kościół w stylu późno barokowym, który był wielokrotnie później odnawiany. W 1938r. Kościół wraz z budynkami klasztornymi przejęli oo. Pasjoniści 15 grudnia 1980 r. arcybiskup metropolita gnieźnieński i warszawski Stefan kard. Wyszyński erygował przy

kościół parafię pw. św. Pawła od Krzyża, która do dziś jest placówką duszpasterską prowadzoną przez nich.

Sanktuarium Matki Bożej Miłosiernej w Białej Rawskiej - jednocześnie kościół parafialny pod wezwaniem św. Wojciecha położone jest na wzgórzu, na którym znajdował się cmentarz słowiański. Parafia powstała w XIV wieku, natomiast sam kościół wzniesiono w XVI wieku. Pierwotnie obiekt wykonany został w stylu gotyckim, obecnie styl ten reprezentuje prezbiterium i zakrystia. Kościół wielokrotnie ulegał zniszczeniom. W kolejnych latach odbudowany w stylu barokowym. Istniejąca fasada budynku powstała w XIX wieku w stylu neogotyckim. W ostatnim stuleciu wybudowano dzwonnice. We wnętrzu kościoła znajdują się malowidła ściennie oraz obrazy, które zostały wykonane różnymi technikami m.in. fresco secco, al fresco oraz sgraffito. Kościół jednonawowy, w centralnej części barokowy ołtarz. Do najlepiej zachowanych zabytków ruchomych należą ambona oraz chrzcielnica pochodząca z XVII w.

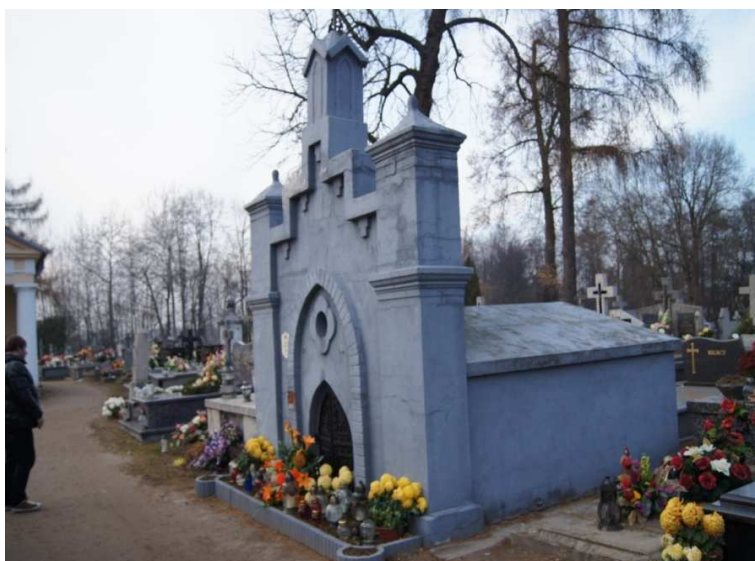
Charakterystycznym elementem sanktuarium jest obraz Matki Bożej, trzymającej na lewym ramieniu Dzieciątko Jezus, prawdopodobnie obraz podarowała królowa Bona, jednakże nie ma historycznych potwierdzeń.

Dzwonnica i kamienne ogrodzenie oraz plebania i organistówka z zespole kościoła w Białej Rawskiej - obiekty te tworzą jednorodny program ikonograficzny związany z kościołem.

Cmentarz rzymsko-katolicki w Białej Rawskiej - parafialny z 2 poł. XVIII w. z cennymi pod względem artystycznym i historycznym elementami przestrzennymi. W jego obrębie murowane kaplice grobowe: klasycystyczna rodziny Leszczyńskich bliźniacze groby Okęckich

kaplice bliźniacze Okęckich

Kaplica Leszczyńskich

Cmentarza żydowski w Białej Rawskiej z XVIII w. Przeznaczony do rewaloryzacji z pozostałymi macewami z napisami w języku hebrajskim

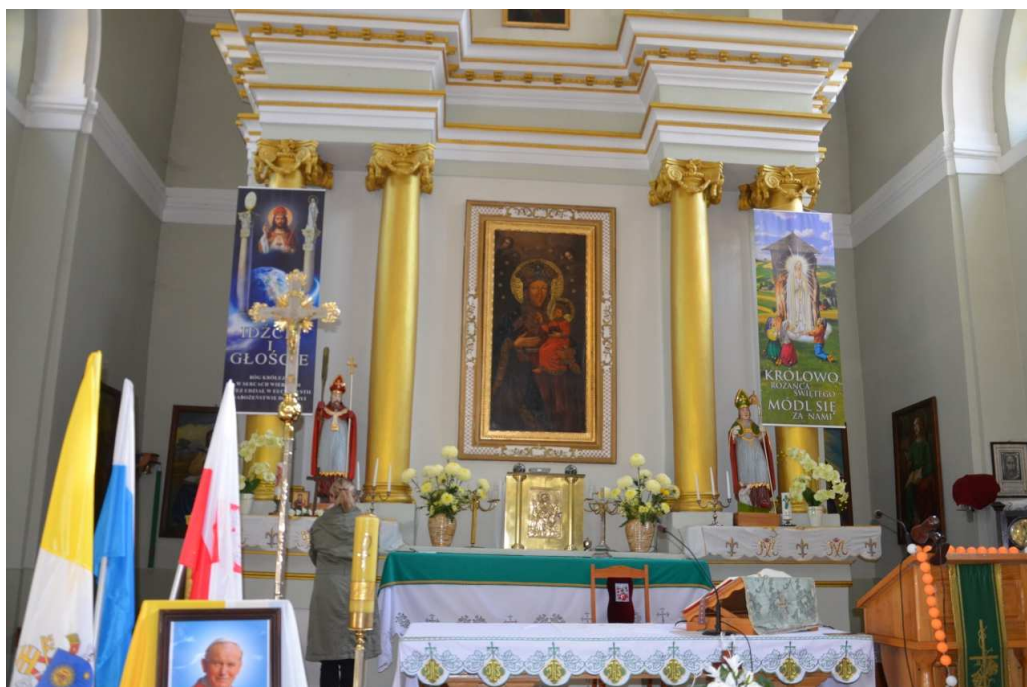

Kościół św. Stanisława Biskupa w Boguszykach gm. Rawa Mazowiecka

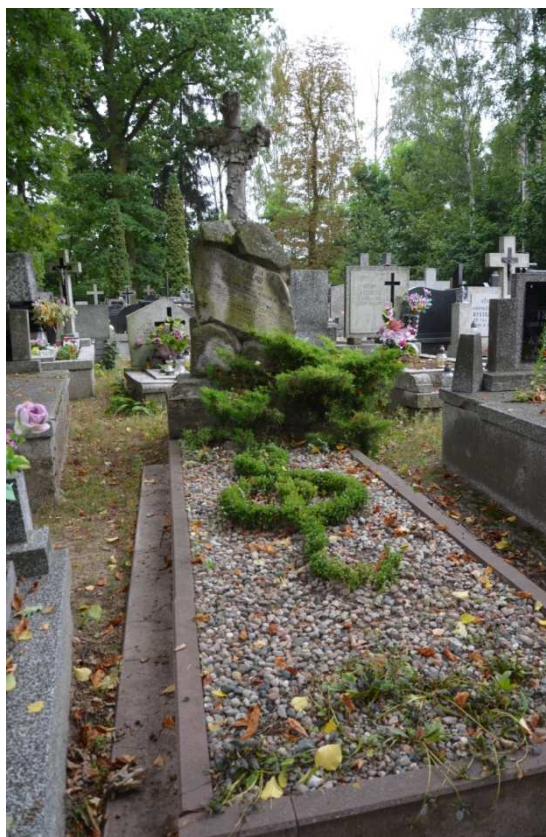
Pierwsze informacje o parafii w Boguszykach pochodzą z XV wieku. Kościół wykonany jest z drewna (drzewo modrzewiowe), na planie prostokąta z dwiema nawami. Kościół wewnątrz posiada trzy ołtarze w stylu gotyckim, a także liczne polichromie na ścianach w stylu renesansowym. W XX wieku przeprowadzono renowację kościoła, dzięki której przywrócono częściowy pierwotny wygląd. Przy kościele znajdują się cztery kapliczki pochodzące z XIX wieku oraz drewniana dzwonnica.

Kościół parafialny pod wezwaniem św. Antoniego Padewskiego w Babsku gm. Biała Rawska - pochodzący z początków XIX wieku, otoczony murem z czterema kaplicami i dzwonnica.

Cmentarzu rzymsko – katolicki w Babsku gm. Biała Rawska, w obrębie którego znajduje się grób Konstancji Gładkowskiej (1810- 1889), śpiewaczki opery warszawskiej oraz muzy i wielkiej miłości F. Chopina

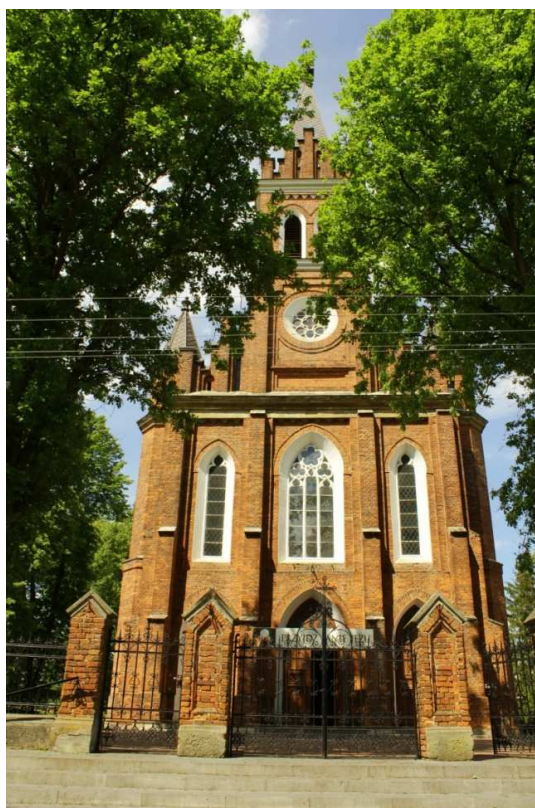

Kościół parafialny p.w. Świętych Dziesięciu Tysięcy Rycerzy Męczenników w Sadkowicach, zbudowany w latach 1884-1886 na miejscu świątyni drewnianej, która spłonęła. Z wyposażenia kościoła na uwagę zasługują: ambona w kształcie łodzi oraz rzeźby wielkiego ołtarza.

Kościół parafialny p.w. Przemienienia Pańskiego w Lubani gm. Sadkowie wybudowany w roku 1887 (arch. Konstanty Wojciechowski), na miejscu świątyni drewnianej, wystrój neogotycki.

Kościół parafialny p.w. Św. Stanisława Biskupa i Męczennika w Lewinie gm. Sadkowiec, zbudowany w XVII w. z drzewa modrzewiowego. Ołtarz główny Matki Boskiej Łaskawnej Lewińskiej z XVII w., dwa obrazy z XVIII w.: bpa Męczennika i Św. Antoniego, ambona z 1830 r. Dwa dzwony: jeden większy „Stanisław” z 1892 r. ważący ponad 120 kg, drugi „Michał” ważący 80 kg. Wnętrze kościoła odrestaurowano pod koniec lat osiemdziesiątych XX wieku.

Kościół pw. NMP Królowej Polski w Kurzeszynie

Pierwszy kościół powstał w XV wieku, parafia natomiast w XVI wieku. Podczas I wojny światowej kościół został całkowicie zniszczony. Na miejscu tym wybudowano w 1923r. nowy budynek kościoła wraz z plebanią. Kościół zbudowano na planie prostokąta, jednonawowy z prezbiterium, w zachodniej części wieża. Na górze kościoła znajduje się chór muzyczny. Przed ołtarzem bocznym znajduje się ambona, a prowadzą do niej drewniane schody.

Kościół parafialny Parafia pw. Nawiedzenia NMP w Regnowie

Kościół powstał w pierwszej połowie XIII wieku. Pierwotnie był drewniany, następnie po pożarze w XVIII wieku powstał nowy murowany budynek. Kościół posiada układ bazylikowy oraz bogate wnętrze z XVIII wieku. W centrum znajdują się główny ołtarz w stylu rokoko, gdzie wisi obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem Jezus. Najstarszym obiektem architektonicznym w kościele jest Pieta wykonana w stylu gotyckim.

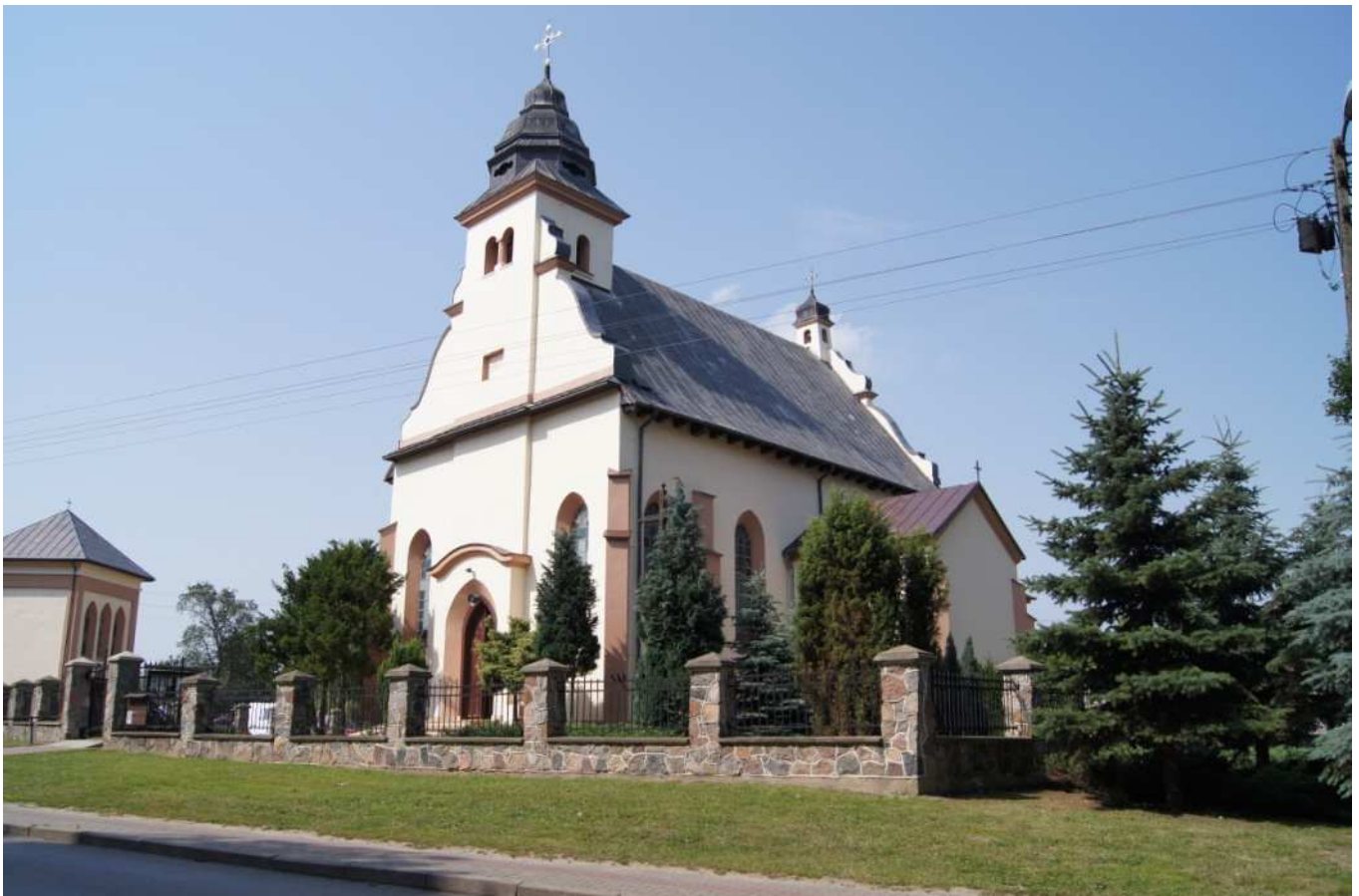

Kościół parafialny p.w. Świętej Trójcy w Cielądzu

Pierwsze informacje o kościele pochodzą z XV i XVI wiek. Według danych historycznych był to mały drewniany kościół. Na przestrzeni kolejnych lat kościół uległ kilkakrotnie zniszczeniom dopiero w połowie XIX wieku wybudowano kościół murowany.

Kościół powstał stylu neogotyckim W późniejszym czasie odbudowano gotycką wieżę. Kościół został wybudowany na planie prostokąta, jednonawowy. W centrum kościoła znajduje się ołtarz główny, natomiast po prawej stronie kaplica boczna poświęcona Matce Bożej Różańcowej. Po przeciwne stronie kaplicy znajduje się neogotycka ambona. Okna kościoła wypełnione są witrażami.

Oprócz kościoła w Cielądzu do zabytków wpisany jest również cmentarz przykościelny oraz ogrodzenie wokół całej parafii.

Cmentarz Rzymskokatolicki w Cielądzu

Cmentarz pochodzi z XIX wieku. Charakterystycznym obiektem cmentarza jest kaplica cmentarna pochodząca z XIX wieku. Kaplica wykonana jest z cegły. Znajdują się tu również zabytkowe nagrobki, w których spoczywają członkowie dawnych rodów oraz żołnierze polegli podczas II wojny światowej.

Kościół parafialny pw. Przemienienia Pańskiego w Sierzchowach (gmina Cielądz)

Kościół powstał w XVI wieku, w stylu późnogotyckim. Jest budowlą murowaną, jednonawową, orientowaną i oskarpowaną. W kościele znajdują się trójboczne zamknięte prezbiterium. Po obu stronach nawy dobudowano oskarpowane przybudówki. Wnętrze świątyni jest sklepione.

W ołtarzu głównym znajduje się płaskorzeźba Ostatniej Wieczerzy. Charakterystycznym elementem kościoła są późnogotyckie portale wykonane z piaskowca.

5.1. Zabytki zamieszczone w Gminnych Ewidencjach Zabytków:

Gmina Biała Rawska

Obiekty i obszary wpisane do rejestru zabytków

Babsk

- Aleja lipowa, 3 odcinki, II poł. XIX w. nr rejestru - 1155/423 z dn. 14.06.1974 r. aneks z dn. 05.05.1980 r.
- Ul. Lipowa
 - Cmentarz grzebalny rzymsko-katolicki, I poł. XIX w. nr rejestru - 805 z dn. 20.11.1991 r.
 - Cmentarz przykościelny w zespole kościoła, 1846 r. nr rejestru - 945 z dn. 19.11.1993 r.
 - Cztery kaplice przy kościele par. w zespole kościoła, mur., I poł. XIX nr rejestru - 754/219 z dn. 27.12.1967 r.

- Dzwonnica par. w zespole kościoła, mur., I poł. XIX w. nr rejestru - 752/217 z dn. 27.12.1967 r.
- Kościół par. p.w. św. A. Padewskiego w zespole kościoła, mur., I poł. XIX w. nr rejestru - 256/193 z dn. 27.12.1967 r.
- Ogrodzenie kościoła par. w zespole kościoła, mur., I poł. XIX w. nr rejestru - 753/218 z dn. 27.12.1967 r.
- Plebania w zespole kościoła, nr 80 mur., I poł. XIX w. nr rejestru - 755/220 z dn. 27.12.1967 r.
- Ul. Łąkowa
 - Karczma (d. zajazd), nr 15, mur., I poł. XIX w. nr rejestru - 760/225 z dn. 25.12.1967 r.
- Ul. Pałacowa
 - Pałac, nr 1, mur., I poł. XIX w. 1833 r. nr rejestru - 756/221 z dn. 27.12.1967 r.
 - Park podworski, nr 1, 1833 r. nr rejestru - 759/224 z dn. 27.12.1967 r.
 - Wozownia, nr 1, mur., ok. 1833 nr rejestru - 758/223 z dn. 27.12.1967 r.
 - Spichlerz, nr 1, mur., 1833 r. nr rejestru 757/222 z dn. 27.12.1967 r.

Miasto Biała Rawska

- Cmentarz żydowski, XVIII w. nr rejestru - 966 z dn. 30.05.1994 r.
- Linia kolejki wąskotorowej na odcinku Rogów-Rawa Mazowiecka - Biała Rawska, 1914 r. nr rejestru - 256 z dn. 31.12.1996 r.
- Układ urbanistyczny miasta Biała Rawska wraz zachowanymi zabytkowymi elementami, I poł. XVI w. nr rejestru - 767 z dn. 15.08.1986 r.
- ul. Kościuszki
 - Cmentarz rzymsko-katolicki, II poł. XVIII w. nr rejestru - 859 z dn. 03.01.1992 r.
- Plac Kościelny
 - Cmentarz przykościelny, nr 4, XIX w. nr rejestru - 978 z dn. 16.11.1994 r.
 - Dzwonnica kościoła parafialnego, nr 4, mur., 1932 r. nr rejestru - 557 z dn. 25.03.1981 r.
 - Kościół parafialny pw. św. Wojciecha, nr 4, mur., XVI w. nr rejestru - 761/227 z dn. 27.12.1967 r.
 - Założenie przykościelne: plac kościelny, dzwonnica, ogrodzenie z 3 bramami, figurka Matki Boskiej przed ogrodzeniem, plebania, nr 4, mur., I ćw. XX w. nr rejestru - 557 z dn. 25.03.1981 r.

- Ul. Wojska Polskiego

- Dworek „zameczek”, nr 4, mur., I poł. XIX w. nr rejestru - 958/12 z dn. 25.05.1957 r.
- Park Krajobrazowy, nr 4, I poł. XIX w. nr rejestru - 494 z dn. 16.09.1978 r.

Białogórne

- Dwór, mur., 1920-1930 nr rejestru - 614 z dn. 28.07.1983 r.
- Park podworski, koniec XVIII w. nr rejestru - 563 z dn. 20.06.1981 r.

Gołyń

- Dwór, mur., ok. 1880 r. nr rejestru - 592 z dn. 28.07.1983 r.
- Park, II poł. XIX w. nr rejestru - 493 z dn. 16.09.1978 r.

Grzymkowice

- Aleja Lipowa, ok. 1880 r. nr rejestru - 540 z dn. 05.05.1980 r.

Ossa

- Park krajobrazowy z elementami założenia regularnego, pocz. XIX w. nr rejestru - 580 z dn. 19.05.1982 r.

Podsędkowice

- Dwór, mur., 4. ćw. XIX w. nr rejestru - 925 z dn. 23.12.1992 r.
- Park, stan szczątkowy, II poł. XIX w. nr rejestru - 492 z dn. 16.09.1978 r.

Rzeczków

- Dawny dwór, mur., I poł. XIX w. nr rejestru - 601 z dn. 28.07.1983 r.
- Park podworski, stan szczątkowy, pocz. XX w. nr rejestru - 568 z dn. 20.06.1981 r.

Wola Chojnata

- Pałac, nr 4, mur., 1873 r. nr rejestru - 519 z dn. 30.01.1979 r.
- Park przypałacowy, nr 4, pocz. XIX w. nr rejestru - 490 z dn. 16.09.1978 r.
dodatkowa część parku nr rejestru - 793 z dn. 02.04.1990 r.

- Spichlerz, nr 4, mur., I poł. XIX w. nr rejestru - 779/251 z dn. 27.12.1967 r.

Obiekty zamieszczone w ewidencji zabytków

Babsk

- ul. Łąkowa
 - Cmentarz „napoleoński”, pocz. XIX w.
 - Cmentarz rosyjski, ok. 1915 r.
 - Stajnia, nr. 15, mur., I poł. XIX w. (WEZ)

Biała Rawska

- Plac Kościelny
 - Dom murowany, nr 4a, kon. XIX w. (WEZ)
 - Organistówka murowana w zespole kościoła p.w. Św. Wojciecha, nr 2b, I ćw. XX w. (WEZ)
- Plac Wolności
 - OSP d. bożnica, pocz. XIX w. przebudowa 1958 r. (WEZ)
 - Kapliczka z postacią Jezusa, przy drodze na Mszczonów, 1916 r. (WEZ)
 - Ośrodek Kultury (d. budynek straży pożarnej), lata 30. XX w. (WEZ)
- ul. Kościuszki
 - Kaplica grobowa rodziny Leszczyńskich, I ćw. XX w. (WEZ)
 - Kaplica grobowa rodziny Okęckich, 1887 (WEZ)
 - Kaplica grobowa rodziny Okęckich(bliźniacza), 1887 (WEZ)
- ul. Mickiewicza
 - Dom drewniany, nr 15, lata 20. XX w. (WEZ)
- ul. Wojska Polskiego
 - Brama główna wjazdowa w zespole zameczku i parku, nr 4, I poł. XIX w. (WEZ)

Białogórze

- Założenie dworskie, 1920-1930 r. (WEZ)

Danków

- Kapliczka przydrożna z drewnianą rzeźbą św. Jana Nepomucena, XVIII/XIX w. (WEZ)

Franklin

- Cmentarz ewangelicki, ok. poł. XIX w.

Franopol

- Kopiec mogilny z I wojny światowej, 1915 r.
- Kopiec mogilny z I wojny światowej, 29a, 1915 r.

Marianów

- Cmentarz ewangelicki, k. XIX w.

Wola Chojnata

- Czworak murowany, nr 2, II poł. XIX w. (WEZ)

Wólka Babska

- Cmentarz napoleoński, pocz. XIX w.

Gmina Cielądz –

Obiekty i obszary wpisane do rejestru zabytków

Cielądz

- Cmentarz przykościelny, XIX w. nr rejestru - 941 z dn. 19.11.1993 r.
- Cmentarz rzymsko-katolicki (część), XIX w. nr rejestru - 807 z dn. 20.11.1991 r.
- Park (część działki skreślono), II poł. XIX w. nr rejestru - 526 z dn. 05.05.1980 r.

Mała Wieś

- Park, I poł. XIX w. nr rejestru - 762 z dn. 01.08.1985 r.

Ossowice

- Dwór, mur., XIX-XX w. nr rejestru - 551 z dn. 25.03.1981 r.

- Kapliczka, obok nr 31, mur., I ćw. XX w. nr rejestru - 555 z dn. 25.03.1981 r.
- Park, XIX-XX w. nr rejestru - 484 z dn. 16.09.1978 r.

Sierzchowy

- Cmentarz przykościelny, XVIII w. nr rejestru - 979 z dn. 16.11.1994 r.
- Dzwonnica przykościelna, drew., XVIII w. nr rejestru - 798/250 z dn. 27.12.1967 r.
- Kościół par. pw. Przemienienia Pańskiego, mur., 1983-1984 nr rejestru - 266/198 z dn. 27.12.1967 r.

Stolniki

- Aleja, XX w. nr rejestru - 584 z dn. 19.05.1982 r.

Obiekty zamieszczone w ewidencji

Cielądz

- Cmentarz rzymsko-katolicki – Kaplica cmentarna, mur., XIX w.
- Cmentarz wojenny, I wojna światowa
- Dom, nr 5, mur., 1925 r.
- Kaplica cmentarna, mur., XIX w. (WEZ)
- Kościół p.w. św. Trójcy, mur., 1856 r./ 1920 r. (WEZ)
- Ogródzenie zespołu kościoła, mur., II poł. XIX w. (WEZ)

Grabice

- Budynek straży, nr 41, drew., XX w. (WEZ)
- Kapliczka, obok nr. 30, mur., XIX/XX w. (WEZ)
- Kapliczka, obok nr. 33, mur., XIX/XX w.
- Kapliczka, mur., 1920 r.

Komorów

- Kapliczka, mur., 1930 r.

Kuczyna

- Dom, nr 4, drew., 1928 r. (WEZ)
- Kapliczka, przy dawnej szkole, mur., 1928 r.

Łaszczyn

- Dom, nr 10 (w zagrodzie nr 10), drewn., 1930 r.
- Kapliczka, mur., 1920 r.

Mroczkowice

- Kopiec mogilny, I wojna światowa

Niemgłowy

- Dom, nr 23, drewn., 1920 r.
- Dom, nr 45, drewn., 1920 r.
- Kapliczka, obok nr 1, mur., k. XIX w.

Ossowice

- Budynek biurowy w zespole cegielni, nr 99, 1910-1920 r. (WEZ)
- Budynek zasilacz w zespole cegielni, nr 99, mur., 1910-1920 r.
- Założenie cegielni, nr 99, I ćw. XX w. (WEZ)

Sanogoszcz

- Młyn, drewn., 1914-1927 r.

Sierzchowy

- Cmentarz grzebalny, XX w.
- Dom, nr 4, drewn., 1932 r.
- Dom, nr 81, mur., 1900 r.

Stolniki

- Aleja, XX w.
- Kapliczka, przy drodze Stolniki-Kuczyzna, mur., 1903 r.
- Park dworski, I poł. XIX w.

Wylezinek

- Kapliczka, mur., 1929 r.

Gmina Rawa MazowieckaObiekty i obszary wpisane do rejestru zabytków

- Kolejka wąskotorowa linii Rogów-Biała Rawska, pocz. XX w. nr rejestru - 1000 z dn. 31.12.1996 r.

Boguszyce

- Cmentarz przykościelny, XVI w. nr rejestru - 991 z dn. 01.03.1995 r.
- Dzwonnica przy kościele par. pw. św. Stanisława, nr 14, mur., XVIII w. nr rejestru - 762/226 z dn. 27.12.1967 r.
- Kościół par. pw. św. Stanisława, nr 14, mur., XVI w. nr rejestru - 258/195 z dn. 27.12.1967 r.

Byliny Stare

- Dwór, nr 30, mur., poł. XIX w. nr rejestru - 514 z dn. 08.11.1978 r.
- Spichlerz, nr 30, drew., II poł. XIX w. nr rejestru - 514 z dn. 08.11.1978 r.

Konopnica

- Aleja Konopnicka, po 1866 r. nr rejestru - 559 z dn. 20.06.1981 r.
- Aleja Konopnica-Żydomicze, II poł. XIX w. nr rejestru - 539 z dn. 05.05.1980 r.
- Park dworski, strefa ekologiczna, II poł. XIX w. nr rejestru - 479 z dn. 16.09.1978 r.

Kurzeszyn

- Cmentarz rzymsko-katolicki(część), pocz. XVI w. nr rejestru - 880 z dn. 10.04.1992 r.
- Grodzisko pierścieniowe, XIV w. nr rejestru - 759 z dn. 30.07.1984 r.
- Kościół par. pw. NMP Królowej Polski, nr 3, mur., XX w. nr rejestru - 512 z dn. 08.11.1978 r.
- Plebania, nr 3, mur., XX w. nr rejestru - 512 z dn. 08.11.1978 r.

Podlas

- Kapliczka, drew., 1934 r. nr rejestru - 554/81 z dn. 25.03.1981 r.

Rossocha

- Pałac, nr 1A, mur., pocz. XX w. nr rejestru - 466 z dn. 11.10.1977 r.
- Park, 1912 r. nr rejestru - 480 z dn. 16.09.1978 r.

Wilkowice

- Dwór, nr 88, mur., poł. XIX w. nr rejestru - 594 z dn. 28.07.1983 r.
- Park dworski, poł. XIX w. nr rejestru - 481 z dn. 16.09.1978 r.

Obiekty i obszary zamieszczone w ewidencji zabytków

Boguszyce

- Młyn, mur., XX w.
- Ogrodzenie kościoła, mur., pocz. XX w. (1900 r.) (WEZ)
- Plebania, mur., XX w. (WEZ)
- Spichlerz, drew.-mur., I poł. XX w. (WEZ)
- Zespół dworski – dwór, drew.-mur., XIX w. (WEZ)

Byliny Stare

- Kapliczka, mur., XVIII w. (WEZ)

Chrusty

- Dom, nr 31, drew., I poł. XX w. (1930 r.)

Dziurdzioły

- Dom, nr 26, drew., I poł. XX w.
- Dom, nr 36, drew., I poł. XX w. (1929 r.)
- Obora, nr 25, mur., I poł. XX w. (1920 r.)

Gaj

- Dom, nr 1, mur., pocz. XX w. (1919 r.)

Konopnica

- Kapliczka, mur., I poł. XX w-1908

Księża Wola

- Dom, nr 3, drew., I poł. XX w. (1920 r.)
- Kapliczka, mur., I poł. XX w. (1911 r.)

Kurzeszyn

- Dom, nr 44, mur., pocz. XX w.
- Kapliczka, mur., I poł. XIX (1832 r.)
- Kapliczka, mur., k. XIX w.
- Kapliczka, mur., k. XIX w.

Niwna

- Budynek komunalny (d. szkoła), mur., I poł. XX w. (1920 r.)
- Dwór w zespole dworskim, drew. -mur., ok. 1925 r.
- Oficyna drewniana w zespole dworskim, drew., 1925 r.
- Pozostałości parku dworskiego, pocz. XX w.
- Spichlerz w zespole dworskim, drew. -mur., 1920 r.
- Zespół dworski, lata 20. XX w. (nie ma karty w GEZ, ale się na zespół powołują w innych karatach)

Pokrzywa

- Dom, nr 22, mur., 1919 r.
- Pozostałości zespołu dworskiego i parku krajobrazowego, XIX w.
- Pozostałości czworaków w zespole dworskim
- Pozostałość parku krajobrazowego w zespole dworskim, XIX w.
- Spichlerz w pozostałościach zespołu dworskiego, mur., 1900 r.

Pukinin

- Szkoła, mur., 1920 r.

Rossocha

- Brama wjazdowa w zespole pałacowym, nr 1ZA, mur., 1912 r.
- Zespół pałacowy(?)
- Czworak w pozostałościach zespołu dworskiego, drew. -mur., pocz. XX w.

Soszyce

- Kapliczka, drew., pocz. XX w.

Stara Wojska

- Dom, nr 34, mur., 1926 r.
- Kapliczka, mur., 1900 r.

Wałowice

- Magazyn GZd/sOKIS i stacja uzdatniania wody, drew. -mur., I poł. XX w.

Wilkowice

- Brama wjazdowa, nr 78, mur., ok. 1870 r. (WEZ)
- Kapliczka, mur., 1908 r.

Wołuczka

- Kapliczka, mur., poł. XIX w.
- Kapliczka, mur., pocz. XX w.

Zarzecze

- Cmentarz rzymsko katolicki, poł. XIX w.

Zawady

- Dom, nr 6, drew., 1920 r.
- Dom, nr 7, drew., 1910 r.
- Dom, nr9, drew., 1920 r.
- Obora, nr 7, mur., 1925 r.

Zielone

- Dom i stodoła, drew., I poł. XX w.

Miasto Rawa Mazowiecka

Obiekty i tereny wpisane do rejestru zabytków:

- Cmentarz wielowyznaniowy, ok. 1820 r. nr 806 z dn. 20.11.1991
- Cmentarz żydowski, przed 1775 r. nr 872 z dn. 30.03.1992
- Most na rzece Rawce, 1925-1950 r. nr 1000 z dn. 31.12.1996

- Park miejski, poł. XIX w. nr 478 z dn. 16.09.1978
- Strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej Starego Miasta XIII w. nr 800 z dn. 04.10.1991
- Pl. Piłsudskiego
 - Dawne kolegium jezuickie, klasztor, nr 9, mur., I poł. XVII (fundamenty 1613 r.) nr 780/234 z dn. 27.12.1967
 - Dzwonnica przy kościele par. pw. Niepokalanego Poczęcia, nr 9, mur., XVIII/XIX w. nr 779/233 z dn. 27.12.1967
 - Kamienica, nr 10, mur., 1827 r. nr 789/243 z dn. 1967
 - Kamienica, nr 11, mur., 1827 r. nr 790/244 z dn. 27.12.1967
 - Kamienica, nr 12, mur., 1825-1827 r. nr 791/245 z dn. 27.12.1967
 - Kamienica, nr 14, mur., 1825-1827 r. nr 792/246 z dn. 27.12.1967
 - Kamienica, nr 15(d.16), mur., 1825-1827 r. nr 793/245 z dn. 27.12.1967
 - Kamienica, nr 16(d.17), mur., 1825-1827 r. nr 271/201 z dn. 27.12.1967
 - Kościół par. p.w. Niepokalanego Poczęcia (d. jezuitów), nr 9, mur., I poł. XVII w. (fundamenty 1613 r.) nr 777/232 z dn. 27.12.1967
 - Ratusz, nr 5, mur., I poł. XIX w. nr 785/239 z dn. 27.12.1967
 - Trzy kamienice – Urząd Miasta, nr 4/4a/4b, mur., 1827 r. nr 786/240, 787/241, 788/242 z dn. 27.12.1967
- Pl. Wolności
 - Dom mieszkalny, nr 6, mur., przed 1817 (elewacja 1827) nr 795/249 z dn. 27.12.1967
- Ul. Armii Krajowej
 - Pozostałości pałacyku cesarskiego, Komisja Obwodowa nr 1, mur., 1827 r. nr 272/202 z dn. 27.12.1967
- Ul. Kolejowa
 - Dworzec kolejowy, nr 10, mur., 1917 r. nr 1000 z dn. 31.12.1996
 - Rogowska kolej dojazdowa, 1914-1917 r. nr 1000 z dn. 31.12.1996
- Ul. Kościuszki
 - Szkoła podstawowa nr 1, nr 19, mur., 1922-1937 r. nr 916 z dn. 22.11.1992
- Ul. Łowicka
 - Muzeum Ziemi Rawskiej, nr 26, mur., 1930-1933 r. nr 631 z dn. 29.09.1983
- Ul. Mickiewicza
 - Jatki, nr 11, mur., XIX w. nr 270/200 z dn. 27.12.1967

- Ul. Miła
 - Brama wjazdowa, nr 4, mur., I ćw. XX w. nr 913 z dn. 04.12.1992
 - Dom ogrodnika, nr 4, mur., 1910 r. nr 913 z dn. 04.12.1992
 - Willa, nr 4, mur., 1910-1924 r. nr 913 z dn. 04.12.1992
- Ul. 1 Maja
 - Dworek, nr 55, mur., k. XIX w. nr 789 z dn. 07.02.1989
- Ul. Słowackiego
 - Dworek, nr 44(d. 14), mur., 1770 r. nr 601/1009 z dn. 09.06.1954
 - Młyn gospodarczy, nr 76, mur., 1918-1919 r. nr 886 z dn. 04.12.1992
- Ul. Skorupki
 - Klasztor o.o. Pasjonatów, nr 3, mur., I poł. XIX(po 1817 r.) nr 782/236 z dn. 27.12.1967
 - Kościół p.w. WNMP o.o. Pasjonistów parafii p.w. Św. Pawła od Krzyża, nr 3, mur., 1790 r. nr 781/235 z dn. 27.12.1967
- Ul. Warszawska
 - Kamienica, nr 8, mur., 1890 r. nr 769 z dn. 25.08.1986
 - Kościół ewangelicki, nr 12, mur., XVII/XIX w. nr 783/237 z dn. 27.12.1967
- Ul. Zamkowa
 - Zamek książąt mazowieckich, nr 3, mur., 1355/1370 r. nr 784/238 z dn. 27.12.1967

Pozostałe zabytki zamieszczone w Gminnej ewidencji zabytków Miasta Rawa Mazowiecka

- Pl. Piłsudskiego
 - Cmentarz przykościelny Niepokalanego Poczęcia, nr 9, 1613 r.
 - Kamienica, nr 1, mur., 1825-1827 r. (WEZ)
 - Kamienica, nr 2, mur., 1825-1827 (WEZ)
 - Kamienica, nr 3, mur., 1825-1827 (WEZ)
 - Kamienica, nr 13/13A, mur., 1825-1827 r. (WEZ)
- Pl. Wolności
 - Budynek straży pożarnej, nr 4, mur., 1930 r. (WEŻ)
 - Dom, nr 3, mur., 1827-1829 r. (WEZ)
 - Dom, nr 11, mur., I ćw. XX w. (WEZ)
- Ul. Jerozolimska
 - Austeria, nr 30, mur., 1833 r. (WEZ)

- Ul. Katowicka
 - Kaplica znalezienia św. Krzyża, mur., XIX w. (WEZ)
- Ul. Kilińskiego
 - Dom, nr 4, mur., I ćw. XX w. (WEZ)
- Ul. Kościuszki
 - Dom, nr 3, mur., k. XIX w. (WEZ)
 - Dom, nr 4, mur., k. XIX w. (WEZ)
 - Dom, nr 14, mur., ok. 1930 r. (WEZ)
- Ul. Krakowska
 - Dom, nr 6, mur., XIX/XX w. (WEZ)
 - Dom, nr 7, mur., k. XIX w. (WEZ)
- Ul. Łowicka
 - Dom, nr 4, mur., k. XIX w. (WEZ)
 - Dom, nr 10, mur., 1888 r. (WEZ)
 - Dom, nr 14, mur., 1900 r. (WEZ)
- Ul. Mazowiecka
 - Dom, nr 2, mur., I ćw. XX w. (WEZ)
- Ul. Mickiewicza
 - Dom, nr 18, mur., 1932 r. (WEZ)
 - Dom, nr 24, mur., k. XIX w. (WEZ)
- Ul. 1 Maja
 - Kaplica p.w. św. Rocha, nr 5, mur., XIX w. (WEZ)
- Ul. Reymonta
 - Kapliczka, nr 11, mur., XIX w. (WEZ)
- Ul. Skierniewicka
 - Dom, nr 1, mur., 1891 r. (WEZ)
 - Dom, nr 7, drew., I ćw. XX w.
- Ul. Słowackiego,
 - Dom, nr 9, mur., I ćw. XX w. (WEZ)
 - Dom, nr 74(d. 31), mur., 1911 r. (WEZ)
- Ul. Skorupki
 - Cmentarz przykościelny o.o. Pasjonistów, nr 3, mur., poł. XIV w.
- Ul. Tomaszowska
 - Dom, nr 4, mur., I ćw. XX w. (WEZ)

- Kaplica Cmentarna p.w. Św. Elżbiety, nr 29, mur., II poł. XIX w.
- Ul. Warszawska
 - Cmentarz przykościelny ewangelicko-augsburskim, nr 12, mur., XIV w.
 - Dom, nr 3, mur., po 1825 r. (WEZ)
 - Dom, nr 10, mur., k. XIX w. (WEZ)
 - Dom, nr 15, mur., k. XIX w. (WEZ)
 - Szpital obwodowy, nr 14, mur., 1828-1830 r. (WEZ)
 - Zespół kościoła szpitalnego, nr 12, mur., XVI w. (WEZ)
- Ul. Wyszyńskiego
 - Dom, nr 1, mur., k. XIX w. (WEZ)
 - Dom, nr 2, mur., k. XIX w. (WEZ)
 - Dom, nr 3, mur., k. XIX w. (WEZ)
- Ul. Zamkowa Wola
 - Dom, nr 5, mur., 1930 r. (WEZ)
 - Kapliczka, mur., pocz. XX w. (WEZ)

Gmina Regnów

Obiekty i obszary wpisane do rejestru zabytków

Regnów

- Cmentarz przykościelny, XIV w., nr rejestru - 940A z dn. 19.11.1993 r.
- Cmentarz rzymsko-katolicki, II poł. XIX w., nr rejestru - 899A z dn. 22.12.1922 r.
- Kościół par. rzym.-kat. pw. Nawiedzenia NMP, 1764 r. nr rejestru -265/197 z dn. 27.12.1967 r.

Rylsk (d. Rylsk Mały)

- Dwór, nr 68, ok. 1893 r., nr rejestru - 619/A z dn. 28.07.1983 r.

Rylsk Duży

- Dwór, nr. 42, lata 90. XIX w., nr rejestru - 552/A z dn. 25.03.1981 r.
- Obora w założeniu dworskim, nr. 42, lata 90. XIX w., nr rejestru - 553/A z dn. 25.03.1981 r.
- Park nr. 42, XIX/XX w., nr rejestru - 579/A z dn. 19.05.1982 r.

Obiekty i obszary ujęte w ewidencji zabytków

Annosław

- Cmentarz ewangelicki, nr 44-24a, ok. poł. XIX w.

Regnów/Sowidół

- Cmentarz rzymsko-katolicki, I poł. XX w.

Regnów

- Cmentarz przykościelny, XIV w.
- Cmentarz rzymsko-katolicki, II poł. XIX w.
- Kościół parafialny rzym.-kat. pw. Nawiedzenia NMP

Rylsk (d. Rylsk Mały)

- Budynek murowany gorzelni właściwej tzw. Sala aparaturowa, nr 28, I ćw. XX w.
- Budynek murowany i biura gorzelni, I ćw. XX w.
- Budynek murowany magazynu spirytusowego, nr 28, I ćw. XX w.
- Dwór, nr 68, XIX w.
- Kapliczka przydrożna, ok. 1910-1912 r.
- Zespół gorzelni, nr 28, I ćw. XX w.

Rylsk Duży

- Dwór, nr 42, lata 90. XIX w.
- Obora w założeniu dworskim, nr 42, lata 90. XIX w.
- Park przydworski, nr 42, XIX/XX w.

Gmina SadkowiceObiekty i obszary wpisane do rejestru zabytków

Bujały

- Dwór, nr 8, mur., pocz. XIX w. nr rejestru - 590/A z dn. 28.07.1983 r.

- Park wraz z aleją dojazdową, nr 8, XIX w. nr rejestru - 573/A z dn. 20.06.1981 r.

Jajkowice

- Dwór, nr 63, mur., pocz. XX w. nr rejestru - 609 z dn. 28.07.1983 r.
- Park, nr 63, poł. XIX w. nr rejestru - 570 z dn. 20.06.1981 r.

Kaleń

- Pałac, nr 92, mur., ok. 1859 r. nr rejestru - 260/196 z dn. 27.12.1967 r.
- Park pałacowy, nr 92, poł. XIX w. nr rejestru - 768/228 z dn. 27.12.1967 r.
- Spichlerz, nr 91, mur., pocz. XIX w. nr rejestru - 769/229 z dn. 27.12.1967 r.

Lewin

- Cmentarz przykościelny, drew., pocz. XIV w. nr rejestru - 981/A z dn. 16.11.1994 r.
- Dzwonnica przykościelna, nr 38, drew., XVIII w. nr rejestru - 771/231 z dn. 27.12.1967 r.
- Kościół św. Stanisława Męczennika, nr 38, drew., XVII w. nr rejestru - 770/230 z dn. 27.12.1967 r.

Lubania

- Cmentarz przykościelny, poł. XV w. nr rejestru - 977/A z dn. 19.10.1994 r.
- Cmentarz stary grzebalny (ob. rzymsko-katolicki), I poł. XIX w. nr rejestru - 810/A z dn. 22.11.1991 r.
- Kaplica cmentarna, k. XIX w. nr rejestru - 516/A z dn. 30.01.1979 r.
- Kościół pw. Przemienia Pańskiego, nr 24, mur., 1887 r. nr rejestru - 517/A z dn. 30.01.1979 r.
- Plebania, nr 24, mur., 1888 r. nr rejestru - 517/A z dn. 30.01.1979 r.

Paprotnia

- Dwór, nr 33, mur., ok. 1820 r. nr rejestru - 603 z dn. 28.07.1983 r.
- Park, nr 33, pocz. XX w. nr rejestru - 574 z dn. 20.06.1981 r.

Sadkowice

- Cmentarz grzebalny
(ob. rzymsko-katolicki), ok. poł. XIX w. nr rejestru - 857 z dn. 03.01.1992 r.
- Cmentarz przykościelny, XVI w. nr rejestru - 982/A z dn. 17.11.1994 r.
- Dwór, nr 115, mur., XVIII w. nr rejestru - 726-XI-45/1005 z dn. 13.11.1956 r.
- Dzwonnica przykościelna, nr 45, mur., 1855-1891 r. nr rejestru - 556/A z dn. 25.03.1981 r.
- Kościół pw. 10 000 Rycerzy, nr 45, mur., rozp. bud. 1855 r./ konsekracja 1891 r. nr rejestru - 556/A z dn. 25.03.1981
- Park, nr 115, ok. 1887 r. nr rejestru - 726 z dn. 01.06.1984

Zabłocie

- Dwór, nr 24, mur., 1890 r. nr rejestru - 589 dn. 28.07.1983
- Park, nr 24, k. XIX w. nr rejestru - 528 z dn. 05.05.1980

Obiekty i obszary ujęte w ewidencji zabytków

Celinów

- Dom, nr 10, mur., ok. 1908 r.

Gacpary

- Kapliczka, mur., k. XIX w.

Gogolin

- Kapliczka, mur., ok. 1930 r.
- Kapliczka, mur., III ćw. XIX w.

Kaleń

- Dom, nr 30, mur., pocz. XX w.
- Kapliczka, mur., I ćw. XX w.
- Kapliczka przy pałacu, mur., I ćw. XX w.
- Obora, nr 91, mur., ok. 1820

Kłopotczyn

- Dom, nr 8, drew., 1931 r.

Lewin

- Cmentarz rzymsko-katolicki (d. grzebalny), ok. 1928 r.
- Dom, nr 20, mur., k. XIX w.
- Kapliczka, mur., ok. 1920 r.
- Kapliczka, mur., 1949 r.
- Plebania, nr 38, mur., 1928 r. (WEZ)

Lipna

- Kapliczka, mur., ok. 1920 r.
- Kapliczka, mur., lata 30. XX w.

Lubania

- Bank (d. szkoła), nr 49, ok. 1920 r.
- Budynek OSP nr 65, mur., ok. 1920 r.
- Budynek usługowy (d. punkt skupu mleka), mur., ok. 1920 r.
- Dom, nr 9, drew., ok. 1920 r.
- Dom, nr 20, mur., 1920 r.
- Dom, nr 21, mur., 1925 r.
- Cmentarz nowy grzebalny (ob. rzymsko-katolicki), I poł. XX w.
- Kapliczka, mur., ok. 1920 r.

Nowe Sadkowice

- Dom, nr 25, drew., ok. 1920 r.
- Dom, nr 26, drew., ok. 1920 r.
- Kapliczka, nr 26, mur., ok. 1920 r.

Olszowa Wola

- Kapliczka, mur., lata 30. XX w.
- Kapliczka, mur., pocz. XX w.
- Kapliczka, mur., I ćw. XX w.

Paprotnia

- Kapliczka, mur., ok. 1870 r.

Przyłuski

- Budynek gospodarczy, nr 21, mur., ok. 1930 r.
- Dom, nr 21, mur., 1921 r.

Rzymiec

- Dom, nr 15, drew., ok. 1920 r.

Sadkowice

- Budynek gospodarczy, nr 74, mur., I ćw. XX w.
- Budynek gospodarczy, nr 118, mur., ok. 1930 r.
- Kapliczka, mur., ok. 1930 r.
- Dom (d. szkoła), nr 17, mur., ok. 1850 r.
- Dom, nr 74, drew., ok. 1930 r.

Trębaczew

- Dom, nr 41, drew., ok. 1920 r.
- Gorzelnia, mur., 1902 r.
- Kapliczka, mur., ok. 1920 r.
- Kapliczka, mur., pocz. XX w.

Turowice

- Dom, nr 15, drew., I ćw. XX w.

Władysławów

- Dom, nr 6, mur., ok. 1920 r.
- Kapliczka, mur., 1936 r.
- Kapliczka, mur., lata 30. XX w.

Zabłocie

- Spichlerz, nr 24, mur., ok. 1920 r. (WEZ)

Żelazna

- Dom, nr 1, mur., ok. 1930 r.

5.2. Dziedzictwo kultury niematerialnej.

Ziemia Rawska

Ziemia rawska kształtowała się odmiennie od łączyckiej i sieradzkiej, należała bowiem do innej prowincji - historycznego Mazowsza. W czasach pierwszych Piastów Rawa nie odgrywała znaczącej roli na tym obszarze, gdyż ważniejszą rangę posiadały grody w Łowiczu i Białej. To wokół obecnej Białej Rawskiej i Łowicza utworzono pierwsze kasztelanie. Dopiero w 1313 roku utworzono kasztelaninę rawską. Znaczenie polityczne Rawy rozwinęło się bardzo szybko. W XIV w. została ona stolicą ziemi rawskiej. Następnie ziemia rawska uzyskała miano Księstwa Rawskiego, rządzonego przez książąt mazowieckich. W tym czasie wzniesiono tu zamek obronny a miasto otoczono murem obronnym. Ranga Rawy Mazowieckiej wzrosła, gdy utworzono tzw. skarb kwarciany, do którego wpływał podatek na utrzymanie wojska Rzeczypospolitej.

Księstwo rawskie nawet po zjednoczeniu większości ziem polskich było samodzielny lennym terytorium Korony, podobnie jak całe Mazowsze. W 1462 r. po wygaśnięciu lokalnej linii Piastów mazowieckich księstwo zostało włączone do państwa polskiego. Obecnie przynależność do ziemi rawskiej nie rozciąga się już tak wyraźnie na całym obszarze dawnej krainy historycznej. Zachowała się ona jednak nadal w południowej części tego regionu. Osłabienie więzi regionalnych ziemi rawskiej jest wyraźną konsekwencją wzrostu znaczenia innych miast.

Rawski podregion kulturowy

Subregion rawski kiedyś należał do tzw. Mazowsza polnego. Budownictwo ludowe rawskiego, w przeciwieństwie do łowickiego, nie wyróżniało się szczególnie od innych regionów Mazowsza, północnej Małopolski, czy Ziemi Sieradzkiej. Zagrody były stawiane na planie prostokąta, budynki stawiano wzdłuż jego trzech boków, na czwartym natomiast stawiano płot ze sztachetek. Drewniane chałupy o ścianach zrębowych, budowane z zastosowaniem ciesielskiego złącza na „jaskółczy ogon”, były pobielane wapnem. Ich naczółkowe dachy pokrywała schodkowo słomiana strzecha. Wnętrze chaty było zdobione, choć nie tak bogato jak w łowickim, jednobarwnymi wycinankami – kolistymi, kwadratowymi bądź w kształcie tzw. różgi, co jest najbardziej charakterystyczne dla tego obszaru. Dodatkowo od początku XX w. izby dekorowano papierowymi koronkami, firankami,

girlandkami, kwiatami, pajakami. We wnętrzu rawskiej chałupy popularne były również dekoracyjne tkaniny, tradycja tkactwa przetrwała do czasów współczesnych w Królowej Woli, gdzie z tkanin wytwarza się kapy, kilimy, dywaniki.

Etnografowie wyróżnić można odrębny styl dla tych ziem, zwany stylem rawskim. Charakteryzuje się on odrębną kulturą w zdobnictwie, kolorystyce stroju i budownictwie.

Ważnym elementem dla ludności rawskiej stanowi folklor, obrzędy związane z rokiem obrzędowym – kościelnym i ludowym. Tym wydarzeniom towarzyszy charakterystyczny strój ludowy. Wygląd stroju ukształtował się pod wpływem regionu łowickiego i opoczyńskiego. Na tradycyjny ubiór kobiety z Rawskiego składał się pasiasty wełniak, zapaska-fartucha, a także bardzo charakterystyczna, lniana, bogato zdobiona haftem krzyżowym lub płaskim koszula. Naramienna chusta oraz chusty szalinówki, czepce i półczepce, obuwie – sznurowane trzewiki, halki to również stałe elementy garderoby kobiecej. Oczywiście do tego podstawowego stroju, najczęściej na uroczyste okazje np. religijne kobiety zakładały korale, korale z medalikami, szpile, grzebienie do włosów i wstążki.

Mężczyźni natomiast nosili wełniane portki, spencer, kamizelkę, koszulę, która również była bogato zdobiona w haft, do tego białą sukmanę i wełniany prążkowy pas. Elementem charakterystycznym dla mężczyzn była czapka maciejówka tzw. kaszkiet. Każda wieś posiadała własny układ prążków na zapaskach, aby było można je odróżnić od siebie. Obecnie stroje ludowe wywołują dużo wspomnień, emocji i są w dużym stopniu szanowane, jednakże zakładane są jedynie na specjalne okazje, tj.: Boże Ciało, Wielkanoc czy dożynki.

Dzisiaj stroje ludowe kojarzone są też z zespołami ludowymi, które funkcjonują na terenie powiatu. Artyści zakładając je powodują złudzenie przeniesienia się do czasów

odległych. Folklor to też muzyka, szczególnie ludowa, biesiadna, która jest bardzo ważna w tym regionie. Na ziemiach rawskich przetrwało wiele elementów muzycznych, tradycyjnych w swoim naturalnym kontekście. Dawna proveniencja muzyki zachowana jest do dziś w repertuarze najstarszej generacji muzyków ludowych, pozostając również przy instrumentarium. Ten rodzaj muzyki kojarzone jest najczęściej z harmonią, akordeonem, trąbki, dwustronne bębny i inne instrumenty dęte. Wiek XX spowodował stopniowe wyparcie tej muzyki, muzyką bardziej rozrywkową. Rawska muzyka cechuje się żywiołowością, a także szybszym tempem od sąsiednich. Nadal popularne są żywiołowe „wirywasy”, repertuary mazurka o melodiach z pierwowzorem wokalnym, które się misternie i długo ogrywane przez skrzypków. Jednakże najbardziej charakterystyczne są krótkie przyśpiewki, z licznymi wariantami lokalnymi.

Ziemia rawska słynęła z robót tradycyjnych wystroju wnętrz – wycinanki. Wielu twórców z południowych części tych ziem nadal potrafi je wykonywać. Tworzono tzw. „różgi rawskie” – pionowe wycinanki w kształcie drzewek, zwieńczone zazwyczaj parą kogutów. Naklejano je przeważnie symetrycznie, po obu stronach obrazu czy lustra. Nowsze formy wycinanek poprzez jednobarwność i wypełnienie strzałkowymi ażurami, nabierały cech graficznych. Innym motywem wycinanek to „kółka rawskie”, nazywane również „klapkami” o formie płaskiej lub przestrzennej, jedno bądź wielobarwne. Popularne również są „kwiaty rawskie” – w różnych kombinacjach kolorystycznych, skrzyżowanych czterech osiach symetrii, o zróżnicowanej, często abstrakcyjnej ornamentyce, wieszane skośnie. Stanowiły często zlepek kilkukolorowy bądź zwieńczenie wstążek. Obecnie wycinankarstwo praktykuje się podczas organizowanych warsztatów, spotkań czy konkursów. Wnętrza domów również dekorowano kwiatami z bibuły, serwetami haftowanymi bądź wyszywanymi oraz poduszkami.

Niegdyś powiat rawski słynął z tkactwa i koronkarstwa. Obecnie w niewielu miejscowościach zachowały się czynne warsztaty tkackie. Jednak podeszły wiek twórców oraz brak zainteresowania takimi usługami spowodował odejście od tego. Element kultury, który trwa nadal to wielkanocna tradycja robienia pisanek – kraszanek.

Powiat rawski z racji, iż położony jest na Mazowszu to wiele cech tego regionu nie odbiega od cech tej krainy. Dobrym przykładem tego jest sposób budownictwa ludowego. Zagrody były stawiane na planie prostokąta, najczęściej wzdłuż trzech jego boków, a na czwartym płot ze sztachetek, najczęściej szczytem do drogi, gdzie zmieniło się to na przełomie XIX i XX w. Stawiane chałupy drewniane, na kształt prostokąta, o zrębowych ścianach bielonych wapnem, łączonych w węglach. Dachy najczęściej dwuspadowe bądź naczółkowe, pokryty słomianą strzechą. W środku najczęściej wydzielano jedną, rzadko dwie izby, ze względów ogrzania budynku. Do XX w. w większości chat podłogi były ubite z gliny. W dalszych latach budownictwo zaczęło się zmieniać. Często pojawiał się przy domach ganek, przystawka, a także zwiększała się liczba wydzielanych izb. Wnętrze domu były przystrajane za pomocą rękodzieł, które najczęściej robiły gospodynie. Liczne wycinanki, papierowe koronki, firanki, girlandki, kwiaty, pająki, dekoracje wykonane z tkaniny tj.: kapy, kilimy i dywaniki były stałymi elementami dekoracyjnymi każdego domu.

Dom wypełniały także sprzęty gospodarstwa domowego. Były to różnego rodzaju meble, skrzynie, kołyski, drewniane naczynie klepkowe oraz dłubane, gliniane, ceramiczne, żeliwne i miedziane, żelazka, maglownice, lampy naftowe, kijanki do prania bielizny oraz narzędzie do obróbki lnu i narzędzia tkackie.

Tradycyjna chałupa wiejska ziemi rawskiej

Dzisiaj liczne stowarzyszenia, organizacje, koła gospodyń wiejskich działają na terenie powiatu rawskiego, dzięki czemu dawne zwyczaje, tradycyjne, chociaż na co dzień nie funkcjonują w życiu mieszkańców, to właśnie dzięki osobom działającym nie zostały w pełni zapomniane.

Na terenie rawskim istnieje wiele Kół Gospodyń Wiejskich, które większość z nich została założona stosunkowo niedawno – około 5 lat wstecz. Każde koło stara się wyróżnić swoimi rękodzielami, organizacją wszelkiego rodzaju akcji, warsztatami, działaniami integracyjnymi mieszkańców. Często koła te nie składają się z samych „gospodyń”, ich skład bardzo często tworzą również panowie – „gospodarze”

Koła Gospodyń Wiejskich w Powiecie Rawskim

Nazwa koła	Siedziba
<i>Gmina Biała Rawska</i>	
Koło Gospodyń Wiejskich w Dańkowie	Dańków
Koło Gospodyń Wiejskich w Chodnowie	Chodnów
Koło Gospodyń Wiejskich w Jelitowie	Jelitów
Koło Gospodyń Wiejskich Nartowianie	Narty
<i>Gmina Cielądz</i>	
Koło Gospodyń Wiejskich w Sanogoszczy	Sanogoszcz
Koło Gospodyń Wiejskich w Ossowicach	Ossowice
Koło Gospodyń Wiejskich w Cielądzu	Cielądz
Koło Gospodyń Wiejskich w Grabicach	Grabice
Koło Gospodyń Wiejskich w Komorów	Komorów
Koło Gospodyń Wiejskich w Mroczkowicach	Mroczkowice
<i>Gmina Rawa Mazowiecka</i>	

Koło Gospodyń Wiejskich Huta Wałowska-Janolin	Huta Wałowska
Koło Gospodyń Wiejskich w Kurzeszynie	Kurzeszyn
Koło Gospodyń Wiejskich w Rossosze	Rossocha
Koło Gospodyń Wiejskich w Konopnicy	Konopnica
Koło Gospodyń Wiejskich w Boguszycach	Boguszyce
Koło Gospodyń Wiejskich w Starej Wojskiej	Stara Wojska
Koło Gospodyń Wiejskich w Wołuczy	Wołucza
Koło Gospodyń Wiejskich „Pukininianki”	Pukinin
Koło Gospodyń Wiejskich Garłowie	Garłów
Koło Gospodyń Wiejskich w Julianowie	Julianów
Koło Gospodyń Wiejskich Pasieka Wałowska	Pasieka Wałowska
Gmina Regnów	
Koło Gospodyń Wiejskich w Regnowie	Regnów
Gmina Sadkowice	
Koło Gospodyń Wiejskich w Bujalach	Bujały
Koło Gospodyń Wiejskich w Kaleniu	Kaleń
Koło Gospodyń Wiejskich Matyldów w Trębaczewie	Trębaczew
Koło Gospodyń Wiejskich „Kłopoczynianki”	Nowy Kłopoczyn
Koło Gospodyń Wiejskich Jajkowianie	Jajkowice
Koło Gospodyń Wiejskich Żelazna	Żelazna

**KOŁO GOSPODYŃ WIEJSKICH
w KONOPNICY**

Koło Gospodyń Wiejskich w Kurzeszynie 1926 r.

Działania poszczególnych KGW Powiatu Rawskiego

Zespoły ludowe

Na terenie Powiatu Rawskiego działa m.in. Zespół ludowy „Wpomnienie” – powstał 7 stycznia 2003 roku, liczy 15 członków, reprezentuje Gminę Rawa Mazowiecka i powiat Rawski. Zespół ma na celu przypomnieć młodym ludziom dawne obrzędy, zapomniane melodie Zespołowi towarzyszy czteroosobowa kapela. Śpiewa stare piosenki, ale też układa nowe teksty do starych melodii. Występuje między innymi na dożynkach, świętach ludowych czy uroczystościach kościelnych. Otrzymuje różne wyróżnienia na przykład II nagroda na Etno - Kabarecie w 2011 roku.

ZESPÓŁ LUDOWY „WSPOMNIENIE”

Na terenie Powiatu działa również „Zespół Śpiewaczy z Boguszyń” (dawniej „Dzieciaki z Boguszyń”). Zespół prezentuje piękno folkloru Ziemi Rawskiej. Zespół śpiewa pieśni z regionu Rawy Mazowieckiej

W obrębie Powiatu działają również „PODCHLEBNICKI” i „Linkowiaci”.

Zespół Śpiewaczy z Boguszyń

Kultura kulinarna, to jeden z nierozłącznych elementów ziemi rawskiej. W dalszym ciągu zachowuje się tradycja corocznego przygotowywania weków i potraw na zimę. Według starych przepisów kiszzone są ogórki, papryka, kapusta. Przygotowuje się babki drożdżowe, czy gotuje zalewajkę na zakwasie. Panie z KGW terenu rawskiego startują w konkursach kulinarnych, na których prezentowane są ich własnoręcznie wykonane potrawy, z tradycyjnych przepisów, które promują region.

Dla mieszkańców Powiatu Rawskiego dużą rolę w codziennym żywieniu odgrywało mleko i jego przetwory. Z uwagi na fakt, że niemalże w każdym gospodarstwie utrzymywano krowę, z pozyskiwanego mleka wyrabiano sery, w tym cieszący się bardzo dużą popularnością ser twarogowy z siary. W obecnych czasach nieliczni wiedzą, że ser można wytwarzać z półproduktu zwierzęcego jakim jest siara. Jednak tradycja wytwarzania tego sera, a także produktów z jego dodatkiem (pierogi, kluski, ciasta) jest nadal żywa i przekazywana z pokolenia na pokolenie przez mieszkańców Powiatu Rawskiego.

Ser twarogowy z siary jest daniem tradycyjnym w gminie Sadkowie. Produkt został wpisany na listę produktów tradycyjnych w dniu 2017-02-01 w kategorii „Produkty mleczne” w woj. łódzkim. Produkt ten ze względu na swojskość i prostotę podania bardzo często serwowany jest na degustacjach na dożynkach i festynach wiejskich promujących lokalne kulinaria. Do produkcji tego sera wykorzystywana była siara pozyskana z pierwszego udoju zaraz po wycieleniu. Siara pochodziła wyłącznie z własnych gospodarstw, a produkowany z niej ser, z uwagi na jej ograniczoną ilość wytwarzany był jedynie dla zaspokojenia potrzeb rodziny. Charakterystyczną cechą sera jest słodki waniliowy smak i zapach. Smak sera różni się w zależności od dodanych przypraw. Ser najczęściej podawany był na dwa sposoby, ze szczypiorkiem lub na słodko z ryżem. Najlepiej smakował wiosną i latem, kiedy krowy pasły się na pastwiskach, dzięki czemu siara pozyskiwana z doju miała wyjątkowy smak i zapach. Ser twarogowy jest produktem, którego poszczególne egzemplarze różnią się, kształtem-zazwyczaj jest to kształt półkolisty lub prostokątny, wagą od 0,5 kg do 1.5 kg oraz kolorem od barwy śnieżnobiałej do żółci w zależności od koloru pozyskanej siary. Natomiast konsystencja sera jest miękka, a czasami mniej lub bardziej krucha.

Ser twarogowy z siary - produkt regionalny Sadkowic

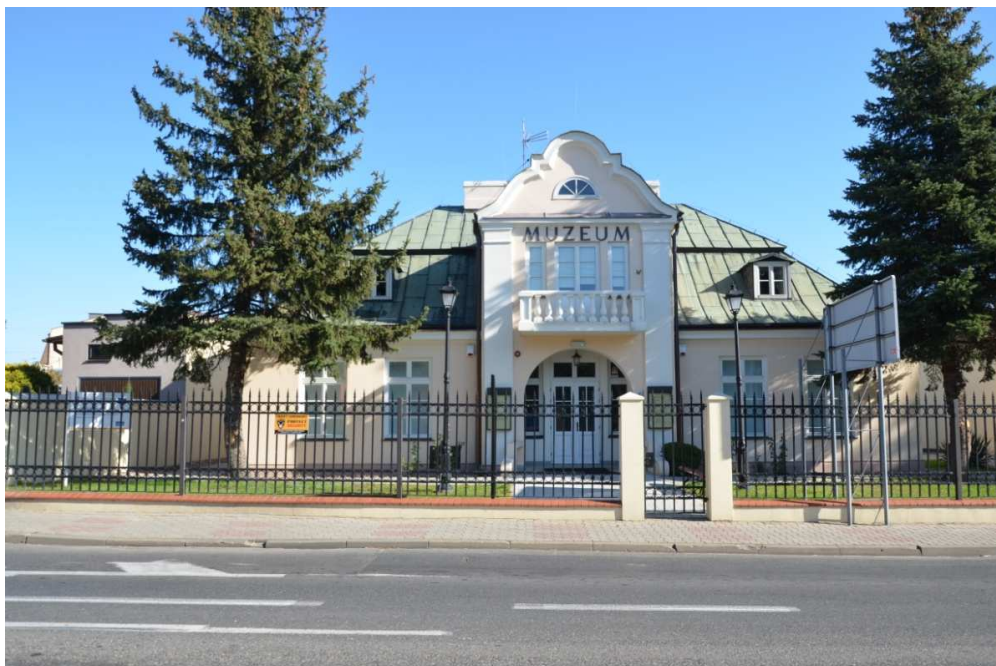
Produktem wpisanym na listę produktów tradycyjnych w dniu 2012-07-27 w kategorii „Miody” w woj. łódzkim, został Miód ziemi Brzezińskiej, Wzniesień Łódzkich i Rawki. Polska słynie z kultury, w której szczególne znaczenie mają pszczoły. Obszar ziemi rawskiej posiada sprzyjające warunki do pozyskiwania miodu z terenów dorzecza rzek, łąk, zakrzaczeń śródpolnych z miododajnych wierz, lip, akacji. Czynniki środowiska naturalnego, doliny rzek Rawki, w tym z obszaru Natura 2000 Dolina Rawki, mają wpływ na jakość, smak i oryginalne właściwości produktu. Gospodarstwa pszczelarskie znajdują się na całym terenie powiatu rawskiego, ich wielkość i skala produkcji różni się między sobą. Pora roku jest czynnikiem decydującym o rodzaju wytwarzanego miodu, jego konsystencji, właściwości czy smaku.

Miód Ziemi Rawskiej - produkt regionalny

Muzeum Ziemi Rawskiej

Muzeum Ziemi Rawskiej zostało powołane w 1965 roku z inicjatywy Towarzystwo Przyjaciół Muzeum Ziemi Rawskiej.

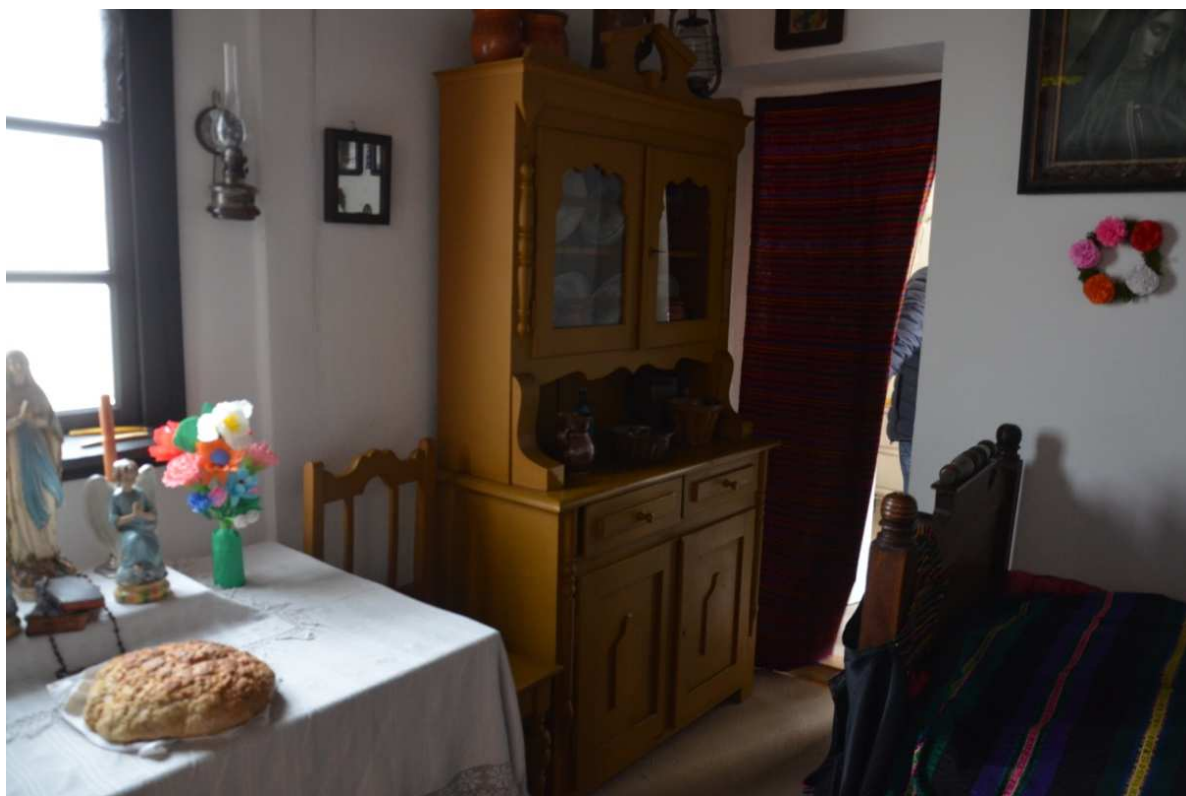
Oficjalne otwarcie Muzeum nastąpiło 22 lipca 1966 roku. Zbiory Muzeum gromadzono w Baszcie Zamku Książąt Mazowieckich, następnie do dyspozycji ośrodka przekazano obiekt dawnego kolegium jezuickiego, które przylega do kościoła pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny.

W takiej relacji obiekt działał do 1981 roku. Następnie. Następnie placówka została przeniesiona do willi przy ul. Łowickiej - wzniesionej w roku 1930 dla Tadeusza Frankiewicza, który był wówczas dyrektorem Rawskiego Syndykatu Rolniczego. Ponowne otwarcie Muzeum nastąpiło w 1984 roku.:-

Aktualnie w budynku przy ul. Łowickiej prezentowane są dwie wystawy stałe: "Izba rawska z początku XX wieku" oraz "Gabinet numizmatyczny"

Baszta Zamku Książąt Mazowieckich

W Baszcie Zamku Książąt Mazowieckich od grudnia 2018 r. na zamku jest prezentowana nowoczesna wystawa „Dzieje Zamku Książąt Mazowieckich w Rawie Mazowieckiej na tle historii miasta i regionu”, która powstała dzięki dofinansowaniu ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury z programu Wspieranie działań muzealnych. Informacje na stronie <https://muzeumrawa.pl/baszt-zamku-ksiazat-mazowieckich/>

Postacie historyczne związane z Rejonem Rawskim

Jan Chryzostom Pasek (ok. 1636-1701) – najwybitniejszy polski pamiętnikarz epoki baroku. **Uczył się w kolegium jezuickim w Rawie Mazowieckiej, marszałek sejmiku rawskiego w 1661 roku.**

Żołnierz, działacz sejmikowy, pamiętnikarz. Uczestniczył w wielu kampaniach wojennych z czasów Potopu szwedzkiego. Jan Chryzostom Pasek spisał PAMIĘTNIKI prawdopodobnie w latach 1690–1695. Narracja prowadzona jest przez narratora-gawędziarza. PAMIĘTNIKI zawierają elementy języka potocznego i obrazowego, dowcipy, zabawne anegdoty czy też makaronizmy. Autor zawarł w nich również wiersz liryczny, panegiryki, fragmenty piosenek i przyśpiewek, listy Jana II Kazimierza i Stefana Czarnieckiego, a także uroczyste przemówienia. Jego zapiski dzielą się na dwie części. Pierwsza z nich opisuje potop szwedzki, najazd Rakoczego, wojny z Rosją oraz rokosz Lubomirskiego. Są to czasy wojenne pisarza, które obejmują lata 1655-1666. Druga część PAMIĘTNIKÓW to losy Jana Chryzostoma Paska jako gospodarza, ziemianina i dzierżawcy wsi. Ukazuje życie na wsi, opisuje swoje przygody – niektóre wyolbrzymia, niektóre umniejsza lub celowo pomija. PAMIĘTNIKI Paska uważane są za jeden z najwybitniejszych przykładów gawędy szlacheckiej w literaturze polskiej.

Święty Stanisław Papczyński (1631-1701) - urodził się w chłopskim domu w Podegrodziu koło Starego Sącza. Ochrzczony został imieniem Jan, które później zmienił. W latach 1640-1643 młody Jan uczęszczał do parafialnej szkoły elementarnej w Podegrodziu. Z wielkim trudem ukończył klasę pierwszą (infima) i rozpoczął naukę w Nowym Sączu w zakresie klasy drugiej gramatyki (media), którą przerwał w wyniku konfliktu z miejscowym nauczycielem. W roku 1646 kontynuował edukację w kolegium jezuickim w Jarosławiu, skąd udał się do Lwowa. Nie został tam jednak przyjęty ze względu na brak dostatecznego wykształcenia i protekcji. Podjął się pracy korepetytora wśród mieszczańskiej młodzieży. Ciężko zachorował wskutek

panującej zarazy i został pozbawiony wszelkich środków na utrzymanie. Z pomocą przyszła mu rodzina Snopek. Cudownie uzdrowiony w 1649 r. wrócił do Podegrodzia. Dalsze nauki pobierał w kolegium pijarów w Podolińcu, gdzie ukończył trzecią klasę gramatyki (suprema). W obliczu panującej zarazy zamknięto szkołę, co stało się powodem jego przeniesienia do kolegium jezuickiego we Lwowie, gdzie zwięźczył edukację w zakresie poetyki i rozpoczął naukę retoryki. Klęska wojsk Rzeczypospolitej pod Batochem (1652) i zagrożenie ze strony Kozaków wpłynęły na jego decyzję opuszczenia Lwowa i udania się do **kolegium jezuickiego w Rawie Mazowieckiej, gdzie ukończył retorykę i przez dwa lata studiował filozofię**. Był jedną z najwybitniejszych postaci XVII wieku w Polsce: nazywany prorokiem Niepokalanego Poczęcia Matki Bożej, ojcem ubogich i orędownikiem zmarłych. Jest założycielem Zgromadzenia Księży Marianów – pierwszego męskiego zakonu założonego przez Polaka na ziemiach polskich. Był pisarzem, teologiem, patriotą, mówcą, propagatorem sprawiedliwości społecznej oraz duchowości świeckich w Kościele. Św. Stanisław wniósł swój wkład w formowanie duchowości m. in. króla Jana III Sobieskiego oraz nuncjusza apostolskiego Pignatellogo, późniejszego papieża Innocentego XII. Beatyfikacji o. Stanisława dokonał 16 września 2007 r. w Licheniu kard. Tarcisio Bertone, legat papieski. 5 czerwca 2016, podczas uroczystej mszy świętej na placu Świętego Piotra w Watykanie, bł. Stanisław Papczyński został przez papieża Franciszka włączony w poczet świętych Kościoła katolickiego. Wspomnienie liturgiczne obchodzone jest 18 maja - w dniu urodzin.

Lokalne legendy

W rejonie Rawskim wciąż żywe pozostają legendy i opowieści o:

- duchach straszących na rawskim zamku, Anielskiej Górze oraz na średniowiecznym cmentarzu,
- czarcim skarbie na Anielskiej Górze,
- pustelniku, który przegnał kusego z Diabelskiej Góry i przemianował ją na Anielską,
- kobiecie w bieli na zamku,
- niesłusznie posądzonej o zdradę żonie księcia Siemowita III (historia ta stała się kanwą dla szekspirowskiej „Opowieści zimowej”)
- zapomnianym rycerzu pochowanym w podziemiach rawskiego kościoła — podziemnym przejściu łączącym zamek, kościół i Anielską Górę;

POWIATOWY KALENDARZ IMPREZ KULTURALNYCH NA 2022 r.***I. Imprezy organizowane przez powiat rawski***

L.p.	Nazwa imprezy	Termin imprezy	Wydział – koordynator	Współpraca	Sposób finansowania	Uwagi
1.	XX Targi Edukacyjne	Marzec	WPS – Oddział Oświaty, Kultury i Sportu	Urząd Pracy Urząd Miasta Rawa Mazowiecka	- środki własne - środki zewnętrzne	Patronat Starosty Rawskiego
2.	Obchody Święta Konstytucji 3 Maja	Maj	Wydział Organizacyjny	Powiatowa Rada Pożytku Publicznego, WPS – Oddział Oświaty, Kultury i Sportu	środki własne	Patronat Starosty Rawskiego
3.	Ochodzy wybuchu II wojny światowej	Wrzesień	Wydział Organizacyjny	WPS – Oddział Oświaty, Kultury i Sportu	środki własne	-
4.	Dzień Edukacji Narodowej	Październik	WPS – Oddział Oświaty, Kultury i Sportu	Wydział Organizacyjny	środki własne	-
5.	Obchody Święta Niepodległości 11 Listopada	Listopad	Wydział Organizacyjny	WPS – Oddział Oświaty, Kultury i Sportu	środki własne	-
6.	Zawody strzeleckie z okazji Święta Niepodległości o	Listopad	WPS – Oddział Oświaty, Kultury i Sportu	Liga Obrony Kraju	środki własne	Patronat Starosty Rawskiego

	Puchar Starosty Rawskiego					
--	---------------------------	--	--	--	--	--

II. Imprezy organizowane przez jednostki organizacyjne Powiatu Rawskiego

L.p.	Nazwa imprezy	Termin imprezy	Wydział – koordynator	Współpraca	Sposób finansowania	Uwagi
Powiatowa Biblioteka Publiczna w Rawie Mazowieckiej						
1.	XX – lecie powołania Powiatowej Biblioteki Publicznej w Rawie Mazowieckiej	Kwiecień	Powiatowa Biblioteka Publiczna w Rawie Mazowieckiej	WPS – Oddział Oświaty, Kultury i Sportu	środki własne	-
Liceum Ogólnokształcące im. Marii Skłodowskiej - Curie w Rawie Mazowieckiej						
2.	XXI Festiwal Miniatur Teatralnych	Marzec – Kwiecień	LO w Rawie Mazowieckiej	WPS – Oddział Oświaty, Kultury i Sportu	środki własne	Patronat Starosty Rawskiego
3.	Dzień Pieśni Patriotycznej	Listopad	LO w Rawie Mazowieckiej	WPS – Oddział Oświaty, Kultury i Sportu	środki własne	-
Zespół Szkół – Centrum Edukacji Zawodowej i Ustawicznej im. Mikołaja Kopernika w Rawie Mazowieckiej						
4.	Konkurs historyczny „Ziemia rawska”	Kwiecień	Zespół Szkół – Centrum Edukacji Zawodowej i Ustawicznej im. Mikołaja Kopernika w Rawie Mazowieckiej	WPS – Oddział Oświaty, Kultury i Sportu	środki własne	-

5.	Konkurs Historyczny „Żołnierze wyklęci”	Kwiecień	Zespół Szkół – Centrum Edukacji Zawodowej i Ustawicznej im. Mikołaja Kopernika w Rawie Mazowieckiej	WPS – Oddział Oświaty, Kultury i Sportu	środki własne	Patronat Starosty Rawskiego
6.	Konkurs Ekologiczny	Maj	Zespół Szkół – Centrum Edukacji Zawodowej i Ustawicznej im. Mikołaja Kopernika w Rawie Mazowieckiej	WPS – Oddział Oświaty, Kultury i Sportu	środki własne	Patronat Starosty Rawskiego
Poradnia Psychologiczno – Pedagogiczna w Rawie Mazowieckiej						
7.	Piknik integracyjny dla rodzin dzieci podopiecznych Zespołu Wczesnego Wspomagania Rozwoju Dziecka	Czerwiec	Poradnia Psychologiczno – Pedagogiczna w Rawie Mazowieckiej	WPS – Oddział Oświaty, Kultury i Sportu	środki własne	Patronat Starosty Rawskiego

III. Imprezy wspierane przez Powiat Rawski

L.p.	Nazwa imprezy	Termin imprezy	Organizator	Uwagi
1.	XIII Powiatowy Festiwal Piosenki Patriotycznej i Niepodległościowej „Tobie Polsko”	Listopad	Szkoła Podstawowa im. Jana Pawła II w Sierchowach	Patronat Starosty Rawskiego

Białskie Stowarzyszenie Historyczne w Białej Rawskiej

W 2009 roku pojawił się pomysł stworzenia grupy, które zrzeszałyby osoby interesujące się historią Białej Rawskiej i okolic. Pierwsze spotkanie odbyło się 13 grudnia 2009 roku w

pałacu w Białej Rawskiej. Stowarzyszenie zostało założone 10 stycznia 2010 roku. Stowarzyszenie ma na celu odkrywanie, utrwalanie i upowszechnianie historii Białej Rawskiej i okolic.

Ważne działanie stowarzyszenia, to m.in. pomoc w pracach wykopaliskowych w bialskim kościele.

Głównym celem stowarzyszenia jest pozyskiwanie fotografii, dokumentów a także poszukiwanie informacji o historii Białej Rawskiej i okolic. W kolejnym etapie stowarzyszenie archiwizuje zebrane dokumenty a następnie rozpowszechnia wśród mieszkańców a także fanatyków historii. Jednym z efektów działalności było stworzenie gry planszowej „Podróż przez historię Białej Rawskiej”.

Stowarzyszenie „Rawa i przyjaciele”

Stowarzyszenie powstało w 2018 roku w Rawie Mazowieckiej. Stowarzyszenie przede wszystkim wspiera, promuje oraz organizuje przedsięwzięcia związane z kulturą, tradycją, a także szeroko pojętymi problemami społecznymi. Do działań stowarzyszenia należy organizacja licznych imprez kulturalnych w rejonie Rawy Mazowieckiej.

Stowarzyszenie Kulturalno- Historyczne „Cymbarka” w Cielądzu

Stowarzyszenie powstało w 2008 roku, na bazie istniejącego zespołu ludowego. Głównymi zainteresowaniami stowarzyszenia jest muzyka, historia i kultura ludowa. Nazwa stowarzyszenia nawiązuje do księżniczki Mazowieckiej „Cymbarka”, która mieszkała na zamku w Rawie Mazowieckiej. Celem organizacji jest zagospodarowanie wolnego czasu oraz promocja i gminy Cielądz. Stowarzyszenie jest organizatorem wielu imprez m.in. było współorganizatorem imprezy „Jesienne Muzykowanie w Mroczkowicach”, zorganizowali oni wystawę „Historia i Teraźniejszość” oraz pokaz występów zespołów ludowych. W 2009 roku zorganizowali oni piknik rodzinny w Cielądzu, gdzie byli również fundatorami imprezy. Stowarzyszenie brało udział w jarmarkach łódzkich, promując regionalne produkty.

Zajęcia prowadzone przez stowarzyszenie odbywają się w Gminnym Domu Kultury w Cielądzu. Grupy zajęciowe prowadzone są dla osób w różnym wieku.

5.3. Bilans walorów dziedzictwa kulturowego Powiatu Rawskiego

W wyniku przeprowadzonej analizy zasobów i walorów dziedzictwa kulturowego Powiatu Rawskiego można wskazać następujące elementy bilansu - analizy SWOT w zakresie dziedzictwa kulturowego

Mocne strony

- bogata historia obszaru, wysoka kultura niematerialna - folklor, tradycje regionu, przekazywanie wielu legend, wycinanki, muzyka,
- zrewaloryzowane parki miejskie w Rawie Mazowieckiej i Białej Rawskiej wyróżnione w konkursie Towarzystwa Urbanistów Polskich,
- trwające prace rewitalizacyjne zabytkowych struktur miejskich w Rawie Mazowieckiej i Białej Rawskiej,
- przeprowadzenie kompleksowych prac rewaloryzacyjnych Muzeum Ziemi Rawskiej i powołanie Muzeum Ziemi Białskiej

- przeprowadzenie kompleksowych prac rewaloryzacyjnych kościoła pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny i Kolegium Jezuickiego w Rawie Mazowieckiej i kościoła św. Wojciechw Białej Rawskiej,
- występowanie cennych zabytkowych układów przestrzennych w Rawie Mazowieckiej i Białej Rawskiej wpisanych do rejestru zabytków i uznanych za reprezentatywne,
- dywany układane z płatków kwiatów w kościele ojców Pasjonistów w Rawie Mazowieckiej w oktawę Bożego Ciała;
- zabytki wysokiej rangi – m. in. układy urbanistyczne w Rawie Mazowieckiej i Białej Rawskiej, kolejka wąskotorowa, zamek w Rawie Mazowieckiej i zameczek w Białej Rawskiej, zespół klasztorny o.o. Jezuitów, zespół klasztorny o.o. Bernardynów, zespół klasztorny pojezuicki z kolegium i kościołem p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP, kościół św. Wojciecha w Białej Rawskiej, Kościół św. Stanisława Biskupa w Boguszycach, dwory w Babsku, Białogórnym, Gołyniu, Kaleniu, Podśędkowicach, Woli Chojnata.
- występowanie szlaków kulturowych – Zamków, dworów, kolejki wąskotorowej,
- duża liczba obiektów zabytkowych,
- postacie historyczne związane z Regionem Rawskim,
- bogata gama imprez o charakterze kulturowym,
- działania integrujące wokół strategicznych przedsięwzięć z zakresu promocji regionu (Jarmark Wojewódzki w Łodzi, Targi „Na styku kultur” w Łodzi),
- zachowane ślady wielokulturowości - jedność w wielokulturowości,
- bogate tradycje kulinarne, zamieszczone na Krajowej Liście Produktów Regionalnych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju,
- tworzone symbole regionu mogące stać się symbolami o charakterze ponadregionalnym – kolejka wąskotorowa,
- oznakowanie atrakcji kulturowych na terenie Powiatu Rawskiego,
- oferty edukacji regionalnej prowadzona przez Muzeum w Rawie Mazowieckiej i Białej Rawskiej,
- prężnie działający Miejskie i Gminne Domy Kultury, Stowarzyszenia i KGW,

- coraz lepsze wyposażenie w techniczne środki promocji – wydawnictwa, Internet, własna strona www.

Słabe strony

- zły stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych,
- brak aktualnych planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych,
- brak użytkowania niektórych obiektów zabytkowych,
- nie w pełni wykorzystane zasoby przyrodniczo – kulturowe – elementy kolejki wąskotorowej,
- brak wypracowanego produktu regionalnego,

Szanse

- utworzenie parków kulturowych w granicach obszarów zabytkowych starych miast Rawy Mazowieckiej i Białej Rawskiej,
- zwiększenie oferty kulturalnej poprzez działania zrewitalizowanego Zespołu Obiektów Sakralnych pod wezwaniem NPNMP i Sanktuarium Matki Bożej Miłosiernej w Białej Rawskiej, które rozszerzyły ofertę kulturalną parafii,
- zwiększenie oferty kulturalnej zrewaloryzowanego Muzeum Ziemi Rawskiej i powstałego Muzeum Ziemi Bielskiej,
- kontynuacja prowadzonych złożonych procesów rewitalizacyjnych historycznych założeń urbanistycznych,
- wykorzystanie na cele społeczne zrewaloryzowanych w wyposażonych w nowoczesne formy przekazu jatek miejskich w Rawie Mazowieckiej,
- ochrona, rewaloryzacja i rozwój turystyki kulturowej i pielgrzymkowej w oparciu o cenne obiekty sakralne, w tym sanktuaria Matki Bożej Miłosiernej w Białej Rawskiej i Decezjalnego Sanktuarium Maksymiliana Marii Kolbego w Szczukach w gminie Biała Rawska,

- działania na rzecz zachowania dziedzictwa kulturowego Lokalnych Instytucji Kultury i Stowarzyszeń” oraz Kół Gospodyń Wiejskich,
- realizacja projektu rewaloryzacji Historycznych Centrów Miast,
- współpraca z organizacjami dająca szansę odnowy zabytków na Szlaku kolejki wąskotorowej i Zamków,
- współpraca ze Stowarzyszeniem Miłośników Kolei,
- moda na folklor - podniesienie atrakcyjności obszaru poprzez kreowanie produktów i imprez o charakterze kulturowym,
- edukacja regionalna mieszkańców,
- wykorzystanie możliwości finansowania ochrony zabytków z różnych źródeł - środków unijnych, z budżetu państwa i samorządu województwa,
- wykorzystanie obiektów zabytkowych na cele komercyjne,
- wypracowanie form współpracy jednostek działających na rzecz ochrony zabytków - organów rządowych, samorządowych i organizacji społecznych,
- możliwość włączania się w krajowe, wojewódzkie programy promocji,
- naturalna chęć ludzi do poznawania świata, kultur i zwyczaj innych narodów.

Zagrożenia

- niedostosowanie sposobu użytkowania niektórych obiektów zabytkowych do ich charakteru,
- zły stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych,
- utrudnienia w pozyskiwaniu środków na ochronę i zachowanie zabytków,
- niewystarczające środki finansowe w stosunku do potrzeb na ochronę i rewaloryzację obiektów i obszarów zabytkowych.

Obszar Powiatu Rawskiego w zakresie walorów i zasobów dziedzictwa kulturowego i tożsamości regionalnej posiada bardzo duży potencjał. Ma to związek z wysokimi walorami krajobrazu kulturowego, bogatą historią, istnieniem wielu cennych obiektów reprezentujących różne kultury. Istnienie historycznych szlaków kulturowych stanowi silny potencjał terenu. Drogi pielgrzymkowe w kierunku Częstochowy powodują możliwość rozwoju turystyki pielgrzymkowej.

Wśród słabych stron Powiatu Rawskiego zwraca uwagę niewystarczające działanie w celu promocji elementów kolejki wąskotorowej, zniszczenie niektórych obiektów zabytkowych, które nieodwracalnie znikną z krajobrazu.

Założenia Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Rawskiego

W wyniku przeprowadzonej analizy należy stwierdzić, że Powiat Rawski posiada bogate walory dziedzictwa kulturowego o znaczącej randze, które należy chronić i jednocześnie odpowiednio wykorzystywać i udostępniać społeczeństwu. Biorąc pod uwagę wymogi płynące z ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 roku i uwzględniając zbilansowane zasoby i wartości należy stwierdzić, iż Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Rawskiego uwzględnia:

- **ochronę walorów i wartości materialnych i niematerialnych przy jednoczesnym ich wykorzystaniu jako czynnik rozwoju obszary Powiatu Rawskiego**

W tym celu należy prowadzić działania zmierzające do:

- zachowania krajobrazu kulturowego,
- kontynuacji rozpoczętych w 2017 roku rewitalizacji historycznych układów przestrzennych z jednoczesnym wykorzystaniem jako przestrzenie publiczne stanowiące salon - serca Miast Rawa Mazowiecka i Biała Rawska.
- dalszej rewaloryzacji cennych zespołów zabudowy, obiektów sakralnych – klasztornych, zamku, zameczku, pałaców i dworów,
- adaptacji obiektów i obszarów zabytkowych na cele edukacyjne, kulturalne i społeczne,

- tworzenia nowych atrakcji w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego Powiatu Rawskiego,
- wzrostu identyfikacji mieszkańców z kulturą regionu i uczestnictwo w wydarzeniach kulturalnych,
- poprawy społecznej akceptacji do konieczności ochrony zabytków,

- **promocję zasobów i walorów dziedzictwa kulturowego Powiatu Rawskiego.**

6. ZAŁOŻENIA POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA POWIATU RAWSKIEGO

W wyniku przeprowadzonej analizy należy stwierdzić, że Powiat rawski posiada bogate walory dziedzictwa kulturowego o znaczącej randze, które należy chronić i jednocześnie odpowiednio wykorzystywać i udostępniać społeczeństwu. Biorąc pod uwagę wymogi płynące z ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 roku i uwzględniając zbilansowane zasoby i wartości należy stwierdzić, iż Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu rawskiego uwzględnia:

- **ochronę walorów i wartości materialnych i niematerialnych przy jednoczesnym ich wykorzystaniu jako czynnik rozwoju obszaru Powiatu Rawskiego**

W tym celu należy prowadzić działania zmierzające do:

- zachowania krajobrazu kulturowego,
- kontynuacji rozpoczętych działań rewaloryzacyjnych i remontowych, rewitalizacji historycznych układów przestrzennych z jednoczesnym wykorzystaniem jako przestrzeń publiczną stanowiącą salony w obrębie Powiatu Rawskiego,
- dalszej rewaloryzacji obiektów sakralnych,
- adaptacji obiektów i obszarów zabytkowych na cele edukacyjne, kulturalne i społeczne,

- tworzenia nowych atrakcji w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego Powiatu Rawskiego,
 - wzrostu identyfikacji mieszkańców z kulturą regionu i uczestnictwo w wydarzeniach kulturalnych,
 - poprawy społecznej akceptacji do konieczności ochrony zabytków,
- **promocję zasobów i walorów dziedzictwa kulturowego Powiatu Rawskiego**

W tym celu podjęto działania upowszechniania wyjątkowego dziedzictwa kulturowego Powiatu Rawskiego poprzez:

- edukację regionalną mieszkańców,
- wydawnictwa i programy edukacyjne,
- digitalizację walorów i zasobów dziedzictwa kulturowego,
- zamieszczenie aktualnych wykazów Gminnych Ewidencji w BIP-ie.

7. Najważniejsze aspekty ochrony wartości kulturowych Powiatu Rawskiego

Powiat Rawski dysponuje niezwykle cennym dziedzictwem kulturowym w tym nieprzeciętnymi walorami krajobrazowymi, co predysponuje do aktywizacji mieszkańców w sferze zachowania zabytków. Powiat Rawski podejmuje działania w następujących zakresach strategicznych:

- **Zachowanie tożsamości regionalnej**
 - kształtowanie lokalnej dumy,
 - kreowanie lokalnych produktów regionalnych,
 - integracja kulturalna mieszkańców,
 - edukacja mieszkańców o bogactwie lokalnego dziedzictwa,

- **Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gospodarczego Powiatu Rawskiego**
 - ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego,
 - promocja,
 - podniesienie rangi najbardziej wartościowych zabytków,
 - trwające rewitalizacje i rewaloryzacje obszarów,
 - kształtowanie wizerunku Powiatu Rawskiego jako obszaru o unikatowym dziedzictwie kulturowym,
 - wspieranie posiadaczy obiektów zabytkowych w działaniach mających na celu poprawę stanu obiektów i ich wykorzystania na cele kulturalne, edukacyjne i społeczne,
 - kreowanie produktów turystyki kulturowej.

Wszelkie przewidywane działania w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego Powiatu Rawskiego rozpatrzy w następujących ujęciach:

- **Studia badawcze** - wspieranie przeprowadzania prac studialnych w celu poprawy stanu obiektów i obszarów zabytkowych,
- **Digitalizacja zasobów i walorów** - dalsze cyfrowe upowszechnienie dziedzictwa kulturowego Powiatu Rawskiego na stronach internetowych,
- **Ochrona i zachowanie obiektów i obszarów zabytkowych** – dalsze kontynuowanie prac w zakresie rewitalizacji układów urbanistycznych, prowadzenie prac w zakresie rewaloryzacji układów ruralistycznych, rewaloryzacji założeń zieleni, przeprowadzenie prac obiektów zabytkowych z adaptacją na cele turystyczne, kulturalne, edukacyjne i społeczne,
- **Edukacja regionalna** mieszkańców poprzez organizację rekonstrukcji wydarzeń historycznych, imprez kulturowych, upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie Powiatu Rawskiego w lokalnych mediach, cykliczne artykuły, organizowanie wystaw, programy edukacji regionalnej w szkołach,

- **Aktywizacja** - pobudzanie aktywności mieszkańców w działaniach na rzecz ochrony dziedzictwa poprzez organizację konkursu na najlepiej odnowioną elewację domaniewickiego budynku, na najciekawsze zdjęcie krajobrazu kulturowego Powiatu Rawskiego, najlepiej zachowany obiekt lub obszar zabytkowy, włączenie organizacji społecznych, Instytucji Kultury i Stowarzyszeń do wspólnych starań prowadzących do polepszenia stanu dziedzictwa kulturowego,
- **Kreowanie rozwoju turystyki kulturowej**- wykorzystanie walorów dziedzictwa Szlaków kulturowych dla rozwoju produktów turystycznych,
- **Promocja** - wzrost aktywności w zakresie promocji i popularyzacji walorów kulturowych, wydanie folderów z informacją o zabytkach Powiatu Rawskiego, upowszechnianie regionalnych produktów, kreowanie pamiatki z wizerunkiem dziedzictwa Powiatu rawskiego,
- **Współpraca** z samorządem województwa, Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w zakresie ochrony i zachowania obiektów i obszarów zabytkowych oraz tożsamości regionalnej.

8. CELE, KIERUNKI I DZIAŁANIA

Cel strategiczny

Cenne dziedzictwo kulturowe Powiatu Rawskiego podstawa dumy i motywem rozwoju

Cel operacyjny

Kreowanie wartości i walorów Powiatu Rawskiego

Zasoby dziedzictwa kulturowego w dobie gospodarki rynkowej posiadają nie tylko wartość historyczną, ale także wymierną wartość ekonomiczną, decydującą o potencjale gospodarczym. Tak więc świadome zarządzanie tymi zasobami i ich skuteczne wykorzystanie w połączeniu z promocją przyczynia się do rozwoju Powiatu Rawskiego.

Dziedzictwo kulturowe materialne i niematerialne w dużej mierze kształtuje świadomość oraz współczesną kulturę. Dlatego też należy je zachować, chronić i pielęgnować ze szczególnym uwzględnieniem elementów decydujących o tożsamości i specyfice regionalnego dziedzictwa.

Działanie 1

Zachowanie ciągłości cennych wartości dziedzictwa kulturowego

W celu zachowania cennego dziedzictwa kulturowego Powiatu Rawskiego są tworzone odpowiednie warunki i procedury postępowania wspierające przeprowadzane działania rewitalizacyjne, rewaloryzacyjne i remontowe obszarów i obiektów zabytkowych. Należy kontynuować działania w celu pozyskania funduszy ze środków zewnętrznych.

Zadania

- **Prowadzenie zintegrowanych – kompleksowych działań rewitalizacyjnych tkanki urbanistycznej w ramach realizowanych projektów rewitalizacji struktur historycznych**

W Rawie Mazowieckiej trwają kompleksowe działania w celu przeprowadzenia złożonych – kompleksowych działań rewaloryzacyjnych historycznej tkanki miejskiej i w obrębie Szpitala Świętego Ducha w Rawie Mazowieckiej, prace zostały również zainicjowane w obszarze historycznego rynku w Białej Rawskiej. Są one prowadzone pod nadzorem konserwatorskim z uwzględnieniem elementów społecznych procesów rewitalizacji, rewaloryzacji i gentryfikacji. Znowelizowane przestrzenie publiczne będą udostępniona lokalnej społeczności i wykorzystywane na funkcje kulturalne, turystyczne, społeczne i zdrowotne. Katalog zadań z zakresu rewitalizacji dotyczą zachowania zabytków dziedzictwa kulturowego poprzez renowację substancji architektonicznej, społecznej, rewitalizacji, rozwój infrastruktury turystycznej na zrewitalizowanym obszarze, rozwój usług związanych z obsługą ruchu turystycznego (punkty informacji turystycznej, infrastruktura gastronomiczna, noclegowa), ożywienie i rozwój oferty kultury, podniesienie atrakcyjności gospodarczej miasta.

Fragmenty realizowanej koncepcji rewitalizacji struktur historycznych w Rawie Mazowieckiej

Fragmenty realizowanej koncepcji rewitalizacji struktur historycznych w Rawie Mazowieckiej

Fragmenty realizowanej koncepcji w obrębie Szpitala Świętego Ducha w Rawie Mazowieckiej

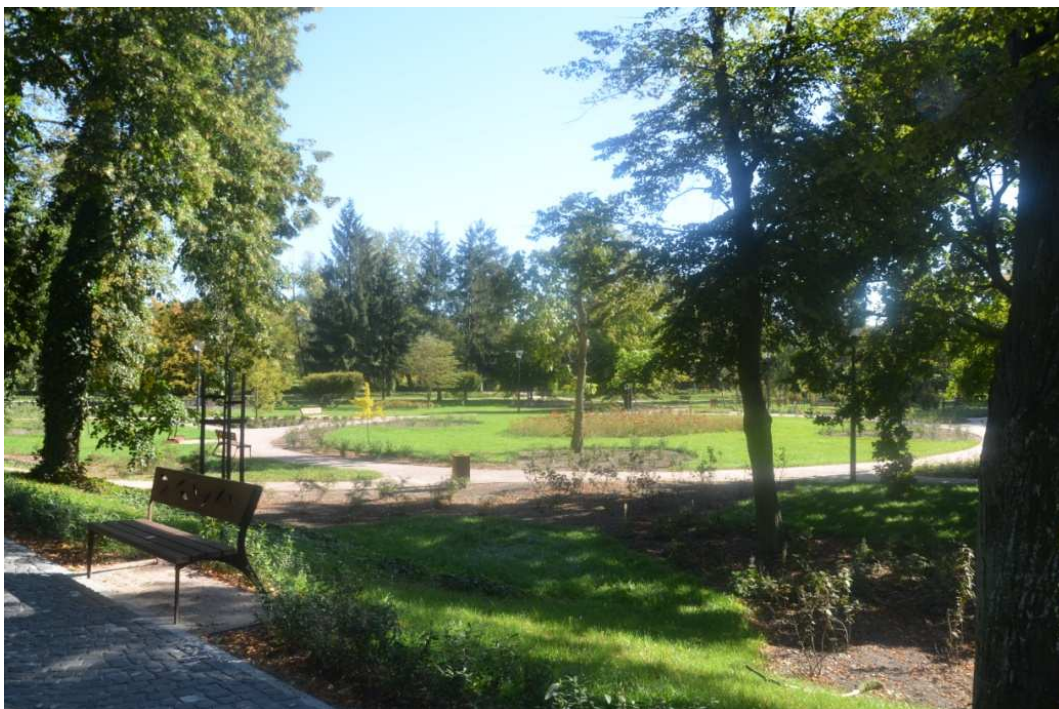
Miasto Biała Rawska również prowadzi działania zmierzające do realizacji rewaloryzacji struktury układu urbanistycznego. Istnieje potrzeba zintegrowania złożonych prac w celu prowadzenia dalszych działań w tym zakresie. Opracowana koncepcja została zapisana w Zintegrowanym Programie Rewitalizacji Miasta Biała Rawska.

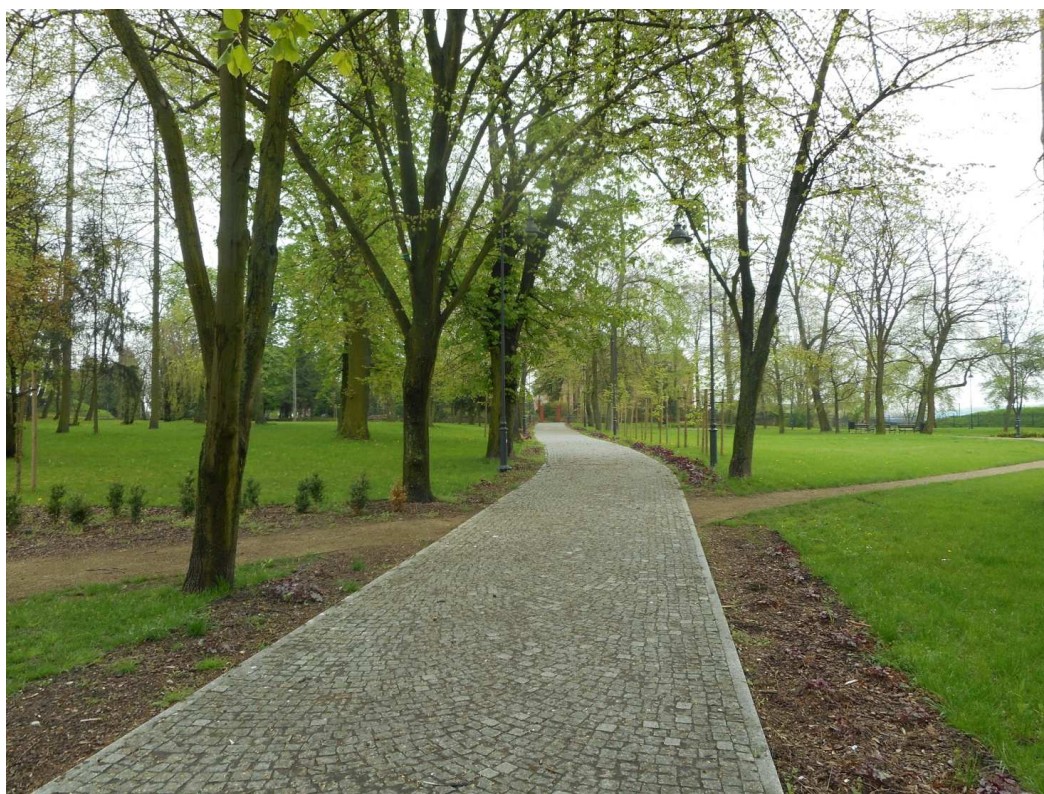
Fragmenty struktur historycznych w Białej Rawskiej wskazane do rewitalizacji

- **Realizacja działań zawartych w Lokalnym Programie rewitalizacji Miasta Rawa Mazowiecka i Zintegrowanym Programie Rewitalizacji Miasta Biała Rawska**

Miasta Rawa Mazowiecka i Biała Rawska realizują złożone projekty zawarte w Programach rewitalizacji, co przyczyni się do poprawy stanu aspektów społecznych, gospodarczych, przestrzennych i technicznych. Realizowane projekty wzajemnie się uzupełniają, co wpłynie na poprawę stanu dziedzictwa kulturowego i spowoduje wzrost świadomości społecznej w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Realizowane projekty rewitalizacji struktur urbanistycznych uzupełnione zostały działaniami w zakresie rewaloryzacji zabytkowych założeń zieleni i prowadzonymi pracami remontowymi i modernizacyjnymi powodując poprawę stanu gospodarki i infrastruktury technicznej i społecznej.

Przykładowe projekty zrealizowane na podstawie Lokalnego programu rewitalizacji w Rawie Mazowieckiej

Przykładowe projekty zrealizowane na podstawie Zintegrowanego programu rewitalizacji w Białej Rawskiej

- **Utworzenie parku kulturowego**

W Gminnych programach opieki nad zabytkami Miasta Rawa Mazowiecka i Miasta i Gminy Biała Rawska podjęto propozycje i rozważenia w celu uznania za parki kulturowe na mocy podjęcia uchwał Rady Miasta Rawa Mazowiecka i Biała rawska obszarów o wysokiej wartości kulturowej, obejmujących struktury historyczne – w granicach stref ścisłej ochrony konserwatorskiej. Obecnie Miasto Rawa Mazowiecka wprowadziło już konkurs na odnowioną elewację, promując tym samym nowe rozwiązania w historycznym centrum, co przyczynia się w znacznym stopniu do eksponowania wartości kulturowych.

Decyzję o utworzeniu parku podejmuje Rada Miasta. Wprowadzenie tej formy ochrony zabytków podnosi prestiż obszaru i powoduje większe możliwości pozyskania środków finansowych, ponieważ przyznawana punktacja przy ocenie wniosków jest zwiększana dla parków kulturowych. Miasto Rawa Mazowiecka tworząc park kulturowy zyskują mocną kartę przetargową w ubieganiu się o fundusze na przeprowadzenie kompleksowej rewitalizacji obszaru objętego granicami parku

Proponowany obszar parku kulturowego w Rawie Mazowieckiej podlegający rewitalizacji

Proponowany obszar parku kulturowego w Rawie Mazowieckiej

Na terenie województwa utworzono cztery parki kulturowe „Miasto tkaczy” w Zgierzu, „Wzgórze Zamkowe” w Sieradzu, Kutnowskiego podregionu kulturowego Leszczynku gm. Kutno i Ulicy Piotrkowskiej w Łodzi. Obszary parków poddawane są procesom kompleksowej rewitalizacji z wykorzystaniem środków m. in. z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego.

Przykłady istniejących parków kulturowych

- **Promowanie obiektów reprezentatywnych**

Na etapie sporządzania wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami dla województwa łódzkiego wytypowano obiekty uznane za reprezentatywne. Wśród nich w poszczególnych kategoriach figurują obiekty i obszary z terenu Powiatu Rawskiego.

Są nimi: układy urbanistyczne Rawy Mazowieckiej i Białej Rawskiej, ratusz, zamek Książąt Mazowieckich, zameczek w Białej Rawskiej zespół klasztorny o.o. Jezuitów, kościół w Boguszycach, willa w Rawie Mazowieckiej, Rogowska Kolejka Wąskotorowa oraz stanowiska archeologiczne: stanowisko 1 – grodzisko średniowieczne XIII – XIV wiek, z reliktem murowanej kaplicy, stołeczny grud Mazowsza Rawskiego tzw. Anielska Góra i stanowisko 1a – obronne podgrodzie z średniowiecznymi pracowniami rzemieślniczymi oraz grodziska w Kurzeszynie

Obiekty reprezentatywne – kolejka wąskotorowa

Obiekty i obszary zamieszczone na liście obiektów reprezentatywnych są brane pod uwagę przy ocenianiu wniosków złożonych do Urzędu Marszałkowskiego w Łodzi przy ubieganiu się o środki przyznawane na rewaloryzację zabytków. Działania promocyjne będą przede wszystkim lokować Powiat Rawski wśród najwartościowszych obszarów dziedzictwa kulturowego.

Reprezentatywne stanowisko archeologiczne - grodzisko w Kurzeszynie

- **Wyeksponowanie obiektów rozwoju turystyki i oznakowanie zabytków znajdujących się w rejestrze WKZ**

Do zadań powiatu należy znakowanie obiektów zabytkowych. Powiat Rawski systematycznie oznakuje cenne obiekty zabytkowe. Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami na umieszczenie w odpowiednim miejscu na zabytku wpisanego do rejestru tj. zanku niebieskiej tarczy wyraża zgodę Wojewódzki Konserwator Zabytków.

Oznakowanie obiektów wpisanych do rejestru zabytków na terenie Polski obowiązujące od 2004 r.

Dawne oznakowanie obiektów wpisanych do rejestru zabytków (na podstawie ustawy z dnia 15 lutego 1962 o ochronie dóbr kultury)

Oznakowany kościół w Boguszycach

- **Wspieranie prac w zakresie wykonywania zabezpieczeń przeciwpożarowych i przeciwwłamaniowych**

Niezbędne jest wykonywanie zabezpieczeń przeciwpożarowych i przeciwwłamaniowych w obiektach zabytkowych, do których należą głównie obiekty architektury drewnianej takich jak m. in:

- Kościół w Boguszycach
- kościół w Lewinie
- **Ochrona, rewaloryzacja i rozwój turystyki kulturowej i pielgrzymkowej w oparciu sanktuarium Matki Bożej Miłosiernej w Białej Rawskiej, Sanktuarium Diecezjalne Marii Kolbego w Szczukach w gminie Biała Rawska, cenne zrewaloryzowane obiekty sakralne m.in. Zespół Klasztorny Pojezuicki z Kolegium i Kościołem Niepokalanego Poczęcia NMP Dawny zespół klasztorny Augustianów (kościół pw. Wniebowzięcia NMP z XVIII w., budynki klasztorne z XIX w.) obecnie oo. Pasjonistów, kościół**

św. Stanisława Biskupa w Boguszytach, kościoły w Sadkowicach, Lewinie, Regnowie, Kurzeszynie, liczne kapliczki i krzyże przydrożne

Obiekty sakralne Powiatu Rawskiego stanowią cenny walor do rozwijania turystyki pielgrzymkowej. Proponuje się opracowanie całościowego projektu obejmującego wybrane obiekty sakralne takie jak sanktuarium Matki Bożej Miłosiernej w Białej Rawskiej, Sanktuarium Diecezjalne Marii Kolbego w Szczukach w gminie Biała Rawska, cenne zrewaloryzowane obiekty sakralne m.in. Zespół Klasztorny Pojezuicki z Kolegium i Kościołem Niepokalanego Poczęcia NMP Dawny zespół klasztorny Augustianów (kościół pw. Wniebowzięcia NMP z XVIII w., budynki klasztorne z XIX w.) obecnie oo. Pasjonistów, kościół św. Stanisława Biskupa w Boguszytach, kościoły w Sadkowicach, Lewinie, Regnowie, Kurzeszynie. Taki kierunek działań wynika z dokumentów o charakterze wojewódzkim i projekt powinien uzyskać środki na rewaloryzację.

Obraz Matki Bożej, trzymającej na lewym ramieniu Dzieciątko Jezus w Sanktuarium w Białej Rawskiej

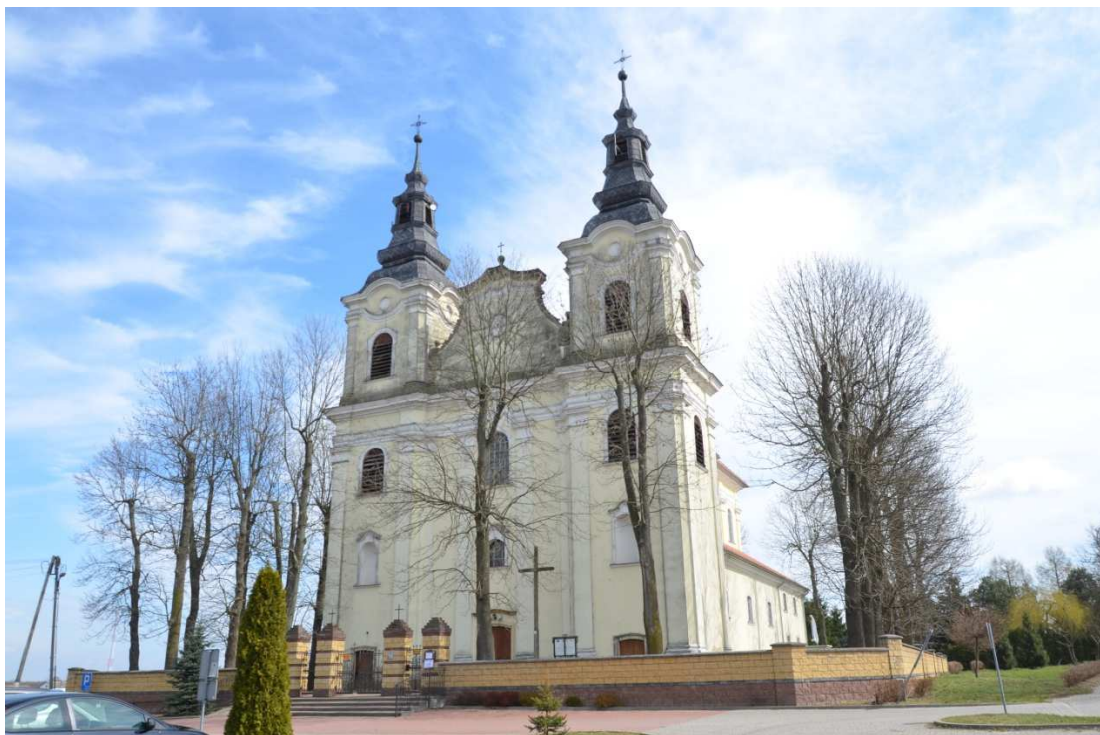
Sanktuarium Maksymiliana Marii Kolbego znajduje się w Szczukach

Kościół w Boguszycach

Założenie Kościoła parafialnego w Kurzeszynie gm. Rawa Mazowiecka

Kościół w Regnowie

Krzyż przydrożny w gminie Cielądz

Kapliczka w gminie Cielądz w gminie Cielądz

Kapliczka w Kurzeszynie gm. Rawa Mazowiecka przed przeprowadzeniem prac rewaloryzacyjnych

Kapliczka w Kurzeszynie gm. Rawa Mazowiecka po przeprowadzeniu prac rewaloryzacyjnych

Kapliczka gm. Rawa Mazowiecka

Kapliczka w Wołuczy gmina Rawa Mazowiecka

Kapliczka Nepomucena w Kurzeszynie gm. Rawa Mazowiecka

Kapliczka w Rylsku gm. Regnów

- **Przeprowadzenie prac rewaloryzacyjnych zabytkowych układów zieleni z terenu Powiatu Rawskiego**

Na terenie Powiatu Rawskiego występują założenia zieleni komponowanej wymagające przeprowadzenia działań rewaloryzacyjnych.

Powiat Rawski przeprowadzał prace pielęgnacyjne zabytkowego drzewostanu i nasadzeniowe w alejach w Babsku, Grzymkowicach, Żydomicach i Konopnicy w ciągach dróg powiatowych na terenie Powiatu Rawskiego z udziałem środków z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Łodzi za zgodą Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Obszary zieleni z terenu Powiatu Rawskiego mogą ubiegać się o środki finansowe m.in. z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej przeznaczone na rewaloryzację zabytkowych układów zieleni w ramach konkursu „Przyrodnicze perły województwa łódzkiego”. Z tych środków finansowane mogą być działania rewaloryzacyjne zabytkowych parków, cmentarzy różnych wyznań i alei.

- **Promocja przeprowadzonych prac rewaloryzacyjnych zabytkowych parków miejskich wyróżnionych w konkursie Towarzystwa Urbanistów Polskich Oddział w Łodzi**

Przeprowadzono prace rewaloryzacyjne założeń zabytkowej zieleni komponowanej w parkach miejskich w Rawie Mazowieckiej i Białej Rawskiej.

Przeprowadzone złożone działania rewaloryzacyjne zostały wyróżnione w konkursie organizowanym przez Towarzystwo Urbanistów Polskich Oddziału w Łodzi w latach 2013 –

2020 jako wzorcowo przeprowadzone prace w obrębie historycznych układów zieleni parkowej.

Zrewaloryzowany park w Rawie Mazowieckiej

- **Stworzenie mechanizmu współpracy w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym**

W celu stworzenia mechanizmu współpracy w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym należy nawiązać współpracę z innymi miejscowościami leżącymi na trasie kolejki

wąskotorowej w celu tworzenia wspólnych inicjatyw szlaku Rogowskiej Kolejki Wąskotorowej na trasie Rogów- Rawa Mazowiecka – Biała Rawska.

Celowa jest również wymiana doświadczeń ze Stowarzyszeniem Miłośników Kolei.

Trasa kolejki wąskotorowej

Dworzec kolejki wąskotorowej w Rawie Mazowieckiej

- **Poprawa stanu obiektów zamieszczanych w gminnych ewidencjach zabytków**

Należy dokonać wszelkich starań by doprowadzić do poprawy stanu obiektów zamieszczanych w gminnych ewidencjach zabytków. Istnieje jednak bariera natury prawnej na drodze pozyskiwania środków finansowych na przeprowadzenie remontów, ponieważ ustawa stanowi, że finansowane są prace remontowe obiektów wpisanych do rejestru. Obiekty nie objęte prawną formą ochrony tzw. ewidencjonowane mogą uzyskać

dofinansowanie jedynie w przypadku opracowania projektów kompleksowej odnowy ze środków dysponowanych przez Urząd Marszałkowski w Łodzi oraz zagospodarowanie turystyczne dorzecza rzeki Rawki, których celem jest wzmocnienie więzi i tożsamości lokalnej, poprzez wykorzystanie walorów turystycznych i kulturowych Ziemi Łowickiej i Rawskiej.

GEZ		KARTA ADRESOWA ZABYTKU NIERUCHOMEGO		3. Miejscowość
1. Nazwa Starostwo Powiatowe		2. Czas powstania XIX w.		Rawa Mazowiecka
8. Fotografia z opisem wskazującym orientację albo mapa z zaznaczonym stanowiskiem archeologicznym				4. Adres 96-200 Rawa Mazowiecka Plac Wolności 1
				5. Przynależność administracyjna województwo łódzkie powiat rawski gmina Rawa Mazowiecka
				6. Formy ochrony Ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.
7. Opracowanie karty (autor, data i podpis) Miasto Rawa Mazowiecka Październik 2019 r.				

GEZ		KARTA ADRESOWA ZABYTKU NIERUCHOMEGO		3. Miejscowość
1. Nazwa Budynek Straży Pożarnej		2. Czas powstania 1930 r.		Rawa Mazowiecka
8. Fotografia z opisem wskazującym orientację albo mapa z zaznaczonym stanowiskiem archeologicznym				4. Adres 96-200 Rawa Mazowiecka Plac Wolności 4
				5. Przynależność administracyjna województwo łódzkie powiat rawski gmina Rawa Mazowiecka
				6. Formy ochrony Ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.
7. Opracowanie karty (autor, data i podpis) Miasto Rawa Mazowiecka Październik 2019 r.				

Obiekty zamieszczone w gminnych ewidencjach zabytków

GEZ	KARTA ADRESOWA ZABYTKU NIERUCHOMEGO		3. Miejscowość Ossa
1. Nazwa Kuchnia	2. Czas powstania Murowana 1911		4. Adres Ossa 96-230 Biała Rawska
6. Fotografia z opisem wskazującym orientację albo mapa z zaznaczonym stanowiskiem archeologicznym 			
			5. Przynależność administracyjna województwo łódzkie powiat rawski gmina Biała Rawska
			6. Formy ochrony -
			7. Opracowanie karty (autor, data i podpis) Miasto i Gmina Biała Rawska 2018 r.

- **Stworzenie mechanizmu współpracy w ochrony dziedzictwa kulturowego**

W celu stworzenia mechanizmu współpracy w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym **należy podjąć działania mobilizujące gminy do opracowania gminnych ewidencji zabytków popartych wizjami terenowymi** i przyjęcia ich zarządzeniami Burmistrzów i Wójtów.

GEZ	KARTA ADRESOWA GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKOW		3. Miejscowość Szczuki
1. Nazwa Kapliczka	2. Czas powstania 1 poł. XX		4. Adres Szczuki 96-230 Biała Rawska
6. Fotografia z opisem wskazującym orientację albo mapa z zaznaczonym stanowiskiem archeologicznym 			
			5. Przynależność administracyjna województwo łódzkie powiat rawski gmina Biała Rawska
			6. Formy ochrony -
			7. Opracowanie karty (autor, data i podpis) Miasto i Gmina Biała Rawska grudzień 2012

W ewidencjach powinny być zamieszczone obiekty świadczące o specyfice obszarów, gdyż jest to jedyny sposób ochrony zabytków „znikających” z krajobrazu Powiatu Rawskiego.

Ponadto **należy sporządzić programy opieki nad zabytkami** dla gmin Powiatu Rawskiego:

Wszystkie wykonane ewidencje zabytków po przyjęciu Zarządzeniem Burmistrzów i Wójtów Miast i Gmin powinny być zamieszczane na stronach Powiatu Rawskiego i poszczególnych Miast i Gmin.

- **Kontynuacja wirtualnego spaceru po mieście Miasta Rawa Mazowiecka i dalsze zamieszczenie informacji zawartych w opracowanych kartach Gminnej ewidencji na stronie internetowej**

W celu upowszechniania dziedzictwa kulturowego Gminy Miasta Rawa Mazowiecka zostanie kontynuowana na stronie internetowej Miasta inicjatywa wirtualnego spaceru po Mieście Rawa Mazowiecka, zawierającego najciekawsze zabytki z terenu Miasta Rawa Mazowiecka oraz dalsze udostępnianie informacji zawartych w opracowanych kartach zawartych w Gminnej ewidencji zabytków.

GEZ		KARTA ADRESOWA ZABYTKU NIERUCHOMEGO		3. Miejscowość
1. Nazwa Cmentarz Żydowski		2. Czas powstania Okolo 1775 r..		Rawa Mazowiecka
8. Fotografia z opisem wskazującym orientację albo mapa z zaznaczonym stanowiskiem archeologicznym				4. Adres 96-200 Rawa Mazowiecka Ul. Kazimierza Wielkiego W północnej części poza obszarem zwartej zabudowy.
				5. Przynależność administracyjna województwo łódzkie powiat rawski gmina Rawa Mazowiecka
				6. Formy ochrony Wpis do rejestru zabytków nr 872 z dnia 30.03.1992 r. Ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.
7. Opracowanie karty (autor, data i podpis) Miasto Rawa Mazowiecka Październik 2019 r.				

Wola Chojnata kapliczka drewniana

Dańków gm. Biała Rawska - figura Nepomucena

Gorzelnia w Rylsku gm. Regnów

Młyn w Kurzeszynie gm. Rawa Mazowiecka

Dwór w Rylsku gm. Regnów

Pukinin gm. Rawa Mazowiecka szkoła z 1920 r.

- **Kreowanie poczucia tożsamości regionalnej**

Kształtowanie poczucia tożsamości regionalnej z całą pewnością wpłynie na zacieśnianie więzi społeczności lokalnej i poczucia własnej wartości. Miasto Rawa Mazowiecka na kanwie bogatej historii i tradycji może kultywować swoje walory niematerialne i wartości materialne.

Zadania

- **Upowszechnianie opowieści o ziemi rawskiej**

Cennym dziedzictwem kultury niematerialnej omawianego obszaru są opowiadania i legendy związane z dziedzictwem kulturowym obszaru. Znanych jest wiele legend, które stały się symbolem Rawskiej Ziemi i powinny być przekazywane kolejnym pokoleniom w postaci informacji zamieszczanych na stronach internetowych Powiatu Rawskiego i wydanego zbioru opowieści i legend.

- **Organizacja imprez o charakterze kulturowym**

Miasto Rawa Mazowiecka organizuje lub jest współorganizatorem imprezy o charakterze kulturowym, do których należą m.in. Koncerty muzyczne organizowane

w kościołach i Muzeum, Noc mazurka, Dni Rawy Mazowieckiej, prezentujące regionalne specjały, festyny oraz cykliczne imprezy promocyjno-folklorystyczne: Bernardynki Rawskie, piknik rodzinny.

Ten rodzaj imprezy powinien być w dalszym ciągu podtrzymywany i promowany, prowadzi, bowiem do propagowania historii regionu.

Cymbark z Cielądza

- **Promocja imprez o charakterze kulturowym**

Organizacja imprez kulturowo – folklorystycznych takich jak np. festyny, festiwale, zawody, koncerty, odpusty, powoduje zwiększenie identyfikacji mieszkańców z kulturą regionu. Udział twórców i artystów powodują rozwój rzemiosła ludowego i wzmocnienie rawskiego podregionu etnograficznego. Odbывające się imprezy będą silnie promowane na terenie Powiatu Rawskiego, Województwa i Kraju.

Koncert kolęd i pastorałek

Powiatowy koncert kolęd i pastorałek

Powiatowy koncert kolęd i pastorałek

- **Wykreowanie pamiątek regionalnych**

Należy poszukiwać pomysłów tworzenia lokalnych pamiątek np. inspirowanych folklorem rawskim, monet, rzeźb, miniatur zamku, gier i innych specjałów lokalnych.

- **Kreowanie wizerunku i folkloru Powiatu Rawskiego**

Od wielu lat bogata historia i folklor powiatu Rawskiego oraz zachowane ślady jej dawnej świetności wykorzystywane są w budowaniu wizerunku Powiatu. Warto podkreślić, że folklor regionu - stał się motywem graficznym logo promocyjnego Stowarzyszeń lokalnych.

W niedzielne popołudnie zapraszamy serdecznie na spotkanie w folklorystycznym klimacie!

Specjalnie dla Was wystąpią:

- Cymbarka z Cielądza
- Wesoła Ferajna
- Sierzchowianie
- Ludowy Zespół Pieśni i Tańca Szczawin Kościelny

Liczymy na Waszą obecność! ✓

Promocja rawskiego folkloru – Cymbarka z Cielądza

Elementy Folkloru Rawskiego prezentowane w Dawnych jatkach miejskich w Rawie Mazowieckiej

Elementy dziedzictwa regionalnego – jatki miejskie w Rawie Mazowieckiej

- **Promowanie układania kobierca z płatków kwiatów w kościele oo. Pasjonistów i wpisanie wpisanej na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa**

Układanie kobierca z płatków kwiatów w kościele oo. Powinno zostać zamieszczone na Krajowej liście Dziedzictwa Niematerialnego, skupiającej zwyczaje praktykowane od pokoleń Dziedzictwo niematerialne (w rozumieniu Konwencji z 2003 r.) to: tradycje i przekazy ustne, sztuki widowiskowe, zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne; wiedza i praktyki tradycyjne.

Dywany kwiatowe układane w oktawę Bożego Ciała

- **Wpisanie specjałów lokalnych na Ministerialną listę krajowych produktów regionalnych i promocja specjałów regionalnych**

Produkty regionalne decydują o kolorycie, odrębności i specyfice wyodrębnionego obszaru stanowiąc jego bogactwo kultury kulinarnej, dlatego należy prowadzić działania w celu wpisania specjałów lokalnych na Listę Produktów Tradycyjnych.

Obecnie na listę produktów tradycyjnych został wpisany ser twarogowy z siary z gminy Sadkowice i Miód doliny Rawki. Doskonałą promocją specjałów regionalnych Powiatu Rawskiego jest udział w Festiwalu Dobrej Żywności "Księżackie Jadło". „Smakach Ziemi Łódzkiej” i konkursie „Smaczne Łódzkie”.

Produkt regionalny - ser twarogowy z siary

Produkt regionalny – miód doliny Rawki

- **Edukacja regionalna mieszkańców**

Zachowanie i propagowanie dziedzictwa winno odbywać się przy współudziale społeczności regionalnej. Dlatego trzeba podjąć działania w celu propagowania wiedzy o zabytkach i zasadach ochrony. Należy umacniać w mieszkańcach Powiatu Rawskiego poczucie tożsamości poprzez identyfikowanie specyfiki i odrębności regionalnej. Szczególną uwagę należy zwrócić na edukację w zakresie dziedzictwa kulturowego poczynawszy od szkół, gdzie dzieci i młodzież trzeba zachęcać do poznawania historii swojego regionu. Kolejną ważną grupą, do której należy kierować te działania są właściciele i użytkownicy zabytków.

Obecnie edukację regionalną prowadzi Muzeum w Rawie Mazowieckiej i Miejskie i Gminne Domy Kultury. Ważną inicjatywą są prowadzone konkursy sztuki ludowej, warsztaty etnograficzne z zakresu rękodziela ludowego – palma i pisanka wielkanocna, haft, wycinanka, odczyty i prelekcje, lekcje muzealne, kiermasze sztuki ludowej, koncerty, prowadzona działalność wydawnicza.

- **Współorganizacja wycieczki wąskotorówką**

Rawa Mazowiecka jest współorganizatorem wycieczek koleją wąskotorową, dla osób, które chcą poznać historię miasta m. in. spacerów po Rawie Mazowieckiej różnymi

szlakami tematycznymi. Zainteresowani poznają dzieje zamku rawskiego, a także dzieje klasztorów.

NASZE POCIĄGI WRACAJĄ NA SZLAK

- **Organizacja konkursu fotograficznego „MAGIA ZIEMI RAWSKIEJ” - uroki rawskiej ziemi**

Zdjęcia laureatów mogą zostać wydane w formie widokówek promujących walory Powiatu Rawskiego. Konkurs sprzyja identyfikacji mieszkańców z regionem, podnosi świadomość o zabytkach regionu i doskonale je promuje.

Zdjęcia Powiatu Rawskiego

Malownicza kapliczka w Miejscowości Podlas

Budynek straży w miejscowości Grabica Gmina Cielądz

Sanogoszcz Gmina Cielądz - młyn, drew., 1914-1927 r.

Jatki miejskie w Rawie Mazowieckiej

- **Organizacja konkursów związanych z dziedzictwem materialnym i niematerialnym Powiatu Rawskiego**

Celem konkursu jest popularyzowanie historii Powiatu Rawskiego wśród młodzieży oraz przybliżenie uczniom piękna rawskich zabytków i bogactwa kultury niematerialnej.

Barwy zimy Powiatu Rawskiego

Aleja lipowa w Babsku Gmina Biała Rawska

Pałac w Babsku gm. Biała Rawska

- **Współpraca ze Społecznymi Opiekunami Zabytków**

Na terenie Powiatu rawskiego odbyło się szkolenie pozwalające uzyskać słuchaczom miano Społecznych opiekunów Zabytków. Osoby te działają na omawianym terenie powodując wzrost zachowania dziedzictwa kulturowego podregionu rawskiego.

Działanie 3

Rozwój turystyki kulturowej w oparciu o walory kulturowe i historię obszaru

Rozwój turystyki w oparciu o zabytki pozwoli na ożywienie omawianego obszaru, zwiększy miejsca pracy i wpłynie na rozwój gospodarczy Miasta Rawa Mazowiecka. W obecnych procedurach wykorzystanie zabytków na potrzeby turystyczne, edukacyjne i społeczne jest wymogiem w staraniu się o dotacje finansowe.

Zadania

- Kreowanie markowych produktów **np. kolejka wąskotorowa, krajobraz kulturowy dorzecza Rawki**

Kolejka wąskotorowa i krajobraz kulturowy dorzecza Rawki to element tożsamości związany z kulturą - stanowiący produkt turystyczny dający szansę rozwoju, ożywienia z możliwością wykorzystania obszaru na cele turystyczne.

Lokalny program rewitalizacji obszaru historycznych struktur miasta, to również przewidywana gra miejska obejmująca kluczowe elementy tożsamości i zabytki Rawy Mazowieckiej, przewidziana do swobodnego zwiedzania przez turystów indywidualnych i zorganizowanych.

Zimowy spływ pontonem Rzeką Rawką

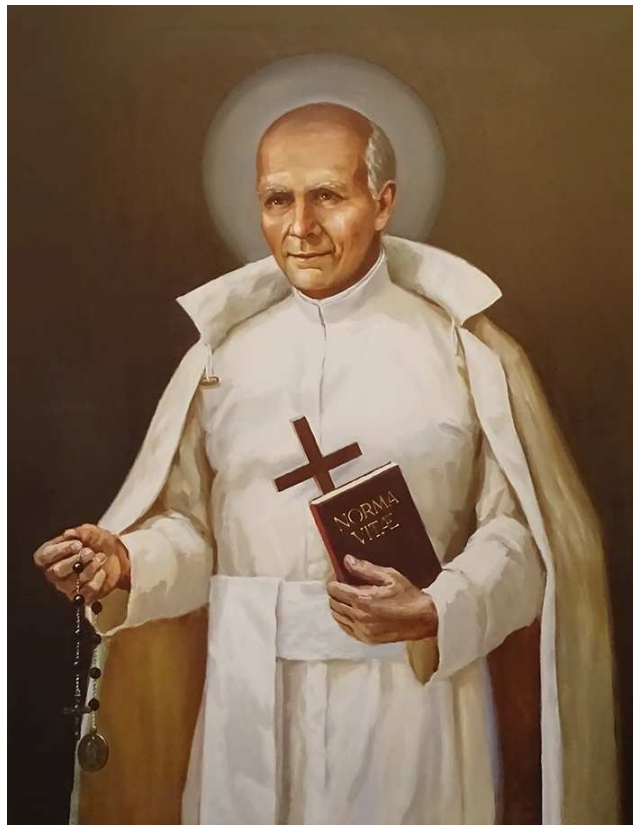
- **Promocja postaci historycznych związanych z Powiatem Rawskim**

Postacie historyczne związane z Powiatem rawskim powinny być promowane i traktowane jako element tożsamości miasta. Znanymi postaciami historycznymi związanymi z Rawą są: Jan Chryzostom Pasek (ok. 1636-1701) – najwybitniejszy polski pamiętnikarz epoki baroku. Uczył się on w kolegium jezuickim w Rawie Mazowieckiej, marszałek sejmiku rawskiego w 1661 roku.

Juliusz Kossak - Jan Chryzostom Pasek pod Lachowiczami

Święty Stanisław Papczyński (1631-1701) ukończył retorykę w kolegium jezuickiego w Rawie Mazowieckiej, gdzie i przez dwa lata studiował filozofię. Był jedną z najwybitniejszych postaci XVII wieku w Polsce: nazywany prorokiem Niepokalanego Poczęcia Matki Bożej, ojcem ubogich i orędownikiem zmarłych.

Św. Stanisław Papczyński

- **Poprawa stanu i dostępności zabytków ruchomych w muzeach oraz obiektach sakralnych**

Istnieje potrzeba dalszej realizacji nowoczesnych form przekazu i technik wystawienniczych w Muzeum oraz dalsza digitalizacja zasobów muzealnych i sakralnych.

Muzea i obiekty sakralne posiadają profesjonalne strony internetowe.

Muzea powinny kontynuować szeroką działalność kulturalno - edukacyjną.

Istotna jest również kontynuacja udziału w Programie Europejska Noc Muzeów.

Zabezpieczenia od włamań i pożarów w kościele w Boguszytach

Zabytki ruchome wymagające zabezpieczeń w kapliczce w Kamionie

Zabytki ruchome w Lubani wymagające zabezpieczeń

- **Działania Kół Gospodyń Wiejskich, Gminnych i Miejskich Domów Kultury, Braci Herbowej Ziemi Rawskiej i Stowarzyszeń w celu upowszechniania dziedzictwa kulturowego Powiatu Rawskiego**

Gminne i Miejskie Domy Kultury KGW, Stowarzyszenia i Brac Herbowa Ziemi Rawskiej prowadzi szereg działań promujących i upowszechniających dziedzictwo kulturowe Powiatu Rawskiego. Prowadzą oni szereg działań związanych z obsługą ruchu turystycznego, koordynowaniem rozwoju produktów turystycznych i prowadzeniem portalu internetowego.

- **Powiat Rawski - lider polityki turystyki kulturowej**

Powiat Rawski staje się liderem polityki turystyki kulturowej. Jako jedno z nielicznych powiatów województwa wprowadziło tablice kierunkowe i informacyjne, oraz znaki drogowe informujące o występowaniu cennych zabytków i kierujące w stronę głównych historycznych szlaków.

Oznakowanie miejsc atrakcyjnych turystycznie

Oznakowanie miejsc turystyki kulturowej

Oznakowanie atrakcji turystycznych

- **Promowanie muzeum i zasobów dziedzictwa kulturowego Powiatu Rawskiego**

Przykład tradycyjnych mediów rawskich promujących dziedzictwo kulturowe:

- RawaRadio, radionadaje.com,

- Głos Rawy Mazowieckiej

- Portal - Kocham Rawe.pl

- o Głos.pl

9. WSKAZANIA DO DOKUMENTÓW WYŻSZEGO RZĘDU

Rekomendacje do wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami wynikające z opracowanego Powiatowego programu opieki nad zabytkami dla Powiatu Rawskiego

WNIOSKUJE SIĘ O UWZGLĘDNIENIE W WOJEWÓDZKIM PROGRAMIE OPIEKI NA ZABYTKAMI:

- rawskiego podregionu kulturowego,
- realizacji zintegrowanych projektów tematycznych dotyczących:
 - zagospodarowania turystycznego dorzecza rzeki Rawki,
 - kolejki wąskotorowej,
- rewitalizacji historycznych układów przestrzennych o randze:
 - ponadlokalnej,
- propozycji utworzenia parku kulturowego:
 - w obrębie historycznych układów przestrzennych,
- rewaloryzacji obiektów reprezentatywnych:
 - układów urbanistycznych Rawy Mazowieckiej i Białej Rawskiej,
 - ratusza,
 - zamku Książąt Mazowieckich,
 - zameczku w Białej Rawskiej,
 - zespołu klasztorного o.o. Jezuitów,
 - kościoła w Białej Rawskiej,
 - drewnianego kościoła w Boguszych,
 - willi w Rawie Mazowieckiej,
 - Rogowskiej Kolejki Wąskotorowej,

- Ochrony reprezentatywnych Stanowisk archeologicznych: Stanowiska 1 –grodzisko średniowieczne XIII – XIV wiek, z reliktem murowanej kaplicy, stołeczny gród Mazowska rawskiego tzw. Anielskiej Góry i Stanowiska 1a – obronnego podgrodzia z średniowiecznymi pracowniami rzemieślniczymi i grodziska w Kurzeszynie.

- konieczności wykonania zabezpieczeń przeciwpożarowych i przeciwwłamaniowych w obiektach zabytkowych:

- rewaloryzacji założeń zieleni,

- promocji Muzeum Ziemi Rawskiej wraz z Jatkami Miejskimi i Muzeum w Białej Rawskiej

- promocji rawskiego podregionu kulturowego,

- szlaków kulturowych:

- Szlaku zamków
- Kolejki wąskotorowej,

- rozwoju turystyki pielgrzymkowej w oparciu o cenne obiekty sakralne, z uwzględnieniem zabytkowych kościołów i kapliczek,

- promocji specjałów zarejestrowanych jako produkty lokalne.

10. MOŻLIWE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Obowiązującym wyznacznikiem sposobu finansowania opieki nad zabytkami są zasady, które zawiera Rozdział 7. ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. 2022 poz. 840). Nakładają one obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku na osobę fizyczną, lub inną jednostkę organizacyjną w tym także na jednostki z sektora finansów publicznych, posiadające tytuł prawny do zabytku.

Zadania związane z opieką nad zabytkami mogą być finansowane, m.in. z następujących źródeł:

- z budżetu gminy finansowanie odbywa się w ramach przyznanej dotacji na prace zgodne z art. 81 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad

zabytkami (t.j. Dz.U. 2022 poz. 840), lub dotyczy stanowisk archeologicznych odkrytych na terenie będącym własnością gminy;

- z budżetu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Łódzkiego w ramach przyznanej dotacji na prace zgodne z art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. 2022 poz. 840.);
- z budżetu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace, zgodne z art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. 2022 poz. 840.);
- z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w ramach dotacji przyznanej zgodnie z art.77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. 2022 poz. 840.) w oparciu o ogłaszane corocznie przez Ministerstwo aktualne programy;
- z dotacji unijnych;
- od fundacji;
- od osób fizycznych, prawnych, kościelnych.

Dotacje

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz.U. 2022 poz. 840.) dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań, które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;

- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków;
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo, dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,

- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego dysponuje instrumentami finansującymi działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego na mocy przyjętych rozwiązań wynikających z „Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020”. Jednym z trzech instrumentów wdrażania przyjętych celów częściowych są Narodowe Programy Kultury, w tym Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego”.

Określony jest on poprzez podprogramy, priorytety i działania, które MKiDN realizuje w corocznie ogłaszanych programach.

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego co roku ogłasza programy, w ramach których można się ubiegać o dofinansowanie projektów związanych z ochroną zabytków. Mimo, że są one ogłaszane każdego roku, zakres merytoryczny i tematyczny w poszczególnych latach zasadniczo nie ulegał zmianie.

Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Właściciel zabytków – osoby fizyczne lub jednostki organizacyjne posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego, finansują prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane. Działania te wchodzą w zakres sprawowanej przez właścicieli opieki i ochrony nad zabytkiem, polegającej w szczególności na zabezpieczeniu i utrzymaniu zabytku wraz z otoczeniem w jak najlepszym

stanie zgodnie z zapisami ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami. Właściciele mają prawo i możliwość pozyskiwania funduszy na dofinansowanie prac przy zabytkach ze źródeł publicznych krajowych (budżet państwa i budżety jednostek samorządu terytorialnego), zagranicznych (fundusze Unii Europejskiej) oraz innych, w tym prywatnych (np. od osób fizycznych i prawnych, organizacji pozarządowych). Poniżej zaprezentowano możliwości finansowania opieki nad zabytkami, wskazując najważniejsze źródła pozyskiwania funduszy na ten cel.

Finansowanie działań należy opierać na środkach własnych oraz możliwych dofinansowaniach ze strony Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (projekty resortowe – priorytety), Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków Województwa Łódzkiego (prace konserwatorskie przy zabytkach nieruchomych i ruchomych, wpisanych do rejestru zabytków). Optymalnym rozwiązaniem jest przeniesienie części ciężaru finansowania działań z zakresu ochrony zabytków na inwestorów indywidualnych (np. adaptacja dla potrzeb komercyjnych historycznych budynków, przy zachowaniu formy i detalu historycznego). Ponadto źródłami finansowania działań mogą być fundusze regionalne i krajowe.

Źródła publiczne - środki krajowe

Budżet państwa: Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków - Istotą funkcjonowania państwowego funduszu celowego jest ratowanie najbardziej zagrożonych zabytków.

Ochrona zabytków - Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne. Osoby fizyczne są uprawnione do składania wniosków w tym programie. Kluczowe dla realizacji celów programu są zadania prowadzące do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku, w ramach programu dofinansowania nie mogą zaś uzyskać projekty zakładające adaptację, przebudowę obiektów zabytkowych lub ich znaczącą rekonstrukcję. Duży nacisk kładziony będzie na dofinansowanie prac przy obiektach najbardziej zagrożonych oraz zabytkach najcenniejszych – wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO, uznanych za Pomniki Historii oraz tych, posiadających wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Istotnym celem programu jest również zwrócenie uwagi na obiekty, mające szczególne znaczenie dla dziedzictwa kulturowego – zarówno w kontekście ogólnosięwiatowym, jak lokalnym, gdzie pełnią ważną rolę nośnika historii i tradycji.

Kluczowym efektem działań realizowanych w ramach programu winno być stworzenie trwałych podstaw dla harmonijnego funkcjonowania obiektów zabytkowych we współczesnym, podlegającym dynamicznym, nierzadko nieodwracalnym zmianom otoczeniu. Dzięki realizacji nakreślonych wyżej celów obiekty zabytkowe, zachowując status materialnych świadectw minionych wieków, pozostaną integralną, pełnoprawną częścią czasów obecnych i przyszłych.

Istotnym celem programu jest poprawa stanu instytucji kultury mieszczących się w zabytkowych siedzibach, których remonty ze względu na intensywność użytkowania są szczególnie potrzebne.

Kultura cyfrowa - Celem programu jest udostępnianie i umożliwianie ponownego wykorzystywania zasobów cyfrowych do celów popularyzacyjnych, edukacyjnych i naukowych, uwzględniające opracowanie i digitalizację zasobów dziedzictwa kulturowego.

Zwiększenie dostępności opracowanych i zdigitalizowanych zbiorów, przy zastosowaniu atrakcyjnych form ich prezentacji, także wykorzystujących możliwości nowoczesnych technologii, ma na celu przełamywanie barier w dostępie do dóbr kultury, w tym w dostępie do kultury dla osób z niepełnosprawnościami i wykluczonych cyfrowo. Prowadzenie działań edukacyjnych związanych z zasobami cyfrowymi ma służyć świadomemu i bezpiecznemu korzystaniu z nowych mediów oraz rozwojowi kompetencji odbiorczych związanych ze stymulowaniem działań twórczych obywateli w posługiwaniu się nimi. Istotnym celem programu jest zwiększenie dostępności do efektów realizowanych zadań osobom ze szczególnymi potrzebami, w tym osobom z niepełnosprawnościami.

Ochrona zabytków archeologicznych - Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. Strategicznym celem Programu jest świadoma i zrównoważona ochrona dziedzictwa archeologicznego in situ, zgodna z normami międzynarodowymi, wskazanymi w Europejskiej konwencji o ochronie dziedzictwa archeologicznego (Konwencja Maltańska) i Międzynarodowej Karcie Ochrony i Zarządzania Dziedzictwem Archeologicznym ICOMOS (Karta Lozańska).

Program ma dwa cele szczegółowe. Pierwszym jest wzmocnienie instrumentów ochrony konserwatorskiej zasobu dziedzictwa archeologicznego wpisanego do rejestru zabytków poprzez lepsze rozpoznanie, analizę i dokumentację stanowisk archeologicznych

z wykorzystaniem nowoczesnych metod badawczych, które dają szansę na weryfikację ustaleń naukowych z ograniczeniem do minimum działań destrukcyjnych. Konieczność podjęcia działań w tym zakresie wynika z ustaleń weryfikacji tego zasobu, przeprowadzonej w ramach Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022. Drugim celem szczegółowym Programu jest wspieranie działań mających na celu opracowanie i upowszechnienie wyników zakończonych już, często jeszcze w XX w., badań archeologicznych, które nie zostały dotychczas wprowadzone do obiegu naukowego. Upowszechnienie i wprowadzenie do obiegu naukowego pozyskanych w wyniku badań informacji o naszym dziedzictwie kulturowym jest warunkiem wykorzystania tych danych do jego ochrony i zachowania dla przyszłych pokoleń.

- Szczegółowe cele Programu będą realizowane poprzez dwie kategorie zadań: weryfikacja zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków, w przypadku, których ustalenia co do lokalizacji, zasięgu, chronologii i/lub funkcji nie mają wystarczających podstaw naukowych, zwłaszcza tych nieposiadających własnej formy terenowej;
- opracowanie i publikacja książkowa wyników badań archeologicznych, zwłaszcza tych zakończonych przed 2000 r.

Zasadniczym efektem działań finansowanych w ramach programu powinno być upowszechnienie w środowisku naukowym i konserwatorskim wyników przeprowadzonych dotychczas badań, a także przekazanie wojewódzkim konserwatorom zabytków dokumentacji niezbędnej do prowadzenia dalszych działań administracyjnych i konserwatorskich służących świadomej i zrównoważonej ochronie dziedzictwa. Równolegle działania te powinny rozwijać świadomość społeczną, zarówno jeśli chodzi o wartość dziedzictwa archeologicznego, jak i potrzebę jego zachowania i ochrony, zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju.

Wspieranie działań muzealnych - Celem programu jest wspieranie działalności w zakresie opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych i wydawniczych.

Kultura ludowa i tradycyjna - Celem programu jest wspieranie zjawisk związanych ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania. Strategicznym celem programu jest wspieranie zjawisk związanych z tradycjami

funkcjonującymi na poziomie lokalnym, regionalnym i ogólnopolskim (oraz narodowym), które występują zarówno na obszarach wiejskich, jak i miejskich. Dofinansowywane są przedsięwzięcia związane ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych ich elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania, w tym odnoszącymi się także do kultur mniejszości narodowych i etnicznych oraz tradycji środowiskowych (w tym m.in. dotyczących folkloru dziecięcego i młodzieżowego). Inicjatywy te mają przyczyniać się do integracji członków społeczności, wśród których dane zjawiska funkcjonują i w ramach, których są przekazywane (transmitowane). Zadaniem programu jest wspieranie działań związanych z materialnym oraz niematerialnym wymiarem dziedzictwa kulturowego, co wpisuje się w założenia ratyfikowanej w 2011 roku przez Rzeczpospolitą Polską Konwencji UNESCO z 2003 roku w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Szczególny nacisk w programie zostaje położony na projekty kompleksowe, integrujące zarówno nadawców – twórców depozytariuszy i nosicieli treści kultury wywodzących się ze społeczności lokalnych i regionalnych oraz profesjonalistów i znawców w swoich dziedzinach, jak i odbiorców (indywidualnych i zbiorowych). Istotne jest rejestrowanie, dokumentowanie i archiwizowanie materialnych i niematerialnych przejawów kultur tradycyjnych; tworzenie odpowiednich metod i narzędzi służących ich ochronie i upowszechnianiu; wypracowywanie i dzielenie się dobrymi praktykami oraz nawiązywanie interdyscyplinarnych i międzyśrodowiskowych kontaktów; wykorzystywanie wszelkich form i sposobów promocji podejmowanych działań, w tym tworzenie ogólnodostępnych repozytoriów związanych z zasobami kultur tradycyjnych i ich transformacjami. Ze względu na specyfikę programu szczególnie ważne dla realizacji jego celów będą zadania, dla których problematyka związana z kulturami tradycyjnymi (zarówno w aspekcie historycznym, jak i współczesnym) będzie punktem wyjścia do podjęcia działań na rzecz integracji społeczności lokalnych, co przyczynić się może do wzmacniania tożsamości i budowania poczucia dumy z przejawów lokalnych i regionalnych kultur. Zakres programu został rozszerzony o zadania, związane z międzypokoleniowym przekazem unikatowej wiedzy i umiejętności kulturowych, adresowany do „mistrzów tradycji”, będących depozytariuszami wiedzy lokalnej i regionalnej. Zakres podejmowanych działań jest zgodny z założeniami Konwencji UNESCO z 2003 roku. Głównym celem tego trybu dofinansowania jest wspieranie procesu transmisji w obrębie danej wspólnoty kulturowej, przejawiającego się w bezpośrednim przekazie wiedzy, umiejętności, funkcji – ze szczególnym naciskiem na ich unikatowość, bądź zagrożenie zanikiem. Istotnym jest przy tym czynnik in situ – przekaz winien odbywać się pomiędzy osobami wywodzącymi

się z tej samej wspólnoty i kultury lokalnej, bądź możliwie najbliższej. Sposób przekazywania powinien odbywać się w jak najbardziej naturalny sposób, z uwzględnieniem lokalnie rozwijających się technik i sposobów transmisji, będących integralną częścią tradycji. O dofinansowanie mogą ubiegać się także przedstawiciele mniejszości narodowych, etnicznych i wyznaniowych, których kultura lokalna stanowi integralną część niematerialnego dziedzictwa kulturowego Polski.

Najbardziej pożądanym efektem programu ma być wypracowanie wzorców ochrony oraz twórczego inspirowania się elementami kultur tradycyjnych zarówno w wymiarze materialnym jak i niematerialnym, z uwzględnieniem społecznego kontekstu ich funkcjonowania.

Miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraju - Celem programu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości.

- **Fundusz kościelny**

Celem jest wspieranie działań takich jak konserwacja i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej z dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji. Dotacją mogą być objęte podstawowe prace zabezpieczające obiekt: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie, odgrzybianie, izolacja, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej.

- **Fundusz Termomodernizacji i Remontów**

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Fundusz może być wykorzystany dla poprawy stanu technicznego budynków komunalnych objętych ochroną konserwatorską.

- **Dotacje na poziomie gminy**

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. 2021 poz. 1372 z późn. zm.) finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest zadaniem własnym gminy.

Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym

- **Dotacje na poziomie województwa**

Zarząd Województwa Łódzkiego ogłasza konkursy na udzielenie dotacji na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków województwa łódzkiego. O dofinansowanie może się ubiegać każdy, kto posiada tytuł prawny do zabytku wpisanego do rejestru zabytków województwa łódzkiego. Dotacja z budżetu województwa łódzkiego na wykonanie prac przy zabytku może być udzielona w wysokości do 50% całkowitej wartości planowanego zadania, w szczególnie uzasadnionych przypadkach - do 100%, przy czym maksymalna wnioskowana kwota dotacji nie może być większa niż 100 tys. złotych.

Środki województwa łódzkiego

- **Budżet Województwa Łódzkiego**

W województwie łódzkim sprawę ustalenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa Uchwała Nr II/36/18 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 18 grudnia 2018 r. W regulaminie określający zasady i tryb udzielania oraz rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków województwa łódzkiego stwierdzono, że „Celem przyznania dotacji jest poprawa stanu zachowania dziedzictwa kulturowego w województwie łódzkim i promowanie jego walorów wśród mieszkańców oraz udostępnianie zabytków na cele publiczne.”

Dotacja z budżetu Województwa Łódzkiego na wykonanie prac lub robót budowlanych przy jednym i tym samym zabytku może być udzielona w wysokości do 50% ogółu nakładów na te prace lub roboty. Jeżeli zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych albo gdy sytuacja wymaga niezwłocznego podjęcia prac lub robót budowlanych przy zabytku, dotacja może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót budowlanych. Dotacje mogą być udzielane na wykonanie prac lub robót budowlanych przy zabytku nieruchomym, ruchomym lub archeologicznym, jeżeli zabytek ten łącznie spełnia następujące

kryteria: jest wpisany do rejestru zabytków województwa łódzkiego; znajduje się na stałe w granicach administracyjnych województwa łódzkiego; posiada duże znaczenie dla dziedzictwa kulturowego województwa łódzkiego, ze szczególnym uwzględnieniem jego wartości historycznej, naukowej lub artystycznej oraz dostępności na potrzeby społeczne, turystyczne, kulturalne lub edukacyjne. O dotację może ubiegać się każdy podmiot posiadający tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, ograniczonego prawa rzeczowego, trwałego zarządu albo stosunku zobowiązaniowego. Wysokość środków przeznaczonych na dotację ustalana jest corocznie w budżecie województwa.

„Mała architektura zabytkowa”

Zarząd Województwa Łódzkiego ogłasza nabory do programu, w ramach którego przeznaczono 300 tys. zł na prace przy tzw. małej architekturze.

Do konkursu mogą zostać zgłoszone obiekty małej architektury zabytkowej wpisane do rejestru zabytków województwa łódzkiego lub ujęte w gminnej ewidencji zabytków z obszaru województwa. Mogą to być: kapliczki, krzyże przydrożne, figury, pomniki, posągi, wodotryski, kolumny, a także inne obiekty zaliczające się do architektury ogrodowej.

O dotację może się starać każdy, pod warunkiem, że właściciele zabytku wyrażają zgodę na remont.

Uzyskana pomoc finansowa może zostać przeznaczona na konserwację, odrestaurowanie zabytku oraz uporządkowanie i zagospodarowanie jego otoczenia.

• **Łódzki Wojewódzki Konserwator Zabytków**

Celem jest dotowanie prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytkach wpisanych na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz na prace konserwatorskie, restauratorskie oraz roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków usytuowanych na terenie województwa łódzkiego.

• **Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej**

Celem Funduszu jest dofinansowanie zadań dotyczących realizacji przedsięwzięć związanych z edukacją ekologiczną, ochroną przyrody i krajobrazu, ochroną powietrza, gospodarką odpadami i ochroną powierzchni ziemi oraz zasobów wodnych, badaniami naukowymi, a także monitoringiem środowiska.

Środki organów stanowiących gminy

Zasady udzielania dotacji określają uchwały organów w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. Dotacja może zostać udzielona do wysokości 50% nakładów koniecznych na wykonanie przez wykonawcę prac lub robót budowlanych przy zabytku, które wykonawca wykona w roku następującym po złożeniu wniosku o udzielenie dotacji. Łączną kwotę dotacji w danym roku budżetowym określa uchwała budżetowa.

Rada może podjąć uchwałę w sprawie zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków niestanowiących własności Gminy, sposobu ich rozliczania i kontroli wykonywania zleconych zadań.

Źródła publiczne - środki zagraniczne

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej na poziomie krajowym i wojewódzkim.

Konkurs „Zabytek Zadbane”

Właściciele, posiadacze i zarządcy obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków, po wykonaniu ich rewitalizacji mogą brać udział w konkursie „Zabytek Zadbane”. Ocenie Jury podlega jakość i zakres prac konserwatorskich, restauratorskich lub budowlanych, a także wykonane rewitalizacje zabytków architektury. „Zabytek Zadbane” to doroczny konkurs ogłaszany przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pod nadzorem Generalnego Konserwatora Zabytków. Od 2011 roku za przebieg konkursu odpowiada Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs stawia sobie za cel upowszechnianie najlepszych przykładów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Dodatkowo niesie walor edukacyjny poprzez popularyzację wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury w trakcie ich użytkowania oraz prowadzonych remontów i adaptacji. Celem konkursu jest również promowanie właściwego użytkowania zabytkowych obiektów, ochrony „substancji zabytkowej” podczas wykonywanych remontów, utrzymanie estetycznego wyglądu budowli wraz z otoczeniem, które nierzadko także wpisane jest do rejestru zabytków.

Obiekty można zgłaszać w 6 kategoriach:

1. Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu.
2. Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe).
3. Adaptacja obiektów zabytkowych.
4. Architektura i budownictwo drewniane.
5. Architektura przemysłowa i budownictwo inżynieryjne.
6. Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

Dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru ze środków w dyspozycji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego -realizowane są głównie w ramach programu „Dziedzictwo kulturowe” priorytet „Ochrona zabytków”.

Programy w ramach, których są finansowane zadania z zakresu kultury, które corocznie ogłasza (od 2005 r.) Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz organizuje Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

- **Edukacja kulturalna**

Celem programu jest wspieranie zadań z zakresu edukacji kulturalnej, ważnych dla rozwoju kapitału społecznego. Wsparcie finansowe kierowane będzie do projektów, obejmujących działania edukacyjno-animacyjne, stymulujące kreatywność i aktywizujące twórczo uczestników reprezentujących wszystkie grupy wiekowe i społeczne. Zasadniczym celem programu jest wspieranie zadań o charakterze niekomercyjnym.

Priorytetowo traktowane będą projekty o wysokiej wartości edukacyjnej i artystycznej, wykraczające poza podstawową działalność statutową wnioskodawców. Zadania powinny wyróżniać się oryginalną, spójną koncepcją, uwzględniającą potrzeby docelowych grup odbiorców. Ważne jest, aby działania prowadzone były w sposób umożliwiający uczestnikom rozwijanie zdolności, umiejętności i wiedzy. Istotna jest zatem forma realizacji przedsięwzięć

oparta na interakcji, wykorzystująca odpowiednie metody i narzędzia edukacyjne, np. eksperymenty artystyczne, nowe technologie i media.

Jednym z głównych założeń programu jest wspieranie zadań umożliwiających uczestnictwo oraz integrację przedstawicieli różnych grup społecznych i wiekowych, a także zwiększenie dostępności do efektów realizowanych zadań osobom ze szczególnymi potrzebami, w tym osobom z niepełnosprawnościami.

Istotne jest też nawiązywanie współpracy z innymi podmiotami – szkołami, instytucjami kultury, organizacjami pozarządowymi i placówkami opiekuńczymi, której efektem będzie tworzenie spójnej oferty edukacyjnej i kulturalnej. W tym kontekście istotne dla realizacji celów programu będzie wsparcie dla form działalności, których skuteczność została potwierdzona zarówno w rodzimej, jak i zagranicznej praktyce, wśród których wymienić należy działania, skierowane do osób dorosłych, realizowane w formule tzw. „uniwersytetów ludowych”.

Najważniejszym rezultatem zadań wspieranych w ramach programu powinno być podniesienie poziomu kompetencji artystycznych kulturowych i twórczych ich uczestników oraz kształtowanie poczucia, że kultura jest nieodzownym elementem rozwoju osobistego i społecznego. Ważne jest również zachęcenie autorów przedsięwzięć kulturalnych do stałego podnoszenia jakości działań oraz korzystania z nieszablonowych rozwiązań edukacyjnych i artystycznych.

- **Infrastruktura kultury**

Strategicznym celem programu jest zatem stworzenie optymalnych warunków dla prowadzenia działalności kulturalnej, poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury instytucji kultury, a także innych podmiotów działających w tym obszarze. Katalog działań programu, obejmujący prace budowlane, zakup wyposażenia niezbędnego dla realizacji celów statutowych, czy sporządzanie dokumentacji technicznej, daje możliwość finansowania zadań generujących istotne zmiany jakościowe, w zakresie sprawności i efektywności funkcjonowania zaplecza materialno-technicznego, podmiotów objętych programem.

Ze względu na zróżnicowany stan infrastruktury w tym sektorze założenia programu dopuszczają finansowanie różnorodnych zadań. Szczególnie istotne są: poprawa stanu infrastruktury kultury zwiększająca dostęp do oferty kulturalnej i podnosząca jej atrakcyjność, działania przyczyniające się do faktycznego zwiększenia potencjału instytucji kultury, dostosowanie do standardów europejskich, wzrost konkurencyjności podmiotu, wzmocnienie

działalności o charakterze ponadregionalnym, a także wzmocnienie infrastruktury podmiotów realizujących zadania z zakresu edukacji kulturalnej. Konieczne jest także wspieranie zadań o charakterze interwencyjnym, likwidujących skutki zdarzeń losowych, klęsk żywiołowych lub związanych z prowadzeniem wieloletnich inwestycji, wdrażaniem działań zapewniających niezbędne warunki do prowadzenia działalności kulturalnej.

Istotnym celem programu jest zwiększenie dostępności do efektów realizowanych zadań osobom ze szczególnymi potrzebami, w tym osobom z niepełnosprawnościami.

- **Kultura dostępna**

Strategicznym celem programu jest wspieranie zadań służących ułatwieniu dostępu do kultury, skierowanych do szerokiego grona odbiorców i sprzyjających integracji społecznej. Działania te powinny służyć osiągnięciu realnych, systemowych i długofalowych efektów w niwelowaniu barier w dostępie do kultury w wymiarach: przestrzennym, ekonomicznym, społeczno-mentalnym i kompetencyjnym ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb osób z miejscowości pozbawionych bezpośredniego dostępu do narodowych zasobów dóbr kultury, instytucji kultury oraz instytucji artystycznych.

Ważnym aspektem jest uwzględnienie potrzeb osób mających utrudniony dostęp do kultury i niezaangażowanych w życie kulturalne. Podejmowane działania powinny stwarzać warunki do włączania i współdziałania przedstawicieli różnych grup społecznych w życiu kulturalnym, zdobywania pozytywnych doświadczeń w kontakcie z kulturą oraz budowaniu kompetencji odbiorców kultury.

Ważnym założeniem programu jest umożliwianie uczestnictwa oraz integracji społecznej przedstawicieli różnych grup społecznych, m.in.: dzieci i młodzieży szkolnej, osób starszych, a także wsparcie dla zadań zapewniających dostępność do efektów realizowanych zadań osobom ze szczególnymi potrzebami, w tym osobom z niepełnosprawnościami.

- **Program Promesa dla Kultury**

Strategicznym celem programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania funduszy europejskich na rzecz rozwoju kultury poprzez zapewnienie środków na dofinansowanie tzw. wkładu własnego dla zadań realizowanych przy udziale programów europejskich, a także poprzez dofinansowanie kosztów niekwalifikowanych związanych bezpośrednio z celami kulturalnymi ujętych w umowie o dofinansowanie ze środków europejskich. Katalog działań realizujących cele programu, obejmuje zarówno działania inwestycyjne, jak i tzw.

projekty „miękkie”, realizujące najistotniejsze dla rozwoju kultury cele artystyczne i edukacyjne.

W zakresie projektów inwestycyjnych preferowane będą zamierzenia kompleksowe i gwarantujące zwiększenie dostępu do kultury. Dofinansowanie w ramach programu otrzymać mogą także projekty o znacznie mniejszym zasięgu, lecz ważne dla lokalnych społeczności. Preferowane będą zadania, których realizacja wpływa w sposób znaczący na dostępność do kultury na danym obszarze, jak również angażujące różnorodne grupy społeczne.

W odniesieniu do projektów „miękkich” preferowane będą projekty wspierające międzynarodową współpracę artystów, jak również projekty służące budowie kompetencji i konkurencyjności sektora kultury oraz projekty mające na celu zwiększenie dostępu do kultury.

- **Środki pochodzące z Unii Europejskiej**

Zgodnie z art. 83 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na zasadach określonych w przepisach o zasadach finansowania nauki, minister właściwy do spraw nauki może również przyznać środki finansowe na badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne lub inne badania naukowe związane z prowadzeniem prac konserwatorskich i restauratorskich przy obiektach zabytkowych.

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

Więcej: Wyszukiwarka Dotacji - Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej (funduszeuropejskie.gov.pl)

- **Dotacje na poziomie województwa**

Zarząd Województwa Łódzkiego ogłasza konkursy na udzielenie dotacji na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków województwa łódzkiego. O dofinansowanie może się ubiegać każdy, kto posiada tytuł prawny do zabytku wpisanego do rejestru zabytków województwa łódzkiego. Dotacja z budżetu województwa łódzkiego na wykonanie prac przy zabytku może być

udzielona w wysokości do 50% całkowitej wartości planowanego zadania, w szczególnie uzasadnionych przypadkach - do 100%, przy czym maksymalna wnioskowana kwota dotacji nie może być większa niż 100 tys. złotych.

- **Dotacje na poziomie gmin**

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. 2021 poz. 1372 z późn. zm.) finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest zadaniem własnym gminy. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym.

- **Uga na zabytki**

Ulga na zabytki pozwala na odliczenie od podstawy opodatkowania: 50% kwoty poniesionych wydatków na wpłaty na fundusz remontowy oraz na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane dotyczące zabytku (wpisanego do rejestru zabytków lub znajdującego się w ewidencji zabytków), wydatku na nabycie zabytku wpisanego do rejestru zabytków, nie więcej niż kwota odpowiadająca iloczynowi 500 zł i liczby metrów kwadratowych powierzchni użytkowej tego zabytku; limit odliczenia na wszystkie inwestycje podatnika z tego tytułu nie może przekroczyć 500 000 zł.